

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет
Кафедра економічної безпеки та фінансових розслідувань

Турчин Соломія Олегівна

Організаційно-правові аспекти управління системою економічної безпеки банківських установ / Organizational and law aspects of banks' economic security system management

спеціальність: 073 - Менеджмент
магістерська програма – Управління фінансово-економічною безпекою

Магістерська робота

Виконала студентка групи
МФЕБзм-21
С.О. Турчин

Науковий керівник:
к.е.н., доцент О.І. Вівчар

Магістерську роботу допущено до захисту:

« ____ » _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **Н.Б. Москалюк**

ТЕРНОПІЛЬ - 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В СУЧАСНИХ РИНКОВИХ УМОВАХ	8
1.1. Концептуальні підходи щодо наукової дефініції безпеки банківських установ	8
1.2. Особливості управління економічною безпекою банківською системою	16
1.3. Нормативно-правові аспекти управління системою економічної безпеки банківських установ	28
Висновки до розділу 1	47
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	49
2.1. Сучасний стан розвитку та особливості функціонування банківських установ країни	49
2.3. Аналіз управління системою економічної безпеки банків: організаційно-правовий підхід	58
2.3. Комплексна оцінка основних індикаторів економічної безпеки банківських установ	67
Висновки до розділу 2	80
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ	82
3.1. Пріоритетність вирішення основних проблем економічної безпеки банківських установ: стратегічний вектор	82
3.2. Покращення інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки банківських установ в контексті організаційних засад	89
3.3. Багатовекторний механізм вдосконалення організаційно-правового регулювання банківської діяльності в Україні	98
Висновки до розділу 3	105
ВИСНОВКИ	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	112

ВСТУП

В сучасних умовах турбулентності економічних процесів слід звернути увагу на те, що зростаюча відкритість національної економіки та посилення інтеграційних і глобалізаційних процесів потенційно підвищують імовірність виникнення кризових ситуацій, пов'язаних зі збільшенням ризиків як на рівні економіки в цілому, так і в окремих її секторах, зокрема в банківському. Неможливо залишити поза увагою те, що банківські установи, як і інші суб'єкти національної економіки, вимушені здійснювати свою діяльність в умовах непередбачуваності, невизначеності, загроз і небезпек. Крім того, на розвиток банківської діяльності здійснюють вплив і такі фактори, як: нестабільна політична і соціально-економічна ситуація в країні, недосконалість законодавства, низький рівень довіри населення до банків, зростаючі показники злочинності в банківській сфері, недобросовісна конкуренція, певна непрофесійність діяльності працівників банків та ін. Усе це загострює проблематику забезпечення безпеки банківських установ, оскільки вона є складовою національної безпеки України.

За таких умов існує об'єктивна необхідність пошуку управлінських інструментів до формування системи заходів, спрямованих на постійне забезпечення економічної безпеки банківських установ, що можливо лише за умови оперативного коригування його стратегії. Це, у свою чергу, дозволить не тільки своєчасно оцінити рівень безпеки, а й сформувати комплекс превентивних заходів в контексті зміцнення організаційно-правових аспектів управління системою економічної безпеки банківських установ.

Дослідження сучасної проблематики безпеки банківських установ висвітлюють такі провідні вітчизняні науковці: О. І. Вівчар, Л. С. Головова, Л. С. Стрельбицька, М. П. Стрельбицький, М. І. Зубок, П. Д. Диннік, Л. В. Попович, В. М. Кузнецов, Н. Й. Реверчук, О. П. Орлюк, Т. Б. Кузенко, Ю. В. Бондарчук, Г. В. Козаченко, В. П. Пономарев, О. М. Ляшенко, В. С. Духов та ін.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи полягає в обґрунтуванні та подальшому розробленні науково-теоретичних положень та методичних підходів щодо удосконалення організаційно-правових аспектів управління системою економічної безпеки банківських установ в сучасних умовах турбулентності економічних процесів.

Для досягнення мети в роботі було поставлено і вирішено такі завдання:

- уточнити сутність змісту понятійно-категоріального апарату безпеки банку;
- дослідити систему забезпечення економічної безпеки банківських установ;
- охарактеризувати особливості нормативно-правових засад управління системою економічної безпеки банківських установ;
- провести аналіз сучасного стану розвитку банківської діяльності в Україні;
- здійснити оцінку рівня основних індикаторів економічної безпеки банківських установ;
- провести аналіз управління системою економічної безпеки банків: на основі застосування організаційно-правового підходу;
- визначити пріоритетність вирішення основних проблем економічної безпеки банківських установ;
- обґрунтувати багатовекторний механізм вдосконалення організаційно-правового регулювання банківської діяльності в Україні.

Об'єктом магістерської роботи є процес управління економічною безпекою банківських установ в сучасних умовах макроекономічної нестабільності.

Предметом дослідження є теоретико-методичні підходи та практичні рекомендації щодо удосконалення організаційно-правових аспектів управління системою економічної безпеки банківських установ.

Методи дослідження. У магістерській роботі при дослідженні організаційно-правових аспектів управління системою економічної безпеки банківських установ було застосовано такі загальнонаукові та спеціальні методи: теоретичне узагальнення, порівняльний, функціональний, системний аналіз – для розкриття змісту і сутності понятійно-категоріального апарату, основних складових безпеки банківських установ; порівняльний аналіз, економіко-статистичні методи, метод

аналізу ієрархій – для вибору пріоритетності загроз; коефіцієнтний аналіз, методи побудови інтегральних показників – для вдосконалення оцінювання результативності управління безпекою банківських установ та її основних складових; системний підхід – для розроблення заходів усунення та нейтралізації загроз економічній безпеці банківських установ; формалізації, аналізу та синтезу – для вдосконалення методичного підходу щодо вибору стратегії управління безпекою банківських установ; графічний – для візуалізації результатів дослідження.

Теоретичну основу магістерської роботи становлять фундаментальні монографічні роботи та наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів з обраної теми дослідження та прикладні розробки і рекомендації, що містяться у періодичних економічних виданнях, галузевих інформаційно-аналітичних бюлетенях, матеріалах Національного банку України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у системному обґрунтуванні економічної безпеки банківських установ та основні напрями удосконалення організаційно-правових аспектів управління досліджуваною системою.

Апробація результатів магістерської роботи. Основні положення і результати дослідження обговорено і схвалено на I Міжнародній студентській науковій конференції [“Правова система України в умовах Європейської інтеграції: погляд студентської молоді”] – Тернопіль, ЮФ ТНЕУ 3-4 квітня 2017. – “Оцінка стратегічного орієнтиру управління системою економічної безпеки банківських установ”, С. 132-134.

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 89 найменувань. Загальний обсяг магістерської роботи 122 сторінки, включаючи 25 таблиць, 15 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В СУЧАСНИХ РИНКОВИХ УМОВАХ

1.1. Концептуальні підходи щодо наукової дефініції безпеки банківських установ

Звертаємо увагу на те, що стан національної безпеки у фінансовій сфері залежить від явищ і чинників як внутрішньої, так і зовнішньої фінансово-кредитної політики держави, політичної ситуації, що склалася у державі, досконалості законодавчого забезпечення функціонування фінансової системи, а також міжнародних зобов'язань держави.

Як зазначено в “Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері”, національна безпека у фінансовій сфері включає питання безпеки в бюджетній сфері, у сфері управління державним боргом, гарантованим державою боргом та боргом корпоративного сектору, податковій сфері, сфері фінансів реального сектору економіки, банківській сфері, сфері валютного ринку та у сферах функціонування фондового ринку та небанківського фінансового сектору. Характерними ознаками національної безпеки у фінансовій сфері є збалансованість, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність забезпечити ефективне функціонування національної економіки та економічне зростання держави.

Проблемою, яка потребує розв'язання, є недостатньо ефективного застосування механізмів, спрямованих на нейтралізацію, мінімізацію впливу та усунення явищ і чинників, що призводить до створення зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці у фінансовій сфері.

Умови поглиблення фінансової кризи для банків усе більш актуалізують проблему пошуку нових рішень у сфері забезпечення безпеки їх діяльності. Актуальність цього питання обумовлюється рядом взаємопов'язаних факторів, серед яких висока вразливість банків до існуючих загроз, які породжуються

нестабільністю політичної й соціально-економічної ситуації в країні, недосконалістю банківського законодавства, криміналізацією суспільства недостатньо ефективним управлінням діяльністю банків та ін. За таких умов банки вимушені приділяти підвищену увагу забезпеченню своєї безпеки, орієнтуючись насамперед на власні можливості.

Постійне розширення кола загроз банківській діяльності зумовлює необхідність динамічного розвитку досліджень в даній сфері. Тому необхідно дослідити існуючі підходи, визначити на їх підставі загальні теоретичні положення безпеки банку. Вихідним моментом дослідження є визначення сутності поняття “безпека банку”.

Відповідно до Закону України “Про банки і банківську діяльність” банк це – юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків дає можливість розглядати банк як особливу фінансову установу (підприємство), на процес функціонування і розвитку якого впливають різні зовнішні і внутрішні фактори.

Науковці виокремлюють банківське безпекознавство як комплексну наукову систему знань про теорію і практику діяльності суб’єктів забезпечення безпеки банківської системи шляхом виявлення, запобігання і усунення загроз та небезпек у банківській діяльності. Воно вивчає, узагальнює і пояснює основні її поняття, принципи, цілі, методи, форми, зміст, засоби і закономірності розвитку цієї діяльності [13].

Значущість підвищеної уваги до проблематики забезпечення безпеки в банківській сфері зумовлена унікальністю банків, їх особливим місцем і роллю у фінансовій системі. Так, комерційні банки найбільш активна і мобільна ланки сфери бігу та професійні учасники різних сегментів фінансового ринку. Вони не лише формують ринки кредитів, цінних паперів і валютних ринок країни, беруть активну участь у створенні та функціонуванні товарних, фондових і валютних бірж, а й мають необхідну інформацію про фінансовий стан підприємств і організацій, кон’юнктуру фондового, валютного і кредитного ринків.

У країнах з банкорієнтованими фінансовими системами банки відіграють більш значущу роль – завдяки їх унікальності вони часто є локомотивами економічного зростання. Унікальність банків полягає у тому, вони одночасно є грошово-кредитними інститутами, фінансовими посередниками і посередниками ринку цінних паперів. Вони також є провідними гравцями на валютних ринках і у сфері міжнародних розрахунків.

Таким чином, основою унікальності банків є виконання ними трьох взаємопов'язаних функцій:

- емісія і забезпечення обігу депозитних платіжних засобів (регулювання обігу і швидкості обігу грошової маси, а також обслуговування внутрішнього товарного обороту);

- трансформація заощаджень в інвестиції (забезпечення формування, накопичення і перерозподілу капіталу);

- конверсія національної валюти і обслуговування міжнародних платежів (забезпечення інтернаціоналізації зв'язків і руху товарів та капіталу).

Підвищення економічної безпеки банків необхідне насамперед тому, що банківська діяльність, по-перше, стосується майнових інтересів необмеженої кількості суб'єктів, а, по-друге, внаслідок своєї специфіки спроможна впливати на економічні процеси в країні загалом. Зазначені обставини є цілком аргументованою передумовою для встановлення щодо банків більш жорстких методів правового і економічного регулювання, державного управління з метою забезпечення економічної безпеки порівняно з іншими суб'єктами підприємницької діяльності.

У вітчизняній та зарубіжній літературі частіше розглядають економічну або фінансову безпеку, оскільки вони є основними складовими загальної безпеки банку.

Аналіз наукових джерел дозволив частково узагальнити категорійний апарат безпека банку, економічна безпека банку та фінансова безпека банку, які будуть розглядатися надалі у дипломному дослідженні (табл. 1.1). Наведені визначення понять “безпека банку”, “економічна безпека банку” та “фінансова безпека банку” надані різними авторами, дозволяють зробити висновок, що безпека банку – це стан

стійкої життєдіяльності, за якого забезпечується реалізація та захист інтересів та цілей банку при відсутності загроз і небезпек.

Таблиця 1.1.

Концептуальні підходи щодо сутності безпеки банківських установ [28]

Автор / Джерело	Зміст визначення поняття
1	2
Безпека банку	
С.В. Васильчак, С.Ф. Вінтоняк	такий стан, за якого строюються умови для стійкої життєдіяльності, забезпечується реалізація основних інтересів і пріоритетних цілей банку, захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізувальних чинників незалежно від умов функціонування
М.І. Зубок	стан стійкої життєдіяльності, за якого забезпечується реалізація основних інтересів і пріоритетних цілей банку, захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів незалежно від умов функціонування
О.Грунин, С. Грунин	Такий стан об'єкта, при якому йому не загрожує небезпека, зберігається його незалежність, надійність, цілісність, є захищеність від небезпеки або існуючих загроз
Фінансова безпека банку	
О.І. Хитрін	як динамічний стан, при якому банк: юридично і технічно здатний виконувати та реально виконує властиві йому функції; забезпечує стійкий захист життєво важливих соціально-економічних інтересів громадян, господарюючих суб'єктів, суспільства та держави від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз; володіє потенціалом як для кількісного, так і для якісного зростання і має в своєму розпорядженні механізми для реалізації даного потенціалу
Д.А. Артеменко	комплекс заходів по досягненню максимально можливої платоспроможності та стійкості комерційного банку, ліквідності його балансу, ефективної структури капіталу й найприбутковіших напрямів його вкладень, що одержується шляхом чіткого стратегічного та тактичного планування, аналізу та запобігання загрозам фінансового характеру
В.І. Мунтіян	такий стан суб'єкта, за якого захищеність його інтересів в економічній сфері діяльності визначається сукупністю збалансованих інтересів суспільства та держави в цілому
Є.А. Олейніков	як стан найефективнішого використання корпоративних ресурсів банку, який відображається через найкращі значення фінансових показників прибутковості та рентабельності, якості управління та використання основних та оборотних коштів банку, структури його капіталу, норми дивідендних виплат по цінним паперам банку, а також курсовій вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансового стану банку і перспектив його технологічного та фінансового розвитку
О.І. Барановський	- сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей;

Продовження табл. 1.1

1	2
В.Г. Сніщенко	- сукупність ум досягнення балансу задоволення інтересів користувачів результатами банківської діяльності, характеристика спроможності банку використовувати шляхи і можливості реалізації власних фінансових інтересів, місії й завдань наявними обсягами своїх ресурсів в агресивному конкурентному середовищі під впливом зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників
Економічна безпека банку	
М.І. Зубок О.І. Барановський	Це стан, за якого забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності банку, гарантований захист його фінансових і матеріальних ресурсів, здатність адекватно і без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації
О.А. Бочаров	Стан потрібний і достатній для реалізації цільової функції, самостійного, стійкого і прогресивного розвитку, збереження стабільності за внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих факторів
С.І. Мельник	Стан, за якого його корпоративні економічні інтереси є захищеними, а цілісність збережена; Це діяльність спрямована на протидію загрозам та небезпекам, а також такий стан економічної системи банку, за якого реалізуються корпоративні економічні інтереси та зберігається її цілісність
В.Р. Краліч	Стан захищеності його життєво важливих інтересів від несумлінної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань і окремих осіб, а також здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, зберігати стабільність функціонування і розвитку відповідно до статунних цілей
В.О. Онищенко, Р.Г. Андреев, О.І. Савицька, Ю.С. Довгаль	Стан, за якого забезпечується економічний розвиток і стабільність банку, гарантований захист його ресурсів, здатність адекватно і без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації

Як видно з визначень таблиці 1.1. автори здійснюють певне удосконалення категорійного апарату відносно своїх попередників, однак прослідковуються певні спільні ознаки, зведені нами на рис. 1.1.

Обидва розглянуті компоненти безпеки банку формують загальну систему фінансово-економічної безпеки банку, детальніше механізм реалізації якої буде розглядатися в наступних підпунктах і розділах даного дипломного дослідження.

Рис. 1.1. Взаємозв'язок понятійного апарату економічної безпеки
банківських установ [17]

Узагальнюючи результати дослідження літератури, можна виділити окремі напрями визначення сутності понять “економічної” та “фінансової” безпеки (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Напрями визначення сутності економічної безпеки
банківських установ [30]

Напрями	Автори	Сутність	Переваги	Недоліки
1	2	3	4	5
Ресурсно-функціональний	Е.А. Олейников Л.І. Донець С.Ф. Покропивний С.С. Омельчук	забезпечення економічної безпеки пов'язують з ефективним використанням корпоративних ресурсів	здійснення аналітичної оцінки всіх функціональних сфер, зовнішнього і внутрішнього середовища, розроблення механізмів забезпечення максимально високого рівня безпеки загалом	поняття економічної безпеки майже ототожнюється із забезпеченням ефективності функціонування, а сам процес ідентифікації загроз є надто трудомістким

Продовження табл. 1.2

	2	3	4	5
За стратегічним потенціалом	О.В. Василенко	стан, при якому стратегічний потенціал знаходиться в межах адаптивності	спрямування економічної безпеки на адаптацію банку до умов функціонування в межах граничних норм	складність визначення ступеня адаптивності стратегічного потенціалу
Конкурентний	А.В. Линенко О.В. Школова Н.М. Лоханова	економічна безпека розглядається з позиції наявності та забезпечення конкурентних переваг	визначення економічної безпеки з позиції забезпечення наявності конкурентних переваг	ототожнення конкурентоспроможності та безпеки
Захист ключових інтересів від загроз	К.Р. Тагірбеков С.Л. Меламедов С.І. Мельник В.Р. Краліч	як стан захищеності ключових інтересів від негативного впливу зовнішнього оточення, та здатність усунути загрози	концентрація уваги на адаптацію об'єкта до умов функціонування та захисті від загроз як таких, що знижують рівень безпеки	складність визначення загроз, пріоритетних інтересів, їх кількісної оцінки та забезпечення сталого розвитку та виконання місії
Забезпечення стійкості розвитку	В.Ф. Гапоненко, А.А. Безпалко, А.С. Власков Р.Н. Гриценко В.О. Онищенко С.М. Яременко	забезпечення стійкості та можливості розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз	визначення основних умов існування банку, необхідність дотримання певних параметрів	лише часткове розкриття сутності економічної та фінансової безпеки через її ототожнення зі стійкістю
Комплексний	О.М. Сумець М.Б. Тумар С.Н. Шкарлет О.І. Судакова О.В. Мороз Н.П. Карачина А.А. Шиян В.Л. Дикань	поєднує декілька ключових позицій	намагання приділити увагу більшій кількості важливих аспектів економічної та фінансової безпеки банку	відсутнє трактування, що повною мірою характеризує його суть; основна увага зосереджена або на захисті інтересів банку від загроз, або на ототожненні безпеки зі стійкістю

Як видно з табл. 1.2, всі підходи до визначення сутності понять економічної та фінансової безпеки банку мають недоліки, які потребують усунення. Узагальнюючи отримані результати, можна зробити висновок, що трактування понять “безпека”, “економічна та фінансова безпека” мають спільні риси.

Економіст Штаєр О. М. в своїх дослідженнях стверджує, що найчастіше економічну безпеку трактують, як стан захищеності, що забезпечить подальший розвиток банку. Враховуючи отримані результати аналізу підходів до визначення термінів “економічна безпека підприємства” та “економічна безпека банку”, можна зробити висновок, що економічну безпеку банку необхідно розглядати як інтегральну або комплексну категорію, оскільки вона має декілька характеристик, які представлено на рис. 1.2.

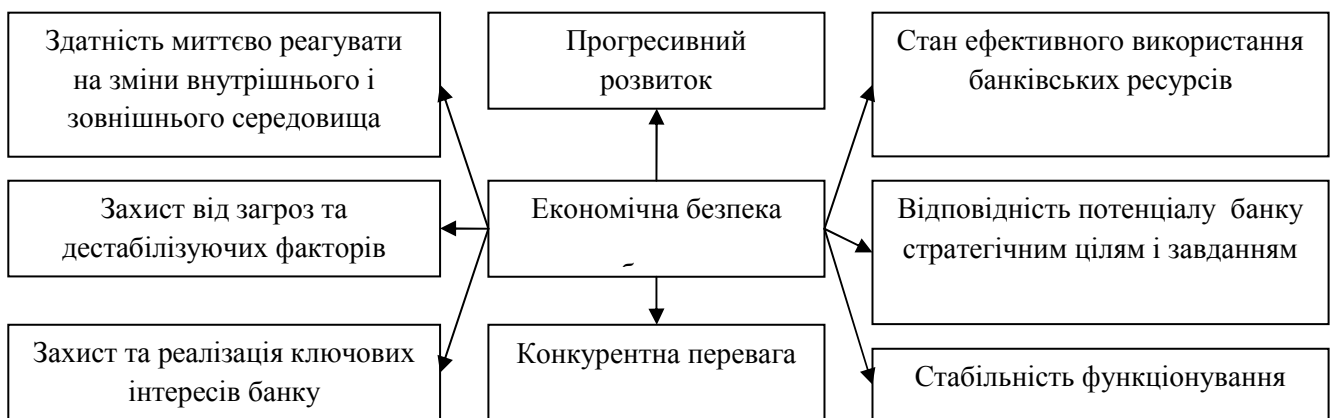

Рис. 1.2. Визначення економічної безпеки банківських установ [40]

Як визначено в Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, законі України “Про основи національної безпеки України” та Стратегії національної безпеки України, економічна безпека є складовою національної безпеки України, забезпечення якої є однією з найважливіших функцій держави. Вона належить до числа національних пріоритетів та є гарантією незалежності країни, умовою стабільності та розвитку людини і суспільства.

Сукупність ознак і динаміки їхнього змінення характеризує безпеку банку як інтегральну категорію, що визначається як стан, за якого при найбільш ефективному використанні матеріальних, інтелектуальних та фінансових ресурсів реалізуються

його основні інтереси, забезпечується стабільність функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний розвиток, гарантується захист фінансового та кадрового потенціалу від усіх видів загроз та дестабілізуючих факторів, а також здатність миттєво реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища, що забезпечить конкурентну перевагу на ринку банківських послуг, зумовлену відповідністю потенціалу й організаційної структури банку його стратегічним цілям і завданням [30].

Таким чином, сьогодні значущість і сутність безпеки в банківській сфері та її окремих різновидів визначається неоднозначно, що негативно впливає на її формування як дієвої, цілісної системи. Отже, дослідження цієї проблематики потребує продовження.

1.2. Особливості управління економічною безпекою банківською системою

Систему безпеки банківської діяльності можна визначити як організовану сукупність спеціальних органів, коштів, методів і заходів, що забезпечують захист діяльності від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз.

У “Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері” зазначено, що в умовах випереджувальних темпів розвитку банківського сектору в докризовий період відбувалося поступове накопичення дисбалансів внаслідок орієнтації банків на швидке отримання прибутків та збільшення частки такого сектору на ринку капіталу без проведення адекватної оцінки ризиків, що збільшило частку споживчих кредитів у балансах банків. Уникнути кризових явищ у банківській сфері можливо шляхом проведення політики, спрямованої на стимулювання банківського сектору до спрямування кредитних коштів насамперед на розвиток реального сектору економіки за визначеними Програмою економічних реформ пріоритетними напрямками, удосконалення механізму здійснення нагляду за банківським сектором та посилення ризик-менеджменту в банках.

Для дослідження особливостей системи забезпечення фінансово-економічної безпеки банку, було визначено основні її компоненти.

О.І. Барановський та М.І. Зубок [28] у своїх роботах до основних компонент безпеки банку відносять: принципи, цілі, систему інтересів, об'єкти та суб'єкти, забезпечення, основні складові економічної безпеки, загрози та заходи системи управління. Окрім вже зазначених компонентів безпеки А. О. Єпіфанов доповнив цей перелік фінансовими інструментами управління, інтегральним показником та системою показників безпеки.

В.С. Пономаренко до компонент безпеки відносив складові, класифікацію загроз, оцінку стану безпеки, за допомогою системи показників та інтегрального показника, а також забезпечення та методи управління.

Схожу с попередніми авторами думку має С.М. Яременко, яка до основних компонент безпеки банку віднесла: об'єкти та суб'єкти, принципи та цілі, забезпечення, складові, загрози, методи оцінки та систему показників безпеки банку.

Відрізняється склад компонент у роботах К.С. Горячевої, яка до основних компонент безпеки віднесла: механізм управління, який включає основні принципи, функції, фінансові інструменти, об'єкти та суб'єкти, систему інтересів, методи управління, систему показників безпеки, а також основні складові.

На рис. 1.3 схематично представлено основні компоненти системи безпеки банку. До компонент безпеки банку віднесено: стратегію, її мету та функціональні цілі банку, принципи, об'єкти та суб'єкти, механізм управління, який складається із забезпечення, функцій та методів управління, а також складові, систему показників, загрози та заходи забезпечення безпеки банку.

Як видно з рис. 1.3, для забезпечення своєї безпеки кожному банку необхідно формувати стратегію та механізм її управління, з урахуванням мети та загальних інтересів банку, для досягнення належного рівня кожної складової безпеки, шляхом визначення основних показників, загроз та заходів забезпечення за кожною складовою.

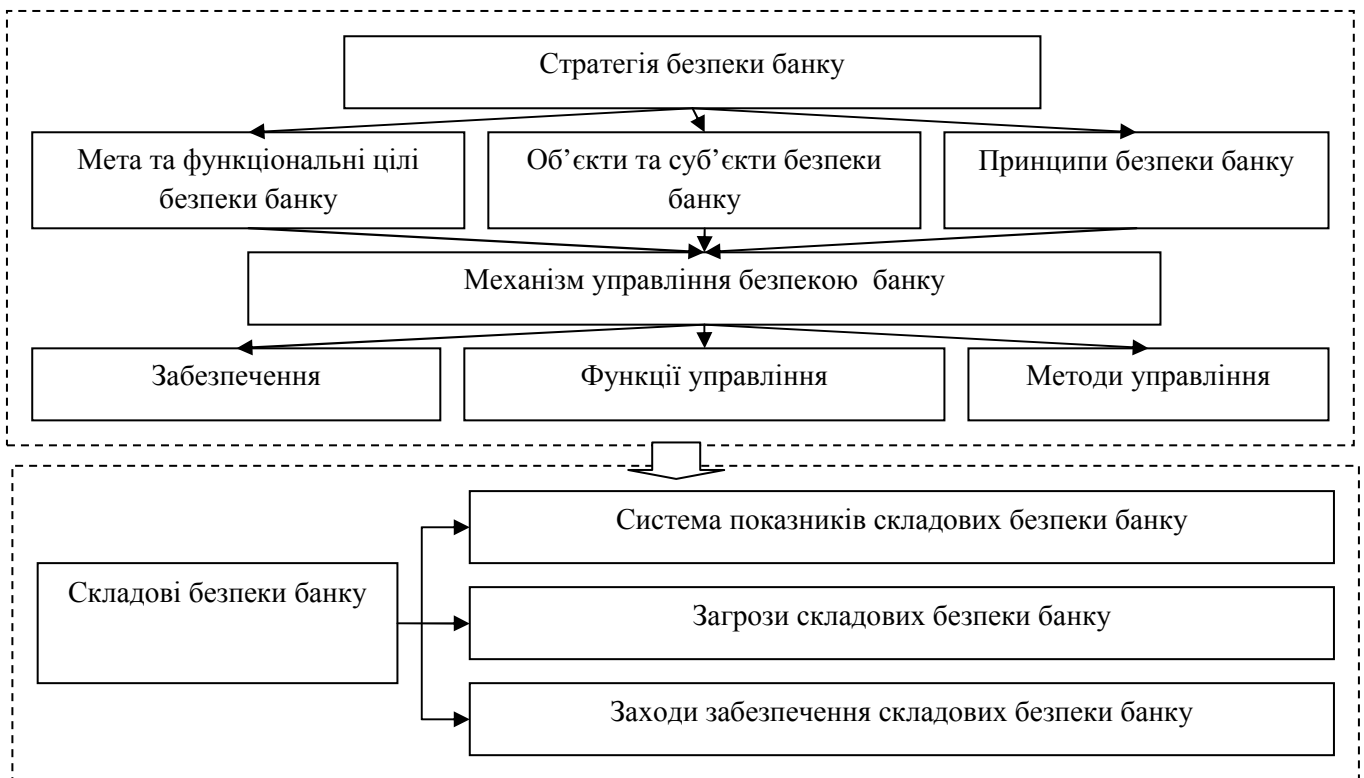

Рис. 1.3. Основні компоненти системи безпеки банківських установ [35]

Для виявлення основних проблем безпеки банку більш детально розглянемо основні її компоненти.

На рис. 1.3 видно, що перш за все необхідно визначити стратегію безпеки банку, яка займає особливе місце в системі загальної стратегії банку, оскільки це довгостроковий план дій, який спрямований на забезпечення безпеки банку, пошук та створення відповідних резервів для запобігання, уникнення або ліквідації (нейтралізації, локалізації) можливих ризиків, загроз та небезпек, тобто це сукупність заходів управлінського, регулятивного, організаційно-правового та економічного характеру, які сприяють створенню належного конкурентного середовища на фінансовому ринку та забезпеченню захисту законних інтересів вкладників і клієнтів банку [40]. Стратегія безпеки є важливим елементом самовизначення будь-якої фінансово-кредитної установи й потребує окремої уваги, тому в наступних розділах буде більш детально розглянуто окремі положення її реалізації.

Наступною компонентою безпеки банку є мета та основні цілі безпеки банку, як зображено на рис. 1.3. Ряд науковців головною метою безпеки суб'єкта

господарювання вважають забезпечення гарантій його стабільного та максимально ефективного функціонування на сучасному етапі та високий потенціал розвитку в майбутньому.

Існують й інші думки щодо визначення головної мети безпеки, так автори робіт вважають, що головна мета безпеки банку полягає в безперервній і стійкій підтримці стану, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз.

Узагальнюючи думки вітчизняних учених, зазначено, що головною метою безпеки банку є забезпечення гарантованого, стабільного та максимально ефективного функціонування банку, як у сучасних умовах, так і розвитку в майбутньому, адаптація та протидія реальним і потенційним загрозам зовнішнього та внутрішнього середовища, а у разі неможливості – пом'якшувати їх вплив.

Одними з головних компонент безпеки банку є її об'єкти та суб'єкти. Об'єкти безпеки банку, відносно яких здійснюються злочинні посягання, можна розділити на наступні групи:

1. Фінансові ресурси (національна й іноземна валюти, дорогоцінні метали, фінансові документи).
2. Інтелектуально-кадрові ресурси (керівництво і вищий менеджмент банку, а також особи, які мають доступ до банківських таємниць, інші працівники банку);
3. Матеріальні ресурси (будівлі, споруди, сховища, обладнання, транспорт, кошти і системи комунікації та інформатизації);
4. Інформаційні ресурси банку з обмеженим доступом. Інформацію банку, що захищається законом від загроз злочинного характеру, можна розділити на: відомості конфіденційного характеру, які складають комерційну і банківську таємницю та комп'ютерну інформацію;
5. Фінансові відносини (відносини банку з клієнтами, партнерами, акціонерами, законодавчими органами, конкурентами та іншими суб'єктами, що мають фінансові відносини з банком);
6. Фінансова діяльність (банківські (комерційні) операції і угоди банку).

Об'єкти безпеки банку тісно пов'язані із суб'єктами правовідносин, що мають вплив на стан безпеки банку. До яких відносять:

Державу, як власника ресурсів, що створюються, придбаваються й нагромаджуються за рахунок коштів державного бюджету, а також інформаційних ресурсів, віднесених до категорії державної таємниці.

Національний банк України – бере участь у забезпеченні безпеки кредитних організацій шляхом уживання методів регулювання й нагляду за їх діяльністю. Він здійснює дозвільні, наглядові, контрольні й адміністративні функції відносно банківських установ для підтримки стабільності банківської системи, захисту інтересів вкладників і кредиторів.

Правоохоронні органи. Форми їх участі в забезпеченні безпеки банку визначаються їх належністю до державних органів виконавчої влади, основною функцією яких є охорона законності і правопорядку. Вказану функцію вони реалізують шляхом запобігання, виявлення, припинення і розслідування злочинів і адміністративних правопорушень, що посягають на безпеку банку.

Органи прокуратури. Прокуратура, як суб'єкт забезпечення безпеки у сфері банківської діяльності реалізує свої функції шляхом нагляду за дотриманням законності, а також кримінального переслідування осіб, що скоюють злочини в банківській сфері.

Органи судової влади. Органи судової влади здійснюють правосуддя по кримінальних справах і справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з посяганнями на безпеку банківської установи. Їх рішення у сфері захисту інтересів банку спрямовані на покарання винних і відшкодування збитку, заподіяного майну та інфраструктурі кредитної організації.

Важливою компонентою безпеки банку є принципи реалізації заходів забезпечення безпеки банку:

– законність – уся діяльність банку та заходи, які виконуються в межах, необхідних для забезпечення безпеки банку, ґрунтуються на чинних законах України, Постановах Кабінету Міністрів, Указах Президента України, нормативних

актах Національного банку України, вимогах та документів місцевих органів влади та уставу банку;

- економічна доцільність (порівняння витрат і результатів) – заходи безпеки не повинні приводити до погіршення умов діяльності та загального стану банку, перешкоджати реалізації його інтересів;

- компетентність – питання безпеки повинні вирішувати професіонали;

- координація та взаємодія – здійснення заходів протидії загрозам на основі скоординованих зусиль усіх підрозділів;

- конфіденційність – заходи безпеки проводяться на конфіденційній основі тобто без їх розголошення; про результати виконання заходів безпеки інформується керівництво банку і у відповідності до його рішення, інші особи, робота яких пов'язана з необхідністю володіння цією інформацією;

- комплексність (системність) – при побудові системи безпеки банківської діяльності необхідно враховувати всі загрози, які здатні завдати шкоди, а обрані заходи, сили, технології та засоби безпеки повинні функціонувати узгоджено, як єдиний механізм захисту, взаємно доповнюючи один одного;

- безперервність – функціонування комплексної системи забезпечення безпеки банку повинне здійснюватися постійно, без перерв роботі, викликаних ремонтом, зміною паролів або інше, якими можуть скористатися зловмисники;

- своєчасність (превентивних і реактивних заходів) – превентивні заходи попереджувального характеру дозволяють не припуститися виникнення або реалізації загроз безпеки тобто недопущення виникнення реальних загроз; реактивні заходи необхідно вживати в разі реального виникнення загроз, або необхідності мінімізації їх наслідків [61].

Однією з компонент безпеки банку також є механізм управління, що включає забезпечення, функції та методи управління, а також систему показників за кожною складовою безпекою банку, які будуть розглянуті.

Забезпечення безпеки банку залежить від того, наскільки ефективно банк здатен уникнути можливих загроз за окремими складовими зовнішнього й внутрішнього середовища. Одним з компонент безпеки банку є її складові.

Фінансова складова, тобто фінансова безпека банку, як було визначено раніше, полягає в діяльності банку, спрямованій на забезпечення належного рівня рентабельності, ліквідності, платоспроможності та кредитоспроможності, достатній рівень ресурсів і капіталу, зростання прибутку, недопущення банкрутства. Фінансова безпека є головною складовою безпеки банку, оскільки вона визначає ефективність роботи банку, а всі інші лише забезпечують його роботу.

Інформаційна складова – ефективне забезпечення безпеки інформаційних ресурсів банку, при яких дотримується необхідний рівень інформованості керівництва, персоналу банку та зовнішнього середовища. Основним завданням складової є: збирання всіх видів інформації, що має відношення до роботи банку; аналіз цієї одержаної інформації; прогнозування тенденцій розвитку науково-технологічних, економічних і політичних процесів; створення системи інформування про умови зовнішнього середовища (про конкурентів, потенційних клієнтів, загрози, партнерів та ін.); захист інформаційного забезпечення маркетингової діяльності банку.

Техніко-технологічна – забезпечення впровадження прогресивних технологій, своєчасне оновлення технічної бази, безпека праці.

Силова складова – забезпечення фізичної безпеки співробітників та керівництва банку й збереження їх майна. Основне завдання силової складової забезпечення фізичної та моральної безпеки як працівників банку і керівництва, так і клієнтів банку в період перебування їх в приміщенні банку, гарантування безпеки майна та капіталу банку, гарантування безпеки інформаційного середовища банку, забезпечення сприятливе зовнішнє середовище банку, протидія криміналу, співпраця з правоохоронними органами та державними органами.

Об'єктом управління техніко-технологічної та силової складових безпеки банку є збереження матеріальних ресурсів банку, до відносяться як споруди та технічні засоби, так і технології, що використовуються в діяльності банку.

Інтелектуально-кадрова складова – збереження та розвиток інтелектуального потенціалу банку, ефективне управління персоналом, кадрове забезпечення банку.

Забезпечення інтелектуально-кадрової складової безпеки банку має охоплювати організацію системи підбору, найму, навчання та мотивації праці необхідних працівників, включати матеріальні та моральні стимули, престижність професії, волю до творчості, забезпечення соціальними благами. Окрім цього необхідно постійне підвищення кваліфікації робітників, збільшення винахідливості та раціоналізаторської активності, підвищення освітнього рівня робітників.

Нормативно-правова складова – полягає в усесторонньому юридичному забезпеченні діяльності банку, правомірній роботі з контрагентами та владою, рішення інших питань нормативно-правового регулювання.

Об'єктом управління інтелектуально-кадрової та юридичної складових безпеки банку є інтелектуальні ресурси банку, тобто його персонал, оскільки саме він забезпечує реалізацію цих складових.

Однак усі розглянуті складові характеризують лише внутрішнє середовище банку, не враховуючи зовнішнє середовище банку, тому що основні загрози виникають зовні, було доповнено склад безпеки банку ринковою та інтерфейсною складовими.

Ринкова складова – визначає відповідність діяльності банку потребам і вимогам ринкового середовища, а також визначення і забезпечення конкурентних позицій банку, його адаптаційних можливостей, забезпечення реалізації ринкової стратегії банку.

Інтерфейсна складова – характеризує відносини банку з контрагентами, інвесторами, клієнтами, державними органами влади.

Ще одним компонентом безпеки банку є загрози. М.І. Зубок [40] визначає загрозу безпеці банку, як потенційно можливі або реальні дії зловмисників чи конкурентів, які здатні нанести банку матеріальної або моральної шкоди та поділяє всі загрози на внутрішні і зовнішні, а також на економічні, фізичні та інтелектуальні. До економічних він відносить: корупцію, шахрайство, недобросовісну конкуренцію та використання банками неефективних технологій банківського виробництва.

Фізичні загрози реалізуються через крадіжки, пограбування коштів та майна банку, виведення з ладу обладнання банку, неефективна його експлуатація.

Інтелектуальні загрози проявляються як розголошення або неправомірне використання банківської інформації, дискредитація банку на ринку банківських послуг, також можуть бути у вигляді різних соціальних конфліктів у середині та навколо банку, психологічні та ідеологічні диверсії.

І.П. Мойсеєнко та О.М. Марченко головними загрозами фінансово-економічній безпеці вважають загрози макросередовища, загрози мікросередовища з боку постачальників, конкурентів, споживачів, органів державної та місцевої влади, контактних аудиторій (ЗМІ, громадські організації, профспілки і інші) та загрози внутрішнього середовища у загальній системі управління, у сфері фінансового менеджменту, у виробничій підсистемі та у маркетинговій підсистемі.

Існують також і інші думки вітчизняних та іноземних учених, з формування сукупності загроз банкам, так у табл. 1.3 представлена узагальнена О. М. Штаєр класифікація загроз безпеці банку.

Таблиця 1.3

Загальна класифікація загроз безпеці банку [73]

Класифікаційна ознака	Види загроз
1	2
За походженням	Внутрішні, зовнішні, транснаціональні, глобальні
За структурою впливу	Систематичні, несистематичні: структурні, елементні
Термін дії	Довгострокові, середньострокові, короткострокові, поточні, тимчасові, постійні
Ступінь керованості	Керовані, некеровані
Ступінь ваги кризи	Загрози мінімального, середнього та високого ступеня кризи
За причинами та характером мотивації	Стихійні, закономірно обумовлені
За характером вираження	Відкриті, приховані
Повторюваність	Традиційні, нові
За різновидом нанесеної шкоди	Загрози, що призводять до матеріальних збитків, що спричиняють духовно значимі втрати, що завдають фізичну шкоду
Залежно від можливості прогнозування	Передбачувані, непередбачувані
За ймовірністю настання	Реальні, потенційні, малоімовірні, ймовірні, неможливі, випадкові
За об'єктами зазіхань	Загрози персоналу, фінансовим ресурсам, матеріальним засобам, інформаційним ресурсам, засобам та системам інформатизації, технічним засобам
За сферою виникнення	Політичні, економіко-правові, кримінальні, конкурентні, правові, соціальні, інформаційні, технічні, організаційні, інтелектуальні, фізичні
Залежно від величини завдання шкоди	Загрози, що призводять до незначних, граничних, значних або катастрофічних труднощів

Продовження табл. 1.3

1	2
За ступенем стійкості	Постійні, раптові, миттєві, прогнозовані
За стадією розвитку загрози	Виникаючі, затухаючі, ті, що розвиваються, ті що загострюються
Характер впливу	Прямі, непрямі: безпосередні, опосередковані, домінуючі
Характер зіткнення	Паралельні, конфронтаційні, розбіжні, спільні
Ступінь реалізації	Не реалізовані, частково реалізовані, реалізовані
За видами діяльності	Загрози операційній і не операційній діяльності
За особами причетними до реалізації загроз	Загрози від засновників і співробітників, клієнтів, партнерів, конкурентів, сторонніх осіб
За ставленням до них	Об'єктивні, суб'єктивні
За природою виникнення	Природні, штучні, навмисні, ненавмисні, стихійні
За характером дії	Активні, пасивні
За ступенем розвитку	Виникнення, експансії, стабілізації, ліквідації
Масштаби здійснення	Загальнобанківські, локальні, індивідуальні
За рівнем суб'єктивного сприйняття	Завищені, занижені, адекватні, уявні, незрозумілі
За характером протікання	Перманентні, дискретні, спорадичні
За значенням	Допустимі, недопустимі
За способами реалізації	Посягання із застосуванням насильства чи погроз, посягання, скоєні таємно або із застосуванням обману

Як видно з табл. 1.3, існує велика кількість класифікаційних ознак, які дозволяють визначити вид загрози банківській діяльності, за якими можна виявити, проаналізувати й оцінити існуючі негативні тенденції розвитку та значно спростить процес їх відстеження, що у свою чергу є основою формування заходів щодо підвищення рівня безпеки банку.

Фахівці зазначають, що широкий спектр цілей формування безпеки банку в забезпеченні його стабільного й ефективного функціонування вимагає формування системи заходів, які є компонентом безпеки, як видно з рис. 1.3, у напрямках, усіх складових безпеки банку, комплексу завдань та показників, підвищити які можливо, лише успішно працюючи в усіх напрямках одночасно. М.І. Зубок у своїх роботах розділяв заходи безпеки банку на заходи загального та спеціального характеру, але для чіткого розуміння спрямованості того чи іншого заходу необхідно розрізняти їх за основними складовими безпеки банку, які представлено у табл. 1.4.

Як видно з табл. 1.4, кожна складова безпеки банку має власні заходи забезпечення, виконання яких, за умов впровадження в необхідному обсязі за усіма структурно-функціональними складовими, дотримуючись всіх розглянутих вище

принципів, дозволить досягти достатнього рівня безпеки банку.

Таблиця 1.4

Основні компоненти системи фінансово-економічної безпеки банку [44]

Загальні заходи безпеки банку	Спеціальні заходи безпеки банку
1. Фінансова складова	
<p>планування та забезпечення дій банку в кризових ситуаціях;</p> <p>загально-стратегічне прогнозування та планування шляхів активізації стану економічної безпеки за функціональними складовими;</p> <p>загально-тактичне планування економічної безпеки за функціональними складовими;</p>	<p>забезпечення достатньої фінансової стійкості і незалежності банку;</p> <p>формування необхідних ресурсів (капіталу, персоналу, прав, інформації, технології та устаткування);</p> <p>стратегічне планування діяльності банку;</p> <p>тактичне планування діяльності банку;</p> <p>оперативне управління діяльністю банку;</p> <p>здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки банку;</p> <p>загальна оцінка досягнутого рівня економічної безпеки банку;</p> <p>збереження і ефективне використання ресурсів банку;</p>
2. Інформаційна складова	
<p>захист інформаційних ресурсів банку;</p> <p>створення захисту інформаційного середовища комерційного банку, його комерційної таємниці;</p>	<p>організація і ведення комерційної розвідки, формування інформаційних ресурсів банку;</p> <p>інформаційно-аналітичні дослідження клієнтів, партнерів і конкурентів банку;</p> <p>втілення заходів, щодо виявлення, попередження, локалізації, протидії актів недобросовісної конкуренції і промислового шпигунства;</p> <p>вжиття заходів щодо дезінформації конкурентів;</p>
3. Ринкова складова	
<p>формування позитивного іміджу банку;</p>	<p>забезпечення постійного взаємоузгодження споживчих потреб та можливостей банку в контексті активізації інноваційного процесу;</p>
Загальні заходи безпеки банку	Спеціальні заходи безпеки банку
4. Техніко-технологічна складова	

<p>удосконалення технологій банківського виробництва, введення в них елементів захисту; підтримка технологічної незалежності і конкурентоспроможності, формування високого технічного і технологічного потенціалу; оптимізація організаційної структури, постійне удосконалення виконання функцій менеджменту;</p>	<p>уважний безумовний облік всіх матеріальних цінностей, їх наявності, руху і експлуатації; введення персональної відповідальності посадових осіб банку за правильне зберігання, технічний стан, грамотну експлуатацію його обладнання і технічних засобів; проведення періодичних перевірок наявності і стану матеріальних цінностей, умов їх експлуатації, контроль дотримання працівниками банку встановлених правил роботи з матеріальними цінностями; закриття низькорентабельних і збиткових філій та відділень;</p>
5. Інтелектуально-кадрова складова	
<p>підбір, перевірку й контроль роботи персоналу, розроблення ефективної кадрової політики і програм стимулювання праці;</p>	<p>наближення оплати праці до показників розвинутих держав; залучення працівників з управлінських функцій; підвищення кваліфікації працівників; зацікавленість адміністрації підприємства; підвищення матеріальної відповідальності працівників за результати праці;</p>
6. Силова складова	
<p>охорона банку; забезпечення безпеки споруд і будівель установ банку, їх комунікаційних систем; створення системи сповіщення персоналу банку; створення системи сповіщення персоналу банку; планування і забезпечення дій банку в кризових ситуаціях;</p>	<p>вжиття заходів щодо недобросовісних клієнтів, боржників і зловмисників з метою відшкодування ними збитків, яких банк зазнав з їх вини; організація надійної охорони матеріальних цінностей, яка б виключала можливість їх знищення або крадіжки, створення умов їх надійного зберігання і ефективної експлуатації; формування умов для безпечної роботи співробітників банку, забезпечення їхніх комерційних інтересів;</p>
7. Нормативно-правова складова	
<p>здійснення організаційно-правового впливу на діяльність персоналу і клієнтів банку з питань безпеки; організацію спеціального діловодства; розроблення заходів відповідальності за порушення встановлених правил безпеки банківської діяльності; обґрунтований правовий захист усіх видів діяльності банку;</p>	<p>проведення службових розслідувань у банку; розробка відповідної нормативної бази, яка б регулювала дії персоналу банку щодо захисту матеріальних цінностей, порядок їх отримання, правила експлуатації і обслуговування, зберігання в наявності;</p>
8. Інтерфейсна складова	
<p>використання нових форм партнерських стосунків;</p>	<p>взаємодія із правоохоронними органами з питань забезпечення безпеки діяльності банку; характеристика і моніторинг зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці, як сукупності умов, що створюють небезпеку для роботи банку;</p>

Отже, на сучасному етапі є потреба розробки механізму управління безпекою банку та захисту від негативних явищ, який, насамперед, буде спрямований на

підвищення рівня безпеки всіх основних складових безпеки банку, тому головним завданням подальшої роботи є удосконалення механізму управління безпекою банку, шляхом упровадження методичних підходів до оцінки безпеки банку та результативності управління в цілому та кожної її складової, а також визначення пріоритетності загроз, що дозволить підвищити ефективність управлінських рішень у сфері забезпечення безпеки банку.

1.3. Нормативно-правові аспекти управління системою економічної безпеки банківських установ

Законодавче регулювання банків та її окремих функціональних підсистем має свої особливості. В основу дій банку з охорони його власності покладено ст. 54 Закону України “Про банки і банківську діяльність”. Згідно з положеннями цієї статті, банкам надається право забезпечувати захист банківської інформації, коштів та майна шляхом створення відповідних систем захисту, служб охорони відповідно до законодавства України та нормативних актів Національного банку України. Ці положення закону створюють відповідні привілеї для банків, на відміну від інших підприємницьких структур, яких вони не стосуються. Законодавче регулювання такої форми реалізації заходів безпеки банківської діяльності, як режим, найбільш розвинене з погляду інформаційної безпеки.

Інформаційні взаємовідносини суб'єктів підприємництва і держави регулюються на сьогодні понад 30-ма законодавчими і майже такою ж кількістю підзаконних актів. Проте, як свідчать реалії вітчизняної бізнес-практики, кількість розроблених документів не завжди свідчить про високу якість їх регулятивної сили. В основу організації режиму захисту банківської інформації покладено положення таких законодавчих актів:

– Закону України “Про банки і банківську діяльність” (ст. 52 “Банківська таємниця”);

– Закону України “Про підприємства в Україні” (ст. 30 “Комерційна таємниця підприємства”);

– Закону України “Про інформацію” (ст. 30 “Інформація з обмеженим доступом”).

Найбільш досконалим, з погляду права, є режим захисту банківської інформації з обмеженим доступом. Так, законодавством передбачено однозначне визначення банківської таємниці (ст. 52 Закону України “Про банки і банківську діяльність”). Згідно з цим законом, до банківської таємниці належать відомості про операції, рахунки та вклади клієнтів і кореспондентів банку. Розв’язання цієї проблеми повинне бути комплексним і включати в себе:

- набір програмно-апаратних комплексів;
- програми із забезпечення безпеки;
- робота та бесіди з працівниками.

Загальносвітова інтернаціоналізація та процеси глобалізації в банківському секторі призвели до ускладнення його структури та забезпечення інформаційної безпеки і, як наслідок, до ускладнення процесів регулювання світових фінансових ринків.

Однак, економічне значення лібералізації та інтеграційних процесів світової банківської системи надалі може нести загрозу її стабільності, інформаційному захисту та економічній безпеці у цілому. Тому невідкладним завданням щодо розвитку банківського сектору є розробка сучасного функціонального механізму регулювання діяльності банків на ринку фінансових та інформаційних послуг, особливо у країнах з перехідними економіками, серед яких перебуває і Україна.

Традиційним інструментом державного регулювання економічної безпеки банків, який активно використовується НБУ, є рейтингування. З метою встановлення реального фінансового стану банків Національний банк України проводить оцінювання банків на базі розробленої ним рейтингової системи “CAMELS” та нерейтингової методики “Система оцінки ризиків” (COP). Рейтингова система “CAMELS”, що створена на основі найкращого зарубіжного досвіду, ґрунтується на міжнародній системі CAMEL, яка розроблена експертами

Sheshunhoff Bank (США) та впродовж багатьох років застосовується у світовій практиці. СОР розроблена Національним банком України самостійно. Обидві системи дають НБУ змогу оцінювати фінансовий стан, господарську стабільність та рівень економічної безпеки банків і банківської системи. Інформаційною базою для діагностики виступають результати комплексних інспекційних перевірок.

Спільні та відмінні риси двох згаданих систем рейтингової оцінки, що використовуються НБУ як інструменти державного регулювання фінансового стану, результатів діяльності та економічної безпеки банків в Україні, представлено в табл. 1.5.

Таблиця 1.5

**Особливості застосування систем оцінки як інструменту
державного регулювання банківських установ [39]**

Параметри системи	CAMELS (рейтингова система)	Система оцінки ризиків (нерейтингова система)
1. Характеристики, що оцінюються	Достатність капіталу; якість активів; функціональний рівень менеджменту; надходження (дохідність) від банківських операцій; ліквідність активів; чутливість до ринкового ризику	Кредитний ризик; ризик ліквідності; ризик зміни процентної ставки; ринковий ризик; валютний ризик; операційно-технологічний ризик; ризик репутації; юридичний ризик; стратегічний ризик
2. Процедура присвоєння оцінки	Визначається цифровий рейтинг за всіма компонентами за п'ятибальною шкалою, де оцінка "1" є найвищою, а оцінка "5" – найнижчою. Комплексна рейтингова оцінка також визначається за п'ятибальною шкалою – на підставі рейтингових оцінок кожного з компонентів	Усі категорії ризику визначаються та оцінюються окремо і щодо кожного ризику існує чіткий перелік чинників, які беруться до уваги. Кожен ризик оцінюється окремо. Для раціонального використання системи оцінки ризиків при оцінюванні має враховуватися як поточний стан банку, так і чинники, що можуть вказувати на зростання ризиків
3. Рівень суб'єктивізму	Остаточний рейтинг банку виставляють фахівці суб'єктивно, експертним методом за рейтинговою оцінкою, що трапляється найчастіше. Але така оцінка має бути добре обгрунтована та спиратися на переконливі аргументи	Підсумкові оцінки виставляються наглядовцями на основі отриманих даних за кожним видом ризиків, але постійний обмін інформацією з керівництвом банку і персоналом дозволяє підвищити об'єктивність оцінки
Параметри системи	CAMELS (рейтингова система)	Система оцінки ризиків (нерейтингова система)

4. Інтерпретація оцінок	<p>Банки, які отримали комплексну рейтингову оцінку “1” або “2”, є надійними за всіма показниками, здатні протистояти більшості економічних спадів (крім надзвичайних), вважаються стабільними і такими, що мають кваліфіковане керівництво. Банки, які отримали оцінку “3”, мають суттєві недоліки і якщо ці недоліки не будуть виправлені за обґрунтовано визначений для цього час, то вони призведуть до значних проблем, пов’язаних із платоспроможністю та ліквідністю. Банки, які отримали комплексну рейтингову оцінку “4” або “5”, мають серйозні проблеми, що вимагають ретельного нагляду і спеціальних оздоровчих заходів. Такі комплексні рейтингові оцінки вказують на те, що загальна платоспроможність банку під загрозою, потрібні негайні конкретні дії як з боку акціонерів та керівництва банку, так і з боку держави</p>	<p>Рейтинг за результатами оцінювання банків на основі СОР не виставляється. Сукупний ризик оцінюється як високий, помірний або низький за кожною з дев’яти категорій ризику.</p>
5. Недоліки системи	<p>Головним недоліком є відсутність аналізу змінюваності окремих компонентів у часі та напрямів і тенденцій такої зміни у поточний період. Це може призвести до хибності присвоєної рейтингової оцінки вже в найближчий період після присвоєння. Якщо не враховувати тенденції (погіршення чи покращення), то банк, у якого фінансовий стан погіршується, за однакових показників у певний момент матиме такий самий рейтинг, як і банк, що активно розвивається, але до цього був посереднім. Фактично ж ці банки повинні мати різну рейтингову оцінку, адже один розвивається, а в іншого накопичуються проблеми, хоча на даний момент показники у цих банків однакові.</p> <p>Недостатньо враховується якість зобов’язань банку – їхня структура за видами і строками, не досліджується стан внутрішньої та зовнішньої безпеки, поза увагою залишається рівень розвитку банку та його вплив на фінансову стабільність – до цієї характеристики належить обслуговування банком</p>	<p>Дана методика потребує значного обсягу інформації, але при цьому не охоплює всі функції управління та мало уваги приділяє стратегії. Важливим елементом даної системи повинно стати прогнозування розвитку ринку та самого банку на підставі аналізу чинників зовнішнього та внутрішнього середовищ для моделювання ризикових ситуацій. Результатом такого процесу повинно бути планування та реалізація можливих заходів із попередження ризику на етапі, що передують появі ризикових ситуацій. Тобто доцільним є розроблення, вибір та реалізація стратегії управління ризиками. Також до процесу діагностики ризику варто залучати осіб, які не є працівниками підрозділу з ризик-менеджменту. Оскільки часто працівник, який має чималий досвід роботи на конкретній посаді і опрацьовує визначене</p>
	<p>міжнародних і загальнодержавних програм, його відносини з владою, ліцензії, дозволи, наявність кореспондентських відносин, присутність банку в регіонах тощо</p>	<p>коло інформації, може швидше виявити певний вид ризику, ніж незалежна особа. Основним недоліком вважаємо відсутність підсумкової оцінки щодо банку, яка б ґрунтувалась на оцінках усіх груп ризиків.</p>

Застосування системи оцінки ризиків дає можливість з'ясувати те, як певні наявні або потенційні проблеми, на які наражається банк або банківська система, впливають на характер і рівень ризиків у цьому банку. НБУ визначає, наскільки добре банк управляє ризиками протягом певного періоду, а не лише на певний момент часу, та фіксує напрям зміни фінансового стану банку. При оцінюванні ризиків за цією методикою НБУ визначає банківський ризик за його впливом на капітал і надходження. Ризик розглядається як ймовірність того, що певні події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку.

Метою використання представлених систем оцінки ризиків є забезпечення якісного нагляду, спрямованого на визначення суттєвих існуючих або потенційних проблем в окремих банках та в банківській системі в цілому, а також на забезпечення процесів належного усунення таких проблем, що робить їх ефективним інструментом забезпечення економічної безпеки вітчизняних банківських установ превентивної дії. Цей підхід має забезпечити відповідність операцій банків стандартам надійної та безпечної банківської діяльності та гарантувати їх здійснення в інтересах усіх зацікавлених сторін – НБУ, керівництва банку, клієнтів та акціонерів [18].

Характерною особливістю сучасної системи банківських установ в Україні є її нездатність до саморегулювання та потреба в існуванні зовнішнього регулятора її стану та рівня функціонування. З огляду на це, виникає необхідність у ґрунтовному дослідженні механізмів, інструментів, форм і методів регулювання діяльності учасників вітчизняної банківської системи на державному рівні та визначення його впливу на стан їх економічної безпеки.

Регулювання вітчизняної банківської сфери, як і будь-якого сегменту економічних відносин в Україні, відбувається шляхом закладення на законодавчому рівні основ створення і функціонування її учасників. Сучасний стан банківської системи, ускладнений наслідками фінансової кризи, ініціює чимало проблемних аспектів у сфері регулювання вітчизняних банків. Координація та контроль банківської діяльності на державному рівні є завданням досить непростим, оскільки

банк як суб'єкт господарювання, що пропонує як специфічні, характерні лише для комерційного банку продукти, нагляд за якістю та ефективністю яких покладено на Національний банк України, так і надає широкий перелік фінансових послуг, що дозволяє вважати його активним учасником вітчизняного фінансового ринку, регулювання якого має складну та розгалужену структуру.

В Україні основним нормативно-правовим актом, що регламентує сутність, форми та методи державного регулювання та саморегулювання діяльності фінансових установ, тобто фінансових посередників, є Закон України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, відповідно до якого “державне регулювання ринків фінансових послуг – це здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам”. Регулювання діяльності фінансових посередників здійснюється такими уповноваженими державними органами та саморегулювними організаціями (рис. 1.4).

– Національним банком України – регулювання ринку банківських послуг;

– Національною комісією і цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) – регулювання ринків цінних паперів та похідних цінних паперів, на яких банківська установа може провадити як емісійну, так і торгівельну, консультаційну, посередницьку, інвестиційну діяльність;

– Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України (Нацкомфінпослуг) – регулювання інших ринків фінансових послуг, на якому банківські установи можуть реалізовувати свої фінансові інтереси шляхом співпраці зі страховими, лізинговими та іншими компаніями;

– Антимонопольний комітет України, Фонд Державного майна України, Генеральна прокуратура України, Служба безпеки України, Державна служба фінансового моніторингу України, Міністерство доходів і зборів України, Міністерство внутрішніх справ України, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб –

здійснюють контроль за діяльністю учасників ринку фінансових послуг загалом та банківських установ зокрема у межах своїх повноважень;

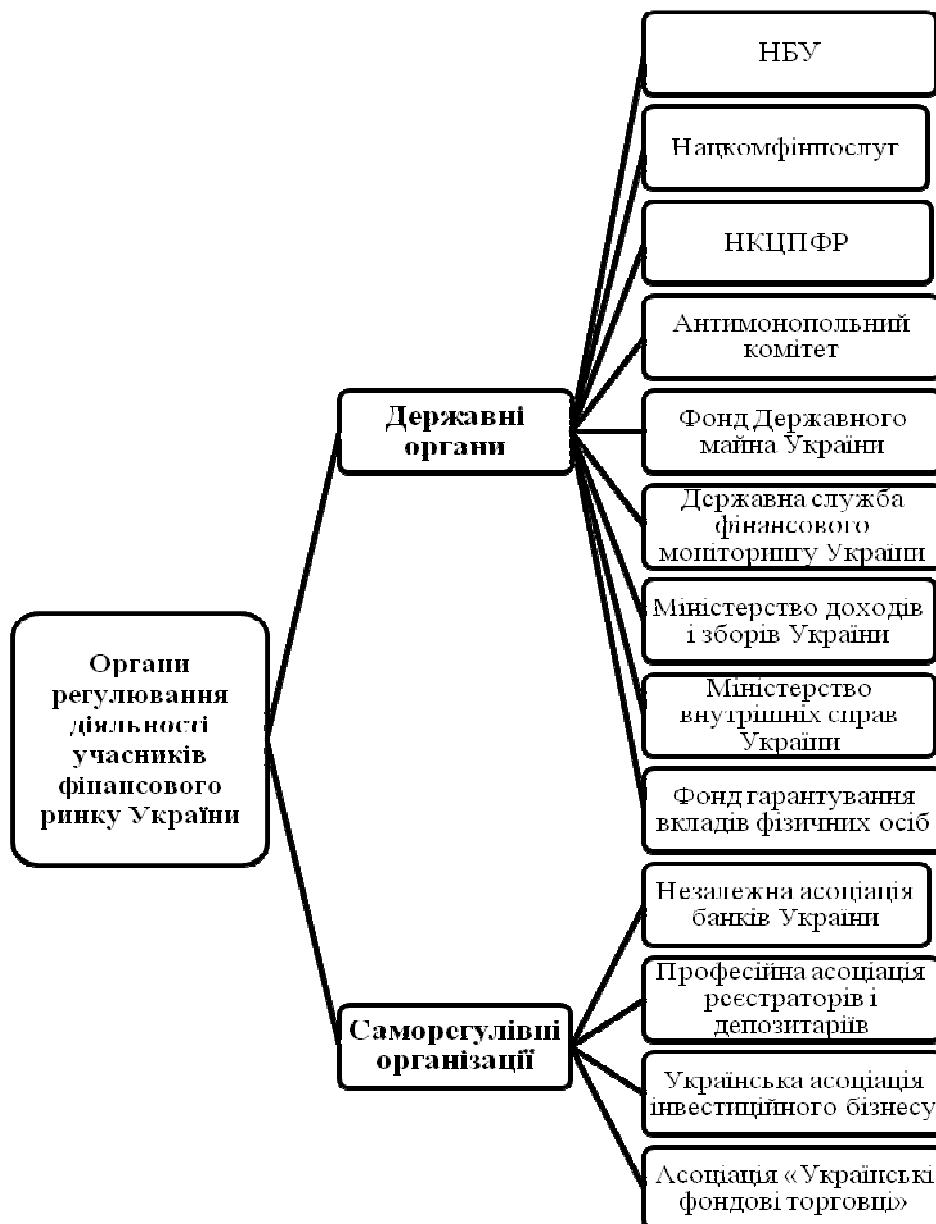

Рис. 1.4. Органи регулювання діяльності учасників фінансових ринків країни [55]

– саморегульвні організації професійних учасників фінансових ринків – Професійна асоціація реєстраторів та депозитаріїв (ПАРД), Українська асоціація інвестиційного бізнесу (УАІБ), Асоціація “Українські фондові торговці” (АУФТ), Незалежна асоціація банків України (НАБУ) – надають консультаційні й інформаційні послуги, здійснюють контроль показників діяльності учасників організацій, розробляють проекти нормативно-правових документів, що можуть у

подальшому бути передані до організацій та комітетів, здатних винести їх на обговорення Верховної Ради України, що може надати їм законної сили.

Отже, як бачимо, досить велика кількість установ та організацій здійснює контроль тих чи інших аспектів діяльності вітчизняних фінансово-кредитних інституцій, у тому і числі й банків. Пріоритетними регуляторами банківської діяльності в Україні нині залишаються НБУ та НКЦПФР, оскільки юридичною формою організації для вітчизняних банків встановлено форму публічного акціонерного товариства, контроль за роботою яких, не залежно від мети створення та напрямів діяльності, провадить Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Отже, варто зазначити, що хоча в Україні на даному етапі еволюції банківської системи сформовано достатньо функціональні механізми державного регулювання ринку фінансових послуг, здійснено визначення та розподіл повноважень щодо регулювання, нагляду і контролю за діяльністю Oferentів фінансових послуг, проте державне регулювання фінансового сектору економіки на сучасному етапі характеризується недостатньою ефективністю, відстає від сучасних тенденцій і вимог розвитку ринку, недостатньо враховує міжнародний досвід [12].

У межах вибраної тематики курсової роботи, необхідно детально розглянути особливості державного регулювання банківських установ в Україні. Так, згідно зі ст. 61 Закону України “Про Національний банк України”, державне регулювання діяльності банків здійснює НБУ. Визначення поняття “державне регулювання діяльності банків” законодавство не містить. Ст. 1 Закону України “Про Національний банк України” містить дефініцію банківського регулювання як однієї із функцій Національного банку України, що полягає у створенні системи норм, які регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства. А ст. 66 Закону України “Про банки і банківську діяльність” визначає форми, в яких здійснюється державне регулювання діяльності банків.

Державне регулювання діяльності банків рівень якої є однією із сучасних характеристик ефективності банківської діяльності, реалізується на двох рівнях. Загальне регулювання здійснює Верховна Рада України у формі законів та постанов. Спеціальне регулювання діяльності банків від імені держави здійснює НБУ. Формою регулювання в цьому випадку виступають його нормативні та індивідуальні акти.

М.В. Плотнікова метою здійснення державного регулювання діяльності банків пропонувала вважати безперервне і надійне функціонування банківської системи, що б забезпечувало сталий розвиток економіки. Оскільки умовою цього є високий рівень економічної безпеки кожної окремої банківської установи – учасника вітчизняного банківського сектору, то контроль за станом економічної безпеки комерційних банків необхідно виділити в окремий, а у період подолання вітчизняними суб'єктами господарювання наслідків фінансово-економічної кризи, – пріоритетний напрям державного регулювання банківської діяльності.

Хоча процес регулювання створення та діяльності суб'єкта господарювання включає в себе формування основ його економічної безпеки і контроль за її забезпеченням, вважаємо за доцільне виокремити поняття “регулювання економічної безпеки банківських установ” в окремий науковий термін, що виступатиме як об'єкт дослідження в даному розділі дисертаційної роботи.

Отже, під регулюванням банківських установ необхідно розуміти систему заходів, що вживаються як державними, так і недержавними органами, установами та організаціями задля забезпечення створення, формування та функціонування системи безпеки банківської установи та підтримання оптимального рівня безпеки банку в процесі його діяльності на вітчизняних та зарубіжних фінансових ринках. Якщо розглядати лише державний рівень регулювання банківських установ, то доцільно буде проводити дослідження впливу лише державних органів на стан їх економічної безпеки, не враховуючи контрольні та наглядові функції саморегулювальних організацій.

Найбільший вплив на регулювання банківських установ загалом, і їх економічної безпеки зокрема, має, як уже зазначалося вище, Національний банк України.

У процесі державного регулювання банківських установ НБУ виступає посередником між державою та іншими банками. Саме ця установа засобами, які має у своєму розпорядженні, спираючись на Конституцію і законодавство, втілює в життя економічну політику держави. Як орган економічної влади з особливими функціями Національний банк України регулює державне управління в банківській системі, контролює порядок створення інших банків, здійснює нагляд за їх діяльністю, діяльністю їх відділень, філій і представництв на території України. Дії НБУ у сфері національної економічної безпеки спрямовані, перш за все, на забезпечення сталості банківської системи, захист інтересів клієнтів шляхом зменшення ризиків у діяльності банків.

Контроль за діяльністю інших банків здійснює Головне управління банківського нагляду Національного банку України та обласні управління НБУ. Державне регулювання діяльності банків здійснюються в таких формах (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Форми державного регулювання діяльності банківських установ [56]

Форми та напрями здійснення регуляторних дій	
1	2
Адміністративне регулювання	Індикативне регулювання
реєстрація банків і ліцензування їх діяльності	встановлення обов'язкових економічних нормативів
встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків	визначення норм обов'язкових резервів для банків
застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру	встановлення норм відрахувань до резервів на покриття коштів від активних банківських операцій
нагляд за діяльністю банків	визначення процентної політики
надання рекомендацій щодо діяльності банків	рефінансування банків
-	контроль кореспондентських відносин

Продовження табл. 1.6

1	2
-	управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції
-	регулювання операцій з цінними паперами на відкритому ринку
-	нагляд за імпортом та експортом капіталу

Регулювання та контроль банківської установи реалізується НБУ через механізм банківського нагляду.

Банківський нагляд (banking supervision) – це система заходів щодо контролю та активних упорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких НБУ здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку.

Національний банк України здійснює банківський нагляд на індивідуальній та консолідованій основі та застосовує заходи впливу за порушення вимог законодавства щодо банківської діяльності, у тому числі тих, що спричинили або можуть спричинити у майбутньому суттєве зниження рівня економічної безпеки банку або його клієнтів чи партнерів.

Банківський нагляд на консолідованій основі – це нагляд, що здійснюється Національним банком України за банківською групою з метою забезпечення стабільності банківської системи та обмеження ризиків, на які наражається банк унаслідок участі в банківській групі, шляхом регулювання, моніторингу та контролю ризиків банківської групи у визначеному НБУ порядку. Небанківські фінансові установи, які є учасниками банківської групи, також підлягають нагляду з боку Національного банку в межах нагляду на консолідованій основі.

Національний банк України здійснює банківський нагляд у формі інспекційних перевірок та безвізного нагляду.

Завданнями банківського регулювання та нагляду з метою підтримки належного рівня економічної безпеки окремих осіб, суб'єктів господарювання – клієнтів банків, самих банківських установ та всього банківського сектору економіки країни залишаються: захист інтересів клієнтів і вкладників, які розміщують свої кошти в банках, від неефективного управління та шахрайства; створення конкурентного середовища в банківському секторі; забезпечення прозорості банківського сектору; підвищення стійкості та ефективності банківської діяльності; підтримка необхідного рівня стандартів і професіоналізму в банківському секторі [14].

Завданнями банківського нагляду комерційних банків вважаємо:

- контроль за дотриманням банками нормативів економічної і фінансової діяльності (підтримка рівня фінансової безпеки);
- затвердження форм звітності про стан та результати діяльності банків та регулювання процедури їх передання до органів нагляду (підтримка рівня інформаційної, фінансової, юридичної безпеки);
- систематичні перевірки рівня збереження та використання корпоративних банківських ресурсів (підтримка рівня фізичної, фінансової, кадрової безпеки);
- контроль за рівнем організації збереження банківської таємниці, конфіденційної інформації та інформації з обмеженим доступом (підтримка рівня інформаційної, кадрової безпеки);
- моніторинг використання банками специфічного програмного забезпечення (підтримка рівня техніко-технологічної, інформаційної безпеки).

Основними принципами організації сучасного банківського нагляду нині є: багаторівневність системи нагляду за банками; постійне вдосконалення нормативного та методичного забезпечення наглядових процесів; удосконалення наукового, матеріально-технічного та кадрового забезпечення банківського нагляду; постійне підвищення кваліфікації спеціалістів банківського нагляду; посилення публічності та прозорості фінансового стану банків, широке використання механізмів ринкової самодисципліни; використання досвіду інших країн, запровадження міжнародних стандартів і кращої практики банківського нагляду.

Слід зазначити, що у межах банківського нагляду НБУ формує “Річний звіт про діяльність банківського нагляду України”, який може вважатись основним аналітичним документом щодо стану безпеки вітчизняної банківської системи, оскільки в ньому наводяться попередні підсумки діяльності банків, що дає змогу державним органам та всім зацікавленим особам скласти уявлення про рівень економічної безпеки як окремого банку у порівнянні з середньогалузевими показниками, так і банківської системи країни загалом; основні показники діяльності банків України, дані фінансової звітності банків України; надається перелік банків, які перебувають у стадії реорганізації, банків з тимчасовою адміністрацією, банків у стадії ліквідації. На особливу увагу в даному документі заслуговують наведені значення економічних нормативів у цілому по системі, оскільки саме вони можуть бути індикаторами стану економічної безпеки при здійсненні її оцінки. Зазначений документ розкриває інформацію про доходи та витрати банків України, про власників великих часток в капіталі банків України, містить методичні рекомендації щодо організації та функціонування системи ризик-менеджменту в банках України, яка, на нашу думку, має бути невід’ємним елементом сучасної системи економічної безпеки будь-якого вітчизняного суб’єкта господарювання, і у першу чергу – комерційного банку. У звіті пропонуються актуальні методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, розроблені на основі його діючої практики, які можна використати для вдосконалення організації системи економічної безпеки банку та оптимізації внутрішнього контролю якості її роботи [9].

Таким чином, можна узагальнити чинники впливу на функціонування банківських організацій у межах здійснення їхнього державного регулювання (рис. 1.5).

У разі розгляду НБУ питань щодо застосування заходів впливу до конкретного банку, для надання пояснень запрошується голова ради директорів або голова спостережної ради цього банку, за винятком випадків призначення тимчасового адміністратора чи відкликання ліцензії банку та призначення ліквідатора.

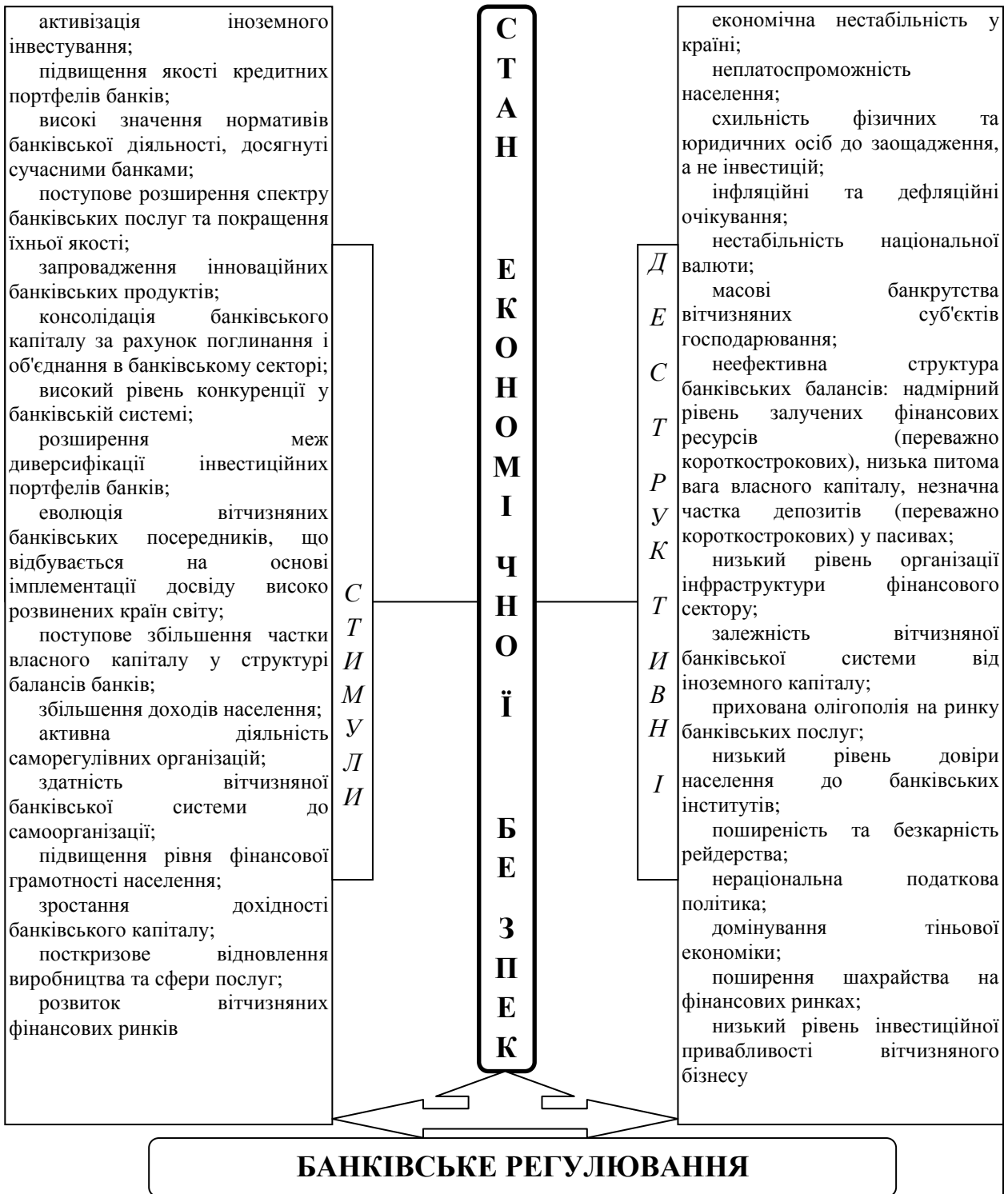

Рис. 1.5. Сучасні чинники впливу на функціонування банківських установ [57]

Враховуючи теоретичні розробки існуючих наукових досліджень та законодавчі положення стосовно функцій регулювання банківської системи, на

нашу думку, за умови максимального врахування економічної сутності державного регулювання банківської системи доцільно виділити такі його функції (табл. 1.7).

За результатами проведеного інспектування керівництву банку спрямовується інформація, у якій вказано причини виявлення недоліків у системі економічної безпеки, подано оцінку фінансового стану банку, його господарські можливості та запропоновано шляхи виходу з ситуації, що склалась.

Таблиця 1.7

Функції державного регулювання банківської системи [57]

Функція	Суть функції
1	2
1. Інституційна (функція формування та розвитку інституційного середовища)	визначення правил гри для учасників банківського ринку шляхом розробки, прийняття та реалізації законодавчих та нормативно-правових актів
2. Регламентуюча (функція регулювання банківської діяльності та реалізації регуляторної політики)	встановлення для банків правил проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку та звітності, захисту інформації, коштів та майна; визначення системи, порядку й форми платежів між банками; визначення напрямів розвитку сучасних електронних банківських технологій, створення та координація електронних платіжних засобів, платіжних систем, автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації; ведення державного реєстру банків, здійснення ліцензування банківської діяльності та операцій; здійснення сертифікації аудиторів, які проводитимуть аудиторську перевірку банків, тимчасових адміністраторів та ліквідаторів банку; організація інкасації та перевезення банкнот і монет та інших цінностей, видання ліцензії на право інкасації та перевезення банкнот і монет та інших цінностей.
3. Соціальна (функція забезпечення соціальної допомоги та захисту прав учасників банківського ринку)	формування системи прав захисту вкладників та кредиторів банківської установи; стимулювання реалізації банками пільгових програм кредитування для незахищених верств населення; організація розробки програм фінансової підтримки сектору малого і середнього бізнесу, підприємців-фізичних осіб, фермерів; активізація розвитку іпотечного кредитування, зокрема молодіжного іпотечного кредитування тощо
4. Контрольна (функція реалізації державного контролю за діяльністю об'єктів державного регулювання банківської діяльності)	банківський нагляд, податковий аудит, державний господарський контроль, контроль силових структур, фінансовий моніторинг дозволяють своєчасно реагувати на порушення банківського законодавства та оптимізувати політику державного регулювання

Продовження табл. 1.7

1	2
5. Функція забезпечення безпеки банківського сектору країни	виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз банківській системі, здійснення комплексу оперативних та довгострокових заходів щодо їх попередження та нейтралізації; створення фонду засобів забезпечення фінансової стійкості банківської системи й ефективне управління ними в повсякденних умовах та при надзвичайних ситуаціях
6. Координувальна (функція налагодження взаємодії між регулюючими органами державної влади)	налагодження обміну інформацією, спостереженнями, висновками між органами, що здійснюють державне регулювання банківської системи; вільного доступу до інформаційних баз даних одне одного; проведення спільних нарад та зустрічей
7. Інтеграційна (функція сприяння входженню у світовий банківський ринок)	стимулювання входження вітчизняних банків на європейський та світовий ринки банківських послуг, адаптація міжнародних принципів та правил ведення банківської діяльності до реалій вітчизняного банківського ринку, використання досвіду провідних країн світу щодо застосування прогресивних форм державного регулювання банківського сектору, налагодження тісної співпраці з міжнародними організаціями, які здійснюють регулювання міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносин, з організаціями, які є форумом для міжурядового обговорення проблем банківського регулювання та нагляду, з організаціями, які забезпечують збір належної інформації та здійснюють статистичні та науково-дослідні роботи з актуальних питань банківського регулювання

Як бачимо з проведеного дослідження завдань державного регулювання банківських організацій, переважна більшість напрямів банківського нагляду спрямована на забезпечення фінансової безпеки банку, чому сприяє нагляд за дотриманням економічних нормативів, контроль доходів і видатків банків, результатів їх фінансової діяльності. Проте, у сучасних умовах провадження діяльності на вітчизняних фінансових ринках, велике значення для банківського регулювання має досягнення виробничо-технологічної стійкості, яка включає в себе: збереження і зростання фінансових, матеріально-технічних, інформаційних, трудових ресурсів банків; впровадження банками нової техніки, технологій і фінансових інновацій; підвищення рівня автоматизації банківських процесів, активізації інтернет-банкінгу, нових видів послуг, удосконалення організації праці.

Розглянемо зарубіжний досвід правового забезпечення банківських установ. У світовій практиці виокремлюють три основні моделі спеціального нагляду за діяльністю як банківських, так і небанківських фінансових інститутів [10].

1. Традиційно-секторна модель, яка передбачає розподіл повноважень регулятивних органів за секторами фінансового ринку. Ці спеціалізовані організації проводять регулювання лише свого сектора фінансового ринку – банківського, страхового, ринку цінних паперів та ін. Такий спосіб спрощує регулювання фінансового ринку, оскільки за кожний його сектор відповідає свій орган, а їхні функції не дублюються. Необхідно зазначити, що секторна модель поступово втрачає популярність, і країни з розвиненими фінансовими ринками від неї відмовляються. Використання цієї моделі характерне для недостатньо розвинених фінансових ринків.

2. Модель мегарегулятора, згідно з якою контроль за будь-якою діяльністю з надання фінансових послуг здійснює єдиний орган – макрорегулятор, який охоплює функції тих регулятивних органів, що увійшли до його складу. Країнами, де успішно реалізовано модель мегарегулятора, є Німеччина та Японія. Така сама модель використовується в Естонії, Латвії, Угорщині та Мальті, де створено новий центральний орган з регулювання.

3. Модель розподіленого регулювання, відповідно до якої повноваження з пруденційного нагляду передано одному органу, а з регулювання комерційних операцій на фінансовому ринку – іншому. Основне завдання такої моделі полягає у розмежуванні функцій пруденційного нагляду і нагляду за проведенням комерційних операцій.

Зауважимо, що в науково-практичному вимірі існує модель, яку можна вважати розширеним (похідним) варіантом моделі розподіленого регулювання, – модель регулювання за функціями фінансового ринку. Кількість регулятивних органів у даній моделі визначається кількістю функцій фінансового ринку, для нагляду за реалізацією кожної з них створюється окремий орган.

З огляду на це, можна подано вітчизняну структуру регулювання банку, що включатиме як суб'єктів державного рівня нагляду, так і складову внутрішнього банківського контролю (рис. 1.6).

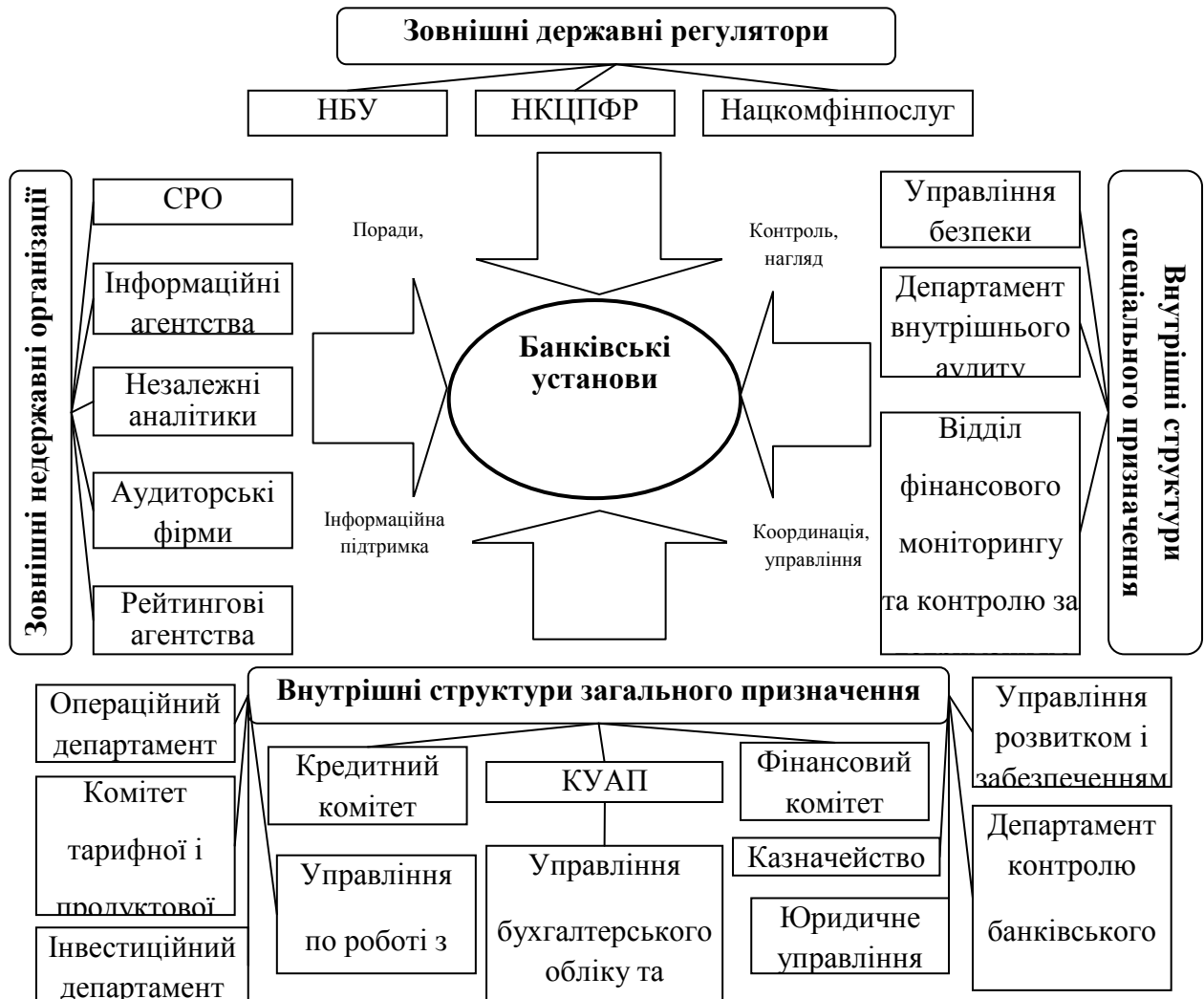

Рис. 1.6. Структура регулювання банківських установ [53]

Для банківської системи України доречним буде саме досвід нових членів ЄС, де успішно працюють моделі з єдиним мегарегулятором, оскільки вітчизняний банківський сектор має більше спільних рис з банківськими системами, що характерні для країн Європи, а не для США [53].

Тому під час розробки сучасної моделі регулятивної політики в банківському секторі України доцільно враховувати такі три аспекти: проста й чітка схема регулювання сфери банківських відносин; використання іноземного досвіду та міжнародних тенденцій щодо посилення регулювання економічної, перш за все, –

фінансової та інформаційної безпеки; розвиток ефективної системи саморегульованих організацій паралельно з посиленням державного регулювання.

На наш погляд, для якісного розвитку української банківської системи, особливо в умовах подолання її учасниками наслідків світової фінансової кризи, потрібно розробити модель універсального мегарегулятора, що повинен поєднати в собі функції чотирьох органів: центрального банку; органу з нормативно-правового забезпечення діяльності банківських установ; органу з забезпечення інформаційної безпеки та прозорості вітчизняних банків; органу з забезпечення фінансово-економічної безпеки банків.

Варто зазначити, що створення такого мегарегулятора має відповідати загальним міжнародним нормам, а також перспективним стратегіям розвитку банківського сектору України. Вказаний мегарегулятор доцільно створити, на нашу думку, через передачу йому відповідних функцій НКЦПФР, Нацкомфінпослуг та НБУ.

Основними проблемами та недоліками вітчизняного механізму регулювання банківських установ в Україні на даному етапі функціонування вітчизняної банківської системи є такі: відсутність сучасної моделі організації системи економічної безпеки банківських установ, ефективне регулювання функціонування якої має бути пріоритетним завданням державної політики у сфері банківської економічної безпеки; необхідність удосконалення механізму державного регулювання економічної безпеки банківських установ з урахуванням світових тенденцій та досвіду високорозвинених країн світу; розробка сучасного та оптимізація традиційного інструментарію оцінювання стану системи економічної безпеки банківських установ.

Таким чином, вирішення всіх окреслених завдань дозволить досягти якісно нового рівня нормативно-правового регулювання стану банківських установ в Україні, наслідком чого неодмінно стане стабілізація банківської діяльності, підвищення рівня рентабельності вітчизняних банків, максимізація їх фінансової

стійкості, оптимізація механізмів ризик-менеджменту та досягнення конкурентних переваг на внутрішніх і зовнішніх ринках фінансових послуг.

Висновки до розділу 1

Звертаємо увагу на те, що в сучасних умовах турбулентності економічних процесів динаміка розвитку породжує все нові загрози, в тому числі і в банківській діяльності, що визначає необхідність дослідити існуючі підходи та визначити на їх підставі загальні теоретичні положення безпеки банківських установ. Актуальність забезпечення економічної безпеки банківських установ є незаперечною, оскільки банківська діяльність, по-перше, стосується майнових інтересів необмеженої кількості суб'єктів, а, по-друге, внаслідок своєї специфіки спроможна впливати на економічні процеси в країні загалом.

Провівши аналіз категорійного апарату “безпека банківських установ” ми дійшли висновку, що найбільш ґрунтовним її розумінням є стан, за якого при найбільш ефективному використанні матеріальних, інтелектуальних та фінансових ресурсів реалізуються його основні інтереси, забезпечується стабільність функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний розвиток, гарантується захист фінансового та кадрового потенціалу від усіх видів загроз та дестабілізуючих факторів.

Нами також обґрунтовано, що головними компонентами системи безпеки банківських установ є: ефективна реалізація стратегії безпеки банку шляхом оптимізації механізму управління безпекою за рахунок раціонального дослідження складових безпеки банку. Реалізація цієї системи повинна бути спрямована на підвищення рівня безпеки всіх основних складових безпеки банківських установ.

Однією з проблем, яка виникає перед банківською установою в умовах сучасної економіки, є управління його безпекою. Відсутність концептуальних основ побудови й функціонування механізму управління безпекою банківською установою, здатного ефективно протистояти загрозам, використати наявний

потенціал для розвитку банківських установ, а також у цілому підтримувати стан безпеки банківських установ, визначає необхідність й актуальність системного дослідження цієї проблеми.

На основі проведених нами досліджень нами відзначено множинність підходів розуміння механізму управління безпекою банківських установ визначено ключові його елементи: об'єкти та суб'єкти управління, фінансові інтереси, цілі та завдання управління, функції, принципи, забезпечення та методи управління, а також доцільно виокремити оцінку стану безпеки банку та результативності управління, оскільки без чіткого усвідомлення стану безпеки та загроз і ступеня їхнього впливу на діяльність банківських установ не можливо приймати ефективні управлінські рішення.

У сучасному бізнес-середовищі, що характеризується великою кількістю ризиків та загроз, які впливають на діяльність банківських установ й часто є погано прогнозованими, для забезпечення ефективної роботи необхідно використовувати не лише механізм управління безпекою банківських установ, а й формувати стратегію його управління використовуючи регулярні інструменти, що дозволяють безперервно підтримувати необхідний рівень безпеки банківських установ.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

2.1. Сучасний стан розвитку та особливості функціонування банківських установ країни

В умовах радикальної нестійкості банківської системи володіння динамічною інформацією про динаміку розвитку найбільших банків є одним з важливих чинників успішної економічної діяльності. Відповідно до офіційного сайту Національного банку України у 2016 році в Україні функціонувало 180 банківських установ (у 2017 вже 158, однак оскільки річної звітності за 2017 рік ще не сформовано, аналіз буде вестися станом на 2016 рік), досліджуючи які в даному питанні визначимо сучасний стан розвитку банківської діяльності в країні.

Крім негараздів безпосередньо у банківській системі, держава стала перед низкою проблем, котрі стосуються грошово-кредитної та валютно-курсової політики:

– значне (триразове) скорочення золотовалютних резервів, на обсяги яких вплинули: необхідність своєчасного повернення державного та гарантованого державою зовнішнього боргу, дефіцит зведеного платіжного балансу, валютні аукціони та цільові інтервенції на валютному ринку з метою підкріплення кас банків, адресні валютні інтервенції на користь НАК “Нафтогаз України”, зростання чистої купівлі безготівкової валюти на міжбанківському ринку;

– зростання обсягів емісії. Протягом 2016 році НБУ був змушений профінансувати уряд та НАК “Нафтогаз України” на суму 175 млрд. грн., або майже на 40% від зведеного бюджету країни;

– зниження курсу національної грошової одиниці, ключовими чинниками якого були скорочення ринкової пропозиції валюти внаслідок падіння обсягів експорту товарів (на 14% за 2016 рік) та зростання попиту на валюту з боку

населення як результат недовіри до банківської системи (відплив депозитів призвів до збільшення обсягу готівки поза банками на 19% та зростання монетарної бази на 8,5%, а чиста купівля населенням іноземної валютної готівки сягнула за рік 2,4 млрд. доларів США);

– загострення проблеми інфляції, що в умовах скорочення ВВП має ознаки стагфляції. Протягом 2016 року зростання споживчих цін становило 24,9%, ціни виробників зросли на 31,8%, ціни на сирі продовольчі товари – на 22,3%, адміністративно регульовані ціни і тарифи – на 30,4%, житлово-комунальні послуги подорожчали на 34,3%.

Одна з основних причин загострення кризових явищ у банківській системі – значний відплив пасивів, викликаний як політичною, так і макроекономічною нестабільністю. При цьому юридичні особи – клієнти банків змушені оперувати власними коштами у безготівковій формі, отже, можуть змінювати банк, переміщувати кошти з поточних рахунків на депозитні (чи навпаки), з валютних на гривневі тощо, проте практично не мають законних підстав перетворити безготівкові гроші на готівку і вивести їх із банківської системи або відправити за кордон без відповідного надходження в Україну товарів чи послуг. Натомість фізичні особи завжди мають вибір: зберігати власні заощадження у банках чи у готівці (а в якій валюті – вже другорядне питання) поза банками.

Слід зауважити, якщо за 2016 рік у банківській системі відбулося зростання обсягів коштів фізичних осіб на 72 млрд. грн., або на 19%, то за 2017 рік динаміка коштів населення була від’ємною. Під час аналізу зростання вкладів населення у структурі банківських пасивів також слід враховувати валютний чинник, адже всі показники у банківських балансах обраховуються у гривневому еквіваленті. Отже, балансове зростання валютних вкладів не означає їхнього автоматичного зростання у валюті угоди і може бути лише наслідком переоцінки валютних вкладів за офіційним курсом Національного банку.

Зауважимо також, якщо значне зростання вкладів населення за звітний період однозначно позитивно характеризує банк як привабливий з точки зору роздрібних клієнтів, то скорочення пасивів фізичних осіб не є безумовною ознакою якихось не-

газдрів, адже може свідчити, скажімо, про зміну маркетингової політики на більш помірковану, а це може проявлятися у зниженні банком відсоткових ставок, яке спричиняє тимчасовий відплив вкладів населення.

Відплив банківських пасивів протягом минулого року автоматично призводив до скорочення активів. Коли перед банками постала проблема дефіциту ресурсів, вони закономірно були змушені скорочувати активні операції, у першу чергу кредитний портфель.

Стосовно окремих банків, то, на нашу думку, в разі зростання активів того чи іншого банку його значення доцільно аналізувати насамперед з урахуванням абсолютних сум, а в разі зменшення – відносних. Відповідні дані наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка активів окремих банків України за підсумками 2016 р. [71]

Зростання обсягів активів (≥ 2 млрд.грн.)			Зменшення обсягів активів (≥ 20 %)		
Назва банку	Сума зростання, тис. грн.	Відн. зростання, %	Назва банку	Відносне зменшення, %	Сума зменшення, тис. грн.
Укрексімбанк	31650770	34	НЕОС БАНК	-80	-2088552
Ошадбанк	24535662	24	ДІВІ БАНК	-70	-4185818
Промінвестбанк	12918732	33	БАНК «3/4»	-64	-2728545
ВТБ БАНК	11216571	44	БТА «БАНК»	-54	-3331616
БАНК «ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ»	8480920	33	Дойче Банк ДБУ	-53	-987082
АЛЬФА-БАНК	7400526	25	БАНК «ЮНІСОН»	-47	-630716
КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	6936428	49	СМАРТБАНК	-44	-248890
УКРСОЦБАНК	5201659	12	«ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР»	-43	-455137
СІТІБАНК	4532652	75	ФІНБАНК	-39	-1161168
«ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА»	4513521	35	БАНК «ФОРВАРД»	-37	-1346575
«ПІВДЕННИЙ»	3584309	32	КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК	-35	-78741
Райфайзен Банк Аваль	3399331	8	АПЕКС-БАНК	-34	-429906
ОТП Банк	2783156	15	КРЕДИТ ОПТИМА БАНК	-33	-86719
ІНГ Банк Україна	2432140	25	«Траст-капітал»	-24	-113004

На перший погляд, зростання активів окремого банку протягом звітного періоду свідчить про розвиток установи, розширення активно-пасивних операцій (адже зростання активів, за визначенням, неможливе без відповідного зростання пасивів) і є запорукою відповідного зростання процентних доходів та прибутку. Проте механічне збільшення портфеля активів ще не гарантує адекватного зростання прибутковості банку. Потрібен додатковий аналіз якості нових активів. Так само і скорочення активів ще не є однозначно негативним, адже зазнати скорочення (виведення поза баланс або списання) можуть проблемні активи, натомість обсяг якісних активів паралельно з цим може залишатися незмінним або навіть зростати.

Отже, зростання активів окремого банку протягом звітного періоду само собою ще не є критерієм його високої надійності й привабливості для інвесторів і вкладників. До речі, як і зменшення (зрозуміло, що йдеться лише про незначні відносні коливання цього показника). Набагато важливішою є спроможність банку ефективно використовувати наявні активи.

Абсолютний розмір фінансового результату є одним із основних показників діяльності банку. В останні роки абсолютна більшість вітчизняних банків мала додатне значення цього показника. Проте фінансовий результат банківської системи за минулий рік був від'ємним і дорівнював майже – 53 млрд. грн. При цьому кількість збиткових банків становила 52 (тобто кожний третій). Для порівняння за 2016 рік прибуткових банків було 160, збиткових – 20, а прибуток банківського сектору дорівнював 4.9 млрд. грн. Таблиця 2.2 містить перелік банків лідерів та аутсайдерів з точки зору фінансового результату за 2016 рік.

Таблиця 2.2

Фінансовий результат окремих банків України за 2016 р. [71]

Банківські установи зі значним розміром поточного прибутку (≥30 млн. грн.)	Значення показника, тис. грн.	Банківські установи, які мали поточні збитки (≥30 млн. грн.)	Значення показника, тис. грн.
1	2	3	4
СІТІБАНК	1379831	Укрексімбанк	-9805548
ПРИВАТБАНК	749036	Ощадбанк	-8564446
ВТББАНК	642795	Промінвестбанк	-3453846
ІНГ Банк Україна	228880	УКРГАЗБАНК	-2801124

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4
КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК	170086	УКРСОЦБАНК	-2662247
БМ БАНК	133317	ОТП Банк	-1999097
КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	90416	Райфайзен Банк Аваль	-1367334
ПРОКРЕДИТ БАНК	78663	УКРСИББАНК	-870138
ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	54200	АЛЬФА-БАНК	-744050
БАНК «МИХАЙЛІВСЬКИЙ»	51507	УНІВЕРСАЛ БАНК	-467937
«ПІВДЕННИЙ»	44440	«ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА»	-323827
ВіЕс Банк	40598	ПРАВЕКС-БАНК	-293657
МЕГАБАНК	35861	Платинум Банк	-280990
ЮНІОН СТАНДАРТ БАНК	34482	БАНК «ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ»	-215647
Полтава-банк	34300	«ХРЕЦАТИК»	-141144
СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК	30770	БАНК КРЕДИТ ДНІПРО	-109978

Серед банків, які зафіксували найгірший фінансовий результат за 2016 рік, бачимо кілька державних банків: Укрексімбанк – 9 806 млн. грн.; Ощадбанк – 8 564 млн. грн.; УКРГАЗБАНК – 2 801 млн. грн. На нашу думку, цей факт можна пояснити тим, що державні установи, за визначенням є значно законопослушними порівняно з іншими фінансовими установами. Вони класифікують власні активи, за інших незмінних умов, більш достовірно, ніж решта банків.

Збитковість банку протягом звітного періоду може бути викликана низкою об'єктивних причин, серед яких:

- необхідність формування страхових резервів під активні операції (у тому числі й під “нові” кредити);
- збільшення обсягів портфеля відносно “дорогих” роздрібних депозитів;
- підвищення відсоткових ставок за депозитами з метою збереження необхідного обсягу портфеля пасивів;
- розширення мережі відділень тощо.

Абсолютний розмір власного капіталу є чи не найголовнішим окремо взятим показником “здоров'я” та надійності банку, адже капітал відіграє роль своєрідної “подушки безпеки” і захисту від впливу негативних зовнішніх та внутрішніх чинників як для самого банку, так і для його клієнтів. Таблиця 2.3 містить перелік банківських установ, котрі мають найбільші і найменші обсяги власного капіталу

Таблиця 2.3

Обсяг власного капіталу окремих банків України у 2016 р. [49]

Банки з найбільшими обсягами балансового капіталу (≥2 млрд.грн.)	Значення показника, тис.грн.	Банки з найменшими обсягами балансового капіталу (≤120 млн.грн.)	Значення показника, тис.грн.
Ошадбанк	22749157	КРЕДИТ ОПТИМА БАНК	68682
ПРИВАТБАНК	22696359	Український банк реконструкції та розвитку	70066
Укрексімбанк	13536221	«НОВИЙ»	80531
УКРСОЦБАНК	6238628	БАНК «ТРАСТ»	82608
Райффайзен Банк Аваль	6148300	БАНК «ФАМІЛЬНИЙ»	84492
Промінвестбанк	6075543	РЕГІОН-БАНК	88855
ВТБ БАНК	5087654	«Траст-капітал»	92480
ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	4777262	АРТЕМ-БАНК	96727
АЛЬФА-БАНК	3509689	АКОРДБАНК	102509
БАНК «ФІНАНСИ І КРЕДИТ»	2649050	«ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ»	113047
«ФІНАНСОВА ІНІЦІАТИВА»	2573713	Банк «Український капітал»	118309
ФІДОБАНК	2536701	Держзембанк	119224

З точки зору бухгалтерського обліку, банківський капітал є залишковою вартістю активів після вирахування всіх банківських зобов'язань. Таким чином, чим більший розмір власного капіталу, тим надійнішим (за інших незмінних умов) є банк. Виходячи з цього, зазначені у верхній частині лівої колонки таблиці банківські установи станом на 01.01.2017 р. можна вважати найбільш захищеними від потенційних ризиків.

Незважаючи на наявність значних проблем у банківській системі в цілому, існує деяка кількість банків, які фіксують значний абсолютний та відносний (порівняно з активами та капіталом) прибуток, нарощують капітал, сплачують до бюджету чималі суми у вигляді податку на прибуток, отже, показують високий рівень стабільності [49].

Прибутковість активів визначається як відношення фінансового результату до середньої вартості активів за звітний період. Значення цього показника за 2016 рік для банківської системи в цілому є від'ємною величиною. Стосовно окремих банківських установ, які мали найбільші значення цього показника, то відповідні дані наведено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Прибутковість активів окремих банків України у 2016 р. [49]

Банківські установи, які мали прибутковість активів $\geq 1,0\%$ за рік	Значення показника, %	Банківські установи, які мали прибутковість активів $\geq 1,0\%$ за рік	Значення показника, %
СІТІБАНК	16,7	ІНГ Банк Україна	2,1
КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК	8,9	ВТБ БАНК	2,1
ЮНІОН СТАНДАРТ БАНК	4,5	Дойче Банк ДБУ	2,1
БМ БАНК	4,4	ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	1,9
БАНК «МИХАЙЛІВСЬКИЙ»	3,7	ВіЕс Банк	1,7
БАНК «АВАНГАРД»	3,5	Держзембанк	1,5
КРЕДИТВЕСТБАНК	2,8	РАДИКАЛ БАНК	1,5
СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК	2,6	ІНВЕСТИЦІЙНО-ТРАСТОВИЙ БАНК	1,4
Полтава-Банк	2,5	МОТОР-БАНК	1,0
ПРОКРЕДИТ БАНК	2,3	МІСТО БАНК	1,0
ПРОКРЕДИТ БАНК	2,3	ПРОКРЕДИТ БАНК	2,3

Зважаючи на зазначені показники, що визначають проблемність розвитку банківського сектору, виникає необхідність реалізації ряду державних заходів:

- обмеження емісії;

- подальше обмеження обсягу ліквідності, що надається з боку НБУ учасникам ринку, виключно рівнем відпливу депозитів; впровадження прозорих критеріїв надання кредитів рефінансування лише за умови надання прийняттого забезпечення;

- посилення ролі облікової ставки як базової ставки монетарної політики, тісна прив'язка до її рівня процентних ставок за інструментами регулювання ліквідності;

- забезпечення низького та стабільного рівня інфляції в умовах політики гнучкого обмінного курсу, що дасть змогу економіці пристосуватися до його нового рівноважного значення, одночасно сприяючи стабільному накопиченню резервів;

- удосконалення механізму проведення валютних інтервенцій у зв'язку з підготовкою остаточного переходу до режиму таргетування інфляції; формування валютного курсу гривні під впливом фундаментальних чинників; згладжування

надмірних короткострокових коливань курсу гривні, спричинених не-фундаментальними чинниками;

- стимулювання додаткової капіталізації банків з боку їхніх акціонерів;

- підтримка процесу консолідації банківського капіталу, вдосконалення процедури та сприяння впровадженню законодавчих змін щодо процедури злиття учасників фінансового сектору;

- впровадження у середньостроковій перспективі нових вимог щодо достатності капіталу та платоспроможності фінансових установ відповідно до принципів Базеля III та інших вимог ЄС;

- модернізація системи банківського регулювання та нагляду з метою виявлення та скорочення кредитування пов'язаних осіб; подальше посилення контролю за операціями банків з пов'язаними особами та відповідальності власників істотної участі, керівників банків та інших пов'язаних осіб за дії, що провокують неплатоспроможність;

- посилення захисту прав кредиторів та підвищення інвестиційної привабливості банківського сектору економіки шляхом внесення змін до законодавства про іпотеку та банкрутство;

- внесення змін до Цивільного кодексу України, які унеможливають дострокове розірвання строкових депозитних угод і неочікуване скорочення банківських пасивів;

- інші заходи, спрямовані на залучення у банківську систему додаткових пасивів, бажано довгострокових і в національній валюті. При цьому слід пам'ятати, що найбільше потенційне джерело залучення пасивів – кошти населення поза банками. Їхній потенціал – у разі більший, ніж очікувані позики від міжнародних фінансових організацій;

- системні заходи, які забезпечать загальне оздоровлення економіки, поліпшать якість кредитного портфеля та інших банківських активів, що дасть змогу банкам зменшити витрати на формування страхових резервів і вийти на рівень беззбитковості;

– оздоровлення банківської системи шляхом виведення з ринку проблемних банків, передусім тих, які не дотримуються затверджених планів рекапіталізації.

За оцінками експертів ключові ризики банківської системи і загрози її стабільності, що проявилися у 2016 році, безумовно, зберігатимуть свою актуальність і протягом поточного року:

– вплив пасивів, що негативно позначається на ліквідності й обмежує ресурси для активних операцій, насамперед для кредитування реального сектору економіки;

– подальше погіршення якості активів унаслідок економічної кризи, що змушує банки нести додаткові витрати на формування резервів;

– збитковість банківського сектору внаслідок необхідності формування страхових резервів під проблемні активи;

– скорочення обсягів власного капіталу за рахунок збитків і списання проблемних активів;

– збереження диспропорцій у структурі активів, залучених коштів, капіталу значної кількості банків.

За умов, що склалися, держава в особі НБУ здійснює низку заходів, спрямованих на подолання кризових явищ у грошово-кредитній сфері, зокрема у банківській системі: збільшено норми обов'язкового продажу валютної виручки експортерами, послідовно підвищується облікова ставка, здійснюється перерозподіл ліквідності як інструментами її стерилізації, так і шляхом рефінансування, підвищено вимоги до розміру капіталу банків, проводиться стрес-тестування банків, внаслідок якого визначається необхідний обсяг їх до-капіталізації, у проблемні банки вводяться куратори або тимчасова адміністрація.

Подальші дії держави щодо вирішення описаних проблем мають передбачати такі кроки: обмеження емісії, подальше обмеження обсягу ліквідності, що надається учасникам ринку, виключно рівнем впливу депозитів; тісна прив'язка процентних ставок за інструментами регулювання ліквідності до рівня облікової ставки; забезпечення низького та стабільного рівня інфляції в умовах політики гнучкого обмінного курсу, що дасть змогу економіці пристосуватися до його нового

рівноважного значення; удосконалення механізму проведення валютних інтервенцій у рамках переходу до режиму таргетування інфляції; формування валютного курсу гривні під впливом фундаментальних чинників; стимулювання додаткової капіталізації банків з боку їхніх акціонерів; підтримка процесу консолідації банківського капіталу; впровадження у перспективі нових вимог щодо достатності капіталу та платоспроможності фінансових установ відповідно до принципів Базеля III та інших вимог ЄС; модернізація системи банківського регулювання та нагляду з метою виявлення та скорочення кредитування пов'язаних осіб, подальше посилення контролю за операціями банків з пов'язаними особами; посилення захисту прав кредиторів та підвищення інвестиційної привабливості банківського сектору шляхом ініціювання законодавчих змін; законодавча заборона дострокового розірвання депозитних угод та інші заходи, спрямовані на залучення у банківську систему додаткових пасивів та загальне оздоровлення економіки, що дасть змогу банкам зменшити витрати на формування страхових резервів і вийти на рівень безбитковості; подальше оздоровлення банківської системи шляхом виведення з ринку проблемних банків.

2.2. Аналіз управління системою економічної безпеки банків: організаційно-правовий підхід

На основі проведених нами досліджень встановлено, що об'єктивне оцінювання безпеки банківських установ та створення ефективного методичного підходу до її аналізу – один із пріоритетних напрямків дослідження на сучасному етапі в банківській сфері. Існуючі підходи до оцінки безпеки банку відрізняються за складом факторів, що враховуються, системою показників, які характеризують складові безпеки, пороговими значеннями показників тощо. Крім того, існуючі підходи, в основному призначені для використання, безпосередньо, аналітиками банків і не дозволяють всім учасникам ринку на основі відкритої інформації з достатнім ступенем достовірності дати об'єктивну оцінку стійкості розвитку

кожного банку та банківської системи в цілому.

У наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених з питань забезпечення безпеки визначено підхід, відповідно до якого безпека банківських установ детермінується як стан, за якого забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності банку, гарантований захист його фінансових і матеріальних ресурсів, здатність адекватно і без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації [64].

Сутність безпеки банківських установ реалізується в системі критеріїв і показників. Критерієм безпеки є оцінка економічного стану банківських установ з точки зору найважливіших процесів, які відображають сутність безпеки. Критеріальна оцінка безпеки базується на оцінках: ресурсного потенціалу банківських установ і можливостей його розвитку; рівня ефективності використання ресурсів; рівня можливостей банку протистояти загрозам його економічній безпеці та самостійно ліквідувати їх; конкурентоспроможності банку; цілісності та масштабів структури банку; ефективності кадрової політики банківських установ.

У системі показників безпеки виділено: темпи зростання прибутковості та посилення економічної стабільності; рівень матеріального і соціального забезпечення працівників банку; розмір боргових зобов'язань банку; структуру дебіторської заборгованості; використання тіньового капіталу та ін.

Отже, безпеку банківських установ, паралельно з підходом, що застосовувався у попередньому питанні, можна охарактеризувати, як інтегральну категорію, яка має визначатися як кількісними, так і якісними показниками. Тому безпеку банківських установ слід визначити як спроможність банку виконувати свої функції в ринковому середовищі з мінімальним ризиком і максимальною ефективністю, попри вплив ендогенних та екзогенних факторів.

Огляд економічної літератури, показав, що залишаються не достатньо розроблені методичні підходи та інструментарій, які б в загальному вигляді характеризували безпеку банківських установ та дозволяли б діагностувати кризу в процесах його розвитку та функціонування. Більшість наукових праць мають фрагментарний характер і приділяють увагу таким питанням, як аналіз виконання

обов'язкових економічних нормативів Національного банку України, методиці формування рейтингів на основі аналізу фінансової звітності, аналізу окремих видів банківської діяльності (здебільшого кредитної).

Формування системи обов'язкових економічних нормативів, що регулюють діяльність банківських установ, є загальноживаною практикою управління банківською системою в багатьох країнах світу, у тому числі і Україні.

Коефіцієнтний аналіз є достатньо простим, доступним та легко реалізується в практичній діяльності. Важливим завданням проведення такого аналізу є вибір оціночних показників діяльності банківських установ та їх обґрунтування. Як було зазначено раніше в економічній літературі [6], найчастіше виділяють такі показники, що дають можливість оцінити рівень безпеки банку з метою виявлення можливих ускладнень у його діяльності, представлені у вигляді чотирьох груп: показники достатності капіталу, ділової активності, ліквідності та ефективності управління.

Вибір системи показників безпеки банківських установ проводиться з урахуванням наступних вимог:

- система показників повинна бути придатна до економіко-статистичного і математичного аналізу;
- придатна для відображення зміни процесу або явища в часі;
- при інтерпретації може допускатися тільки одне тлумачення;
- піддається кількісному виміру;
- ґрунтується на достовірних даних первинного обліку і звітності;
- результат при застосуванні повинен перевищувати витрати, пов'язані з одержанням цього результату;
- максимально повно відображати фінансово-економічну діяльність банку;
- показники повинні бути рівноцінними за своєю значущістю.

В економічній літературі існує досить багато показників, що належать до основних груп показників оцінки діяльності банківських установ. В попередньому питанні нами було розглянуто показники груп достатності капіталу, ліквідності, ділової активності та ефективності управління.

Аналіз показників діяльності банківських установ виявив досить значну кількість показників обраних науковцями, серед яких є механізм проведення діагностики ефективності управління фінансово-економічною безпекою банків за об'єднаним інтегральним показником, що буде задовольняти наступні умови:

- наявність чітких фіксованих меж інтегрального показника;
- зіставність різночасових оцінок рівня безпеки одного банку, а також банківської системи в цілому
- простота і доступність методики розрахунку, яка базується на наявних облікових даних, її універсальність.

Існує багато методів побудови агрегованих, інтегральних, узагальнюючих або синтетичних показників, які розрізняються за способами представлення показників – ознак [18]. Так, для розрахунку узагальнюючих, комплексних показників успішно застосовуються таксономічні методи, факторний аналіз, евристичні методи зниження розмірності, побудова зведеного (інтегрального) латентного показника якості (або ефективності функціонування) складної системи, багатомірне шкалювання й інші. Для повного зменшення числа ознак безпеки банку (одержання тільки одного узагальнюючого інтегрального показника) можна успішно використовувати всі ці методи, оскільки кожний з них має безсумнівні специфічні особливості, які складають його переваги.

З позиції антикризового управління діагностика розглядається О. Сметанюк, яка тлумачить дане поняття як здатність оперативно розпізнавати дестабілізуючі фактори та процеси на підприємстві, забезпечувати прийняття випереджуючих управлінських заходів з метою запобігання виникнення проблем у розвитку організації та підвищення ефективності системи управління в цілому [9]. Як складова звичайного управління діагностика розглядається науковцями як це оцінка показників роботи підприємства на основі вивчення окремих результатів з метою виявлення можливих перспектив його розвитку і наслідків ухвалення поточних управлінських рішень.

З позиції системного підходу діагностику розглядає С. Черниш як повну систему, яка включає методологічні основи економічного аналізу, господарського

обліку, різноманітні концепції, підходи та механізми встановлення слабких сторін підприємства. З точки зору процесу надає визначення Н. Чопко, яка розуміє діагностику як процес розпізнавання стану досліджуваного об'єкта, пов'язаного з формуванням структури фінансування, виявлення проблем, пов'язаних із залученням фінансових ресурсів та розробка шляхів і напрямків їх можливого розв'язання [24].

Формування змісту зазначеного поняття обумовило виділення сукупності завдань, які мають вирішуватися у процесі здійснення діагностики кризових явищ у банку, а саме: своєчасна ідентифікація загрози кризи; оцінка діяльності банківських установ як цілісної системи; визначення факторів деструктивного впливу на діяльність банку; прогнозування фінансового стану банку з урахуванням сценаріїв впливу факторів; оцінка масштабу розгортання кризи; виявлення причин виникнення кризи; оцінка ефективності застосування інструментарію з подолання кризи.

Однак слід зауважити, що широкий діапазон цільової орієнтації діагностики обумовлений значною диференціацією її видової структури. З огляду здійснена класифікація видів діагностики кризи підприємств будь-якої галузі (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Класифікація видів загроз, що здійснюються в системі антикризового управління банківських установ [27]

Класифікаційна ознака	Вид діагностики
За характером отриманих результатів	Прогнозуюча, описова
За належністю до типу антикризового управління	Попереджуюча, реактивна
За масштабами дослідження	Системна, локальна
Залежно від мети проведення	Оперативна, тактична, стратегічна
За предметом дослідження	Управлінська, економічна, фінансова
За періодичністю проведення	Регулярна, разова
Залежно від деталізації	Експрес-діагностика, фундаментальна діагностика
За рівнем динамічності	Статична, динамічна, змішана
За часовим горизонтом дослідження	Ретроспективна, поточного стану, перспективна
За планом проведення	Планова, непланова
За суб'єктом проведення	Зовнішня, внутрішня

Зазначена класифікація є універсальною для діагностування кризових явищ банківських установ будь-якої галузі економіки. Однак, зважаючи на специфіку діяльності банку, важливим є виділення конкретних методів діагностики економічної безпеки, яка може виникнути через підвищений рівень ризику діяльності банківських установ, порівняно з іншими підприємствами реального сектору економіки. З урахуванням цього пропонуємо наступні методи діагностики економічної безпеки банківських установ (рис. 2.1).

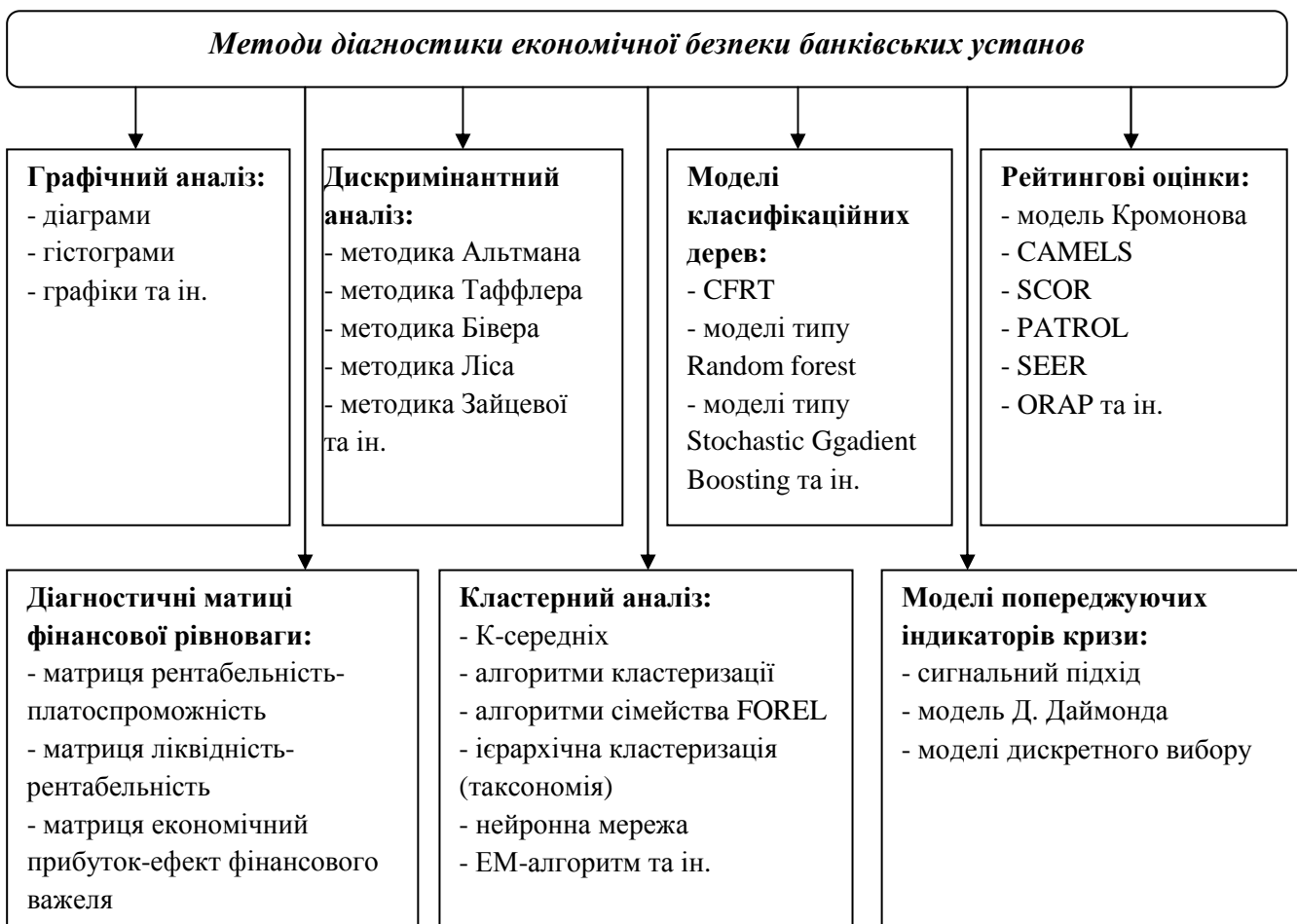

Рис. 2.1. Методи діагностики економічної безпеки банківських установ [29]

Серед зазначених груп методів найбільш простим у застосуванні є графічний аналіз. Він передбачає побудову графіків, діаграм чи гістограм за показниками, які обираються для дослідження з метою визначення загальної динаміки значень показників. Даний метод дає можливість наочного представлення результатів

аналізу та формує інформаційну базу для здійснення експертного прогнозування. Головним недоліком методу є неможливість проведення комплексної оцінки об'єкта дослідження та складність прогнозування, що обумовлено обмеженістю інформації.

Дискримінантний аналіз базується на побудові дискримінантної функції, аргументами якої є фінансові коефіцієнти що можуть сигналізувати про загрозу розвитку кризи, з урахуванням вагомості кожного із них. Даний метод дозволяє прогнозувати виникнення кризової ситуації до перших проявів її очевидних ознак та забезпечує однозначність трактування результату на основі застосування ключа інтерпретації визначеного інтегрального показника, розрахованого за дискримінантною функцією. Однак, незважаючи на значні переваги, слід наголосити, що даний метод не позбавлений і окремих недоліків. Зокрема, проблемним в його застосування для діагностики кризи банку, оскільки метод вимагає значного масиву історичних даних для побудови моделі дискримінантної функції.

У вітчизняній практиці діагностики банківської діяльності в основному використовуються рейтингові оцінки, що дозволяють оцінити фінансовий стан банківської установи чи окремі напрями її діяльності на основі синтезованого показника – рейтингу, розрахованого у балах. Рейтинг дає змогу узагальнити результат оцінки за кількісними та якісними показниками, що обрані для дослідження. Проте недоліком застосування рейтингових оцінок є високий рівень суб'єктивності, що проявляється під час фільтрації досліджуваних показників, визначення критичних точок для їх значень та вагових коефіцієнтів.

Протягом останнього часу все більше дослідників приділяють увагу розробці моделей діагностики ляхом кластеризації об'єктів дослідження. Слід зазначити, що головною метою кластерного аналізу є розмежування загальної множини об'єктів дослідження на так звані кластери, в розрізі яких об'єкти мають спільні характеристики. Варто наголосити, що зазначений аналіз дає високий рівень візуалізації представлення даних та відносно простий у застосуванні, оскільки проводиться на базі спеціалізованого програмного забезпечення. Однак метод унеможливорює отримання числового результату, вимагає значного масиву даних для

здійснення кластеризації та є незрозумілим для дослідника, оскільки в основі кластеризації лежить принцип “чорного ящика”.

Відносно новими в економіці є методичні підходи до діагностування кризи на основі застосування діагностичних матриць фінансової рівноваги, що базуються на побудові в координатній площині визначеного співвідношення двох показників чи оціночних агрегатів, які характеризують фінансовий стан банку. В межах даної площини матриця розподіляється на певну кількість квадрантів, диференційованих за рівнем розвитку кризових явищ. Відповідно до цього загроза розвитку кризи визначається залежно від поточної позиції банківських установ в матриці та прогнозування її зміни на основі Історичних даних. Слід зазначити, що застосування матриць фінансової рівноваги дає можливість наочного представлення результатів та забезпечує прогнозування напрямів розвитку банківських установ. Проте суттєвим недоліком даного методу є обмеженість застосування оціночних показників, оскільки розглядаються лише два показника у двохвимірній координатній площині.

Не набули широкого розповсюдження у вітчизняній банківській практиці моделі класифікаційних дерев, в основі яких лежать так звані гілки значень цільової функції та умови переходу до них відповідно до критерію істинності, що попередньо встановлюється експертним шляхом. Варто зазначити, що метод забезпечує високий рівень наочності та легкість інтерпретації результатів. Однак застосування моделей класифікаційних дерев формує високий рівень суб’єктивізму дослідження, супроводжується надмірною кількістю процедур оцінки, а також характеризується складністю у виборі оціночних питань на кожному рівні ієрархії.

Слід зауважити, що розглянуті вище методи застосовуються для ідентифікації реальної кризи, ознаки якої на момент діагностики вже проявилися. Однак в умовах високого рівня невизначеності на фінансових ринках ефективність Існуючих методів діагностування криз значно знижується, що обумовлює необхідність розробки та впровадження методик діагностування потенційних криз, ознаки яких на момент дослідження не проявилися, проте вони можуть виникнути внаслідок реалізації виключних, але імовірних подій. Причому наслідки таких подій, як

правило, є масштабними з позиції їх деструктивного впливу на фінансовий стан банківських установ. Зважаючи на це, окрім наведених методів діагностики криз слід застосовувати сценарний аналіз, що передбачає моделювання імовірних ситуацій в майбутньому, в контексті яких визначаються наслідки впливу заданих факторів на об'єкт дослідження. При цьому виявляються потенційні загрози та можливості подальшого розвитку об'єкта аналізу, що дає змогу завчасно приймати адекватні управлінські рішення щодо уникнення загроз та реалізації можливостей.

На сучасному етапі розвитку економічної думки все більше дослідників працюють над розробкою моделей стрес-тестування, що є підвидом сценарного аналізу. Застосування стрес-тестів надають змогу оцінити потенційний вплив на об'єкт дослідження низки заздалегідь визначених деструктивних факторів, які відповідають екстраординарним, але ймовірним подіям. Окрім того, стрес-тестування дозволяє визначити рівень стійкості банку до реалізації різного роду “шоків” зовнішнього середовища, ідентифікувати найбільш значимі фактори негативного впливу та розробляти превентивні заходи щодо попередження кризи.

Існуючі на сьогодні методи стрес-тестування, які використовуються на практиці, поділяються на три основні групи [11]:

1. Тести чутливості які застосовують переважно для оцінки значних зрушень у фінансових змінних та їх впливу на вартість портфелів, ліквідність, відсоткові ставки тощо без конкретизації причин таких зрушень. Як правило визначається чутливість банку до дії одного конкретного фактора без взаємозв'язку з іншими.

2. Тести сценаріїв, які аналітики використовують переважно для стратегічної оцінки комплексних явищ та показників, наприклад, для кредитного портфеля. З цією метою ризик-менеджери визначають головні чинники, котрі впливають на якість і динаміку портфеля, а потім розробляють сценарії, в яких зазначені фактори в різних комбінаціях піддають стресовим оцінкам. Вкрай важливим аспектом використання тестових сценаріїв є те, що варіанти гіпотетичних очікуваних екстремальних подій обов'язково повинні бути ймовірними, правдоподібними та спиратися на реальні чи подібні події, які відбувалися в минулому, тобто враховувати аналіз історичних сценаріїв.

3. Тести екстремальних величин, які ще називають сценаріями максимальних втрат або максимального шоку. Вони базуються на оцінці реалізації найгіршого варіанта розгортання подій чи комбінації факторів ризику, внаслідок чого їх потенційна негативна динаміка може призвести до максимальних збитків – вимивання капіталу чи навіть до банкрутства фінансово-кредитної установи.

Резюмуюючи вище описане слід зазначити, що значні деструктивні процеси зовнішнього середовища та високий рівень їхнього впливу на діяльність банківських установ обумовлюють необхідність впровадження в систему банківського менеджменту ефективних методів діагностики економічної безпеки. Множинність різновидів діагностики кризових явищ та їх методичного забезпечення значно ускладнює проблему вибору найбільш оптимального для конкретного банку. З огляду на це нами було систематизовано сучасні методичні підходи до діагностування рівня економічної безпеки, досліджено механізм їхньої реалізації та виділено основні переваги і недоліки застосування на рівні банківських установ.

2.3. Комплексна оцінка основних індикаторів економічної безпеки банківських установ

В сучасних умовах макроекономічної нестабільності важливо відзначити, що вирішення складних завдань управління безпекою банківських установ неможливе без комплексного аналітичного дослідження умов та результатів функціонування банківських установ. Окремим завданням такого аналізу є визначення методичного інструментарію діагностики безпеки банківських установ, формування узагальнених індикаторів безпеки, що дозволять здійснити кількісну оцінку динаміки та основних тенденцій безпеки банківських установ з метою розробки та вдосконалення механізму її управління.

Для аналізу безпеки банківської діяльності найчастіше використовують коефіцієнти, для більшості з яких характерна множинність способів відображення одних і тих же економічних величин. Не зважаючи на простоту застосування

коефіцієнтного аналізу, він усе ж не є оптимальним для вирішення проблеми комплексного аналізу безпеки банківських установ, адже відсутність форм урахування зв'язків між окремими коефіцієнтами, їх відносна автономність, різні рівні критичних значень та непорівнюваність ускладнюють формування інтегральних, узагальнюючих оцінок. Коефіцієнтний аналіз також ускладнюється ще й тим, що одні показники характеризують діяльність банківських установ з позитивного боку, а інші – з негативного, тобто одні й ті ж значення коефіцієнтів можуть бути наслідком різних причин.

Підходи, що використовуються при дослідженні рівня безпеки банківських установ узагальнено можуть бути представлені трьома групами: індикаторний, ресурсно-функціональний та програмно-цільовий. Сутність індикаторного підходу полягає у формуванні індикаторів порогових значено показників, які відповідають відповідному рівню безпеки, та порівнюють їх з фактичними показниками діяльності. Ресурсно-функціональний підхід передбачає дослідження рівня безпеки шляхом оцінки ефективності використання наявних ресурсів. Програмно-цільовий підхід дослідження безпеки банківських установ заснований на виборі та визначенні методів інтегрування показників, які визначають її рівень [29].

Як свідчить досвід минулих років, на стабільність та безпеку фінансової сфери значною мірою негативно впливає залежність банківського сектору від зовнішніх джерел запозичень, що у перспективі може призвести до повторного розвитку кризових явищ в економіці, зокрема в банківському секторі.

Подальші розрахунки здійснювалися на основі показників групи банківських установ, зазначених в попередньому питанні. Звертаємо увагу на те, що до основних груп відносять показники: ліквідності, ефективності управління, ділової активності та достатності капіталу. Подальше дослідження фінансово-економічної безпеки банків в даному питанні буде будуватися на деталізації кожного з визначених індикаторів.

У табл. 2.6 наведено динаміку та темпи приросту груп показників безпеки банківської діяльності.

Таблиця 2.6

Оцінка груп показників економічної безпеки банківських установ [54]

Показники	Рік							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	Фактичні значення							
Ліквідність	0,582	0,473	0,441	0,404	0,396	0,769	0,529	0,222
Ефективність управління	0,895	0,859	0,703	0,723	0,683	0,454	0,644	0,230
Ділова активність	0,311	0,357	0,410	0,393	0,493	0,614	0,524	0,174
Достатність капіталу	0,326	0,201	0,187	0,171	0,236	0,383	0,330	0,170
Показники	Темпи приросту, %							
	Рік							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Загалом за 8 років
Ліквідність	-18,72	-6,76	-8,39	-2,06	94,16	-31,13	-58,05	-61,86
Ефективність управління	-4,02	-18,20	2,87	-5,52	-33,47	41,80	-64,28	-74,28
Ділова активність	14,66	14,88	-4,14	25,54	24,53	-14,65	-66,87	-44,18
Достатність капіталу	-38,13	-6,93	-8,96	38,55	61,90	-13,78	-48,37	-47,66

Згідно з даними табл. 2.6 протягом 8-ми річного періоду, що аналізувався, банківська система України зазнала значних негативних змін, про що свідчить зниження оцінки всіх груп показників безпеки банку. Так зниження показників ділової активності та достатності капіталу склало 44,18 та 47,66 відповідно, а ліквідності і ефективності управління – 61,86 та 74,28 відповідно за 8 річний період.

Для проведення діагностики проблем розвитку безпеки банківської системи України було досліджено динаміку та темпи зростання часткових показників за кожною групою безпеки.

На рис. 2.2 представлено оцінку показників групи “Ліквідності” безпеки банківської діяльності України на 01.01.2016 року.

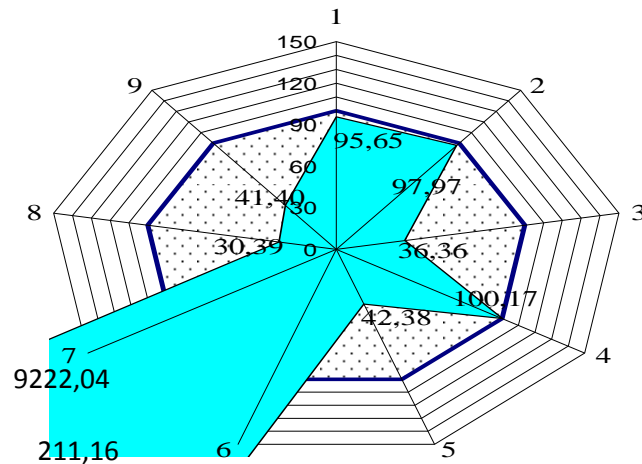

Рис. 2.2. Оцінка показників ліквідності банківських установ України 2016р.

Примітка: 1 - коефіцієнт миттєвої ліквідності; 2 - коефіцієнт ресурсної ліквідності; 3 - коефіцієнт генеральної ліквідності; 4 - коефіцієнт загальної ліквідності; 5 - коефіцієнт співвідношення високоліквідних активів до робочих; 6 - коефіцієнт співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів; 7 - коефіцієнт поточної ліквідності; 8 - коефіцієнт питомої ваги ліквідних активів в активах; 9 - коефіцієнт забезпечення коштів клієнтів ліквідним коштом.

Як видно з рис. 2.2, лише три показники ліквідності перевищили порогові значення зростання: коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів, коефіцієнт поточної ліквідності та досягли рівнів 100,17%, 211,16% та 9222,04% відповідно. В табл. 2.7 наведені фактичні значення показників ліквідності за 2009-2016 роки та темпи їх зміни представлені в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Оцінка показників ліквідності банківських установ України [67]

Показники	Рік							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	Фактичні значення							
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,624	0,588	0,543	0,529	0,502	0,6574	0,556	0,532
Коефіцієнт ресурсної ліквідності	0,963	0,794	0,856	0,843	0,939	1,015	1,037	1,016
Коефіцієнт генеральної ліквідності	0,166	0,167	0,105	0,088	0,076	0,185	0,165	0,06
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,159	1,135	1,143	1,131	1,148	1,292	1,171	1,173

Продовження табл. 2.7

Коефіцієнт співвідношення високоліквідних активів до робочих	0,147	0,179	0,104	0,088	0,072	0,786	0,151	0,064
Коефіцієнт співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів	0,962	0,967	1,209	1,351	1,699	1,536	1,255	2,65
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,668	0,752	0,679	0,735	0,724	0,703	0,811	74,8
Коефіцієнт питомої ваги ліквідних активів в активах	0,287	0,266	0,216	0,214	0,164	0,159	0,181	0,055
Коефіцієнт забезпечення коштів клієнтів ліквідним коштами	0,425	0,387	0,362	0,403	0,348	0,294	0,285	0,118

Як видно з табл. 2.7, фактичні значення показників ліквідності мали досить високі, але нестабільні значення. Позитивним є те, що, не зважаючи на постійні коливання, всі нормативи ліквідності відповідали вимогам НБУ. Негативним явищем є зниження обсягу високоліквідних та ліквідних активів у загальній сумі активів, що в майбутньому може призвести до зниження рівня ліквідності банківської системи України.

Таблиця 2.8

Динаміка показників ліквідності банківських установ України [67]

Показники	Темпи зросту, %							
	Рік							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Загалом за 8 років
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	94,26	92,26	97,48	94,91	130,96	84,64	95,65	85,30
Коефіцієнт ресурсної ліквідності	82,45	107,81	98,48	111,39	108,09	102,17	97,97	105,50
Коефіцієнт генеральної ліквідності	100,60	62,87	83,81	86,36	243,42	89,19	36,36	36,14
Коефіцієнт загальної ліквідності	97,93	100,70	98,95	101,50	112,54	90,63	100,17	101,21
Коефіцієнт поточної ліквідності	112,50	90,43	108,14	98,53	97,09	115,38	9222,1	11197,60

Продовження табл. 2.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Коефіцієнт співвідношення високоліквідних активів до робочих	121,77	58,10	84,62	81,82	1091,7	19,21	42,38	43,54
Коефіцієнт співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів	100,52	125,03	111,75	125,76	90,41	81,71	211,16	275,47
Коефіцієнт питомої ваги ліквідних активів в активах	92,68	81,20	99,07	76,64	96,95	113,84	30,39	19,16
Коефіцієнт забезпечення коштів клієнтів ліквідним коштом	91,06	93,54	111,33	86,35	84,48	96,94	41,40	27,76

Дані табл. 2.8 свідчать про значне зниження на протязі восьми років коефіцієнтів питомої ваги ліквідних активів в активах, забезпечення коштів клієнтів ліквідним коштом, співвідношення високоліквідних активів до робочих та генеральної ліквідності, що в майбутньому можуть призвести до втрати ліквідності по всім показникам.

На рис. 2.3 представлено оцінку часткових показників групи “Ділової активності” безпеки банківської діяльності України на 01.01.2016 року.

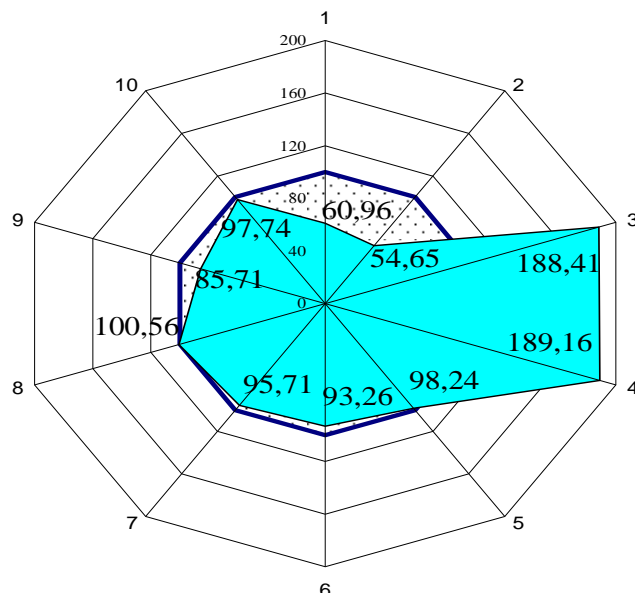

Рис. 2.3. Оцінка показників ділової активності банківських установ України 2016р.

Примітка: 1 - коефіцієнт активності залучених позикових і залучених коштів; 2 - коефіцієнт активності залучених строкових депозитів; 3 - коефіцієнт активності використання залучених коштів в доходні активи; 4 - коефіцієнт активності використання залучених коштів в кредитний портфель; 5 - коефіцієнт кредитної активності; 6 - коефіцієнт загальної інвестиційної активності; 7 - коефіцієнт

інвестицій в доходних активах; 8 – коефіцієнт інвестицій в доходних активах; 9 - коефіцієнт проблемних кредитів; 10 - коефіцієнт доходних активів.

Як видно з рис. 2.3, показники групи “ділової активності” мають різний рівень розвитку. Так, наприклад, показники “коефіцієнт активності використання залучених коштів в доходні активи, коефіцієнт активності використання залучених коштів в кредитний портфель та коефіцієнт інвестицій в доходних активах” перевищили порогові значення, при чому коефіцієнт активності використання залучених коштів в доходні активи та коефіцієнт активності використання залучених коштів в кредитний портфель перевищували його майже в 2 рази. Найгірші значення мали коефіцієнт активності залучених позикових і залучених коштів та коефіцієнт активності залучених строкових депозитів, і мали значення 60,96% та 54,65% відповідно.

В табл. 2.9 представлені фактичні значення часткових показників ділової активності за 2009-2016 роки, а темпи їх зміни в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Оцінка показників ділової активності банківських установ України [67]

Показники	Рік							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	Фактичні значення							
Коефіцієнт активності залучених позикових і залучених коштів	0,828	0,837	0,822	0,812	0,818	0,909	0,899	0,55
Коефіцієнт активності залучених строкових депозитів	0,677	0,688	0,596	0,531	0,472	0,541	0,635	0,35
Коефіцієнт активності використання залучених коштів в доходні активи	1,004	0,835	0,912	0,918	1,000 39	0,963	0,984	1,85
Коефіцієнт активності використання залучених коштів в кредитний портфель	0,786	0,794	0,878	0,883	0,979	0,914	0,886	1,68
Коефіцієнт кредитної активності	0,651	0,665	0,722	0,717	0,801	0,832	0,797	0,78
Коефіцієнт загальної інвестиційної активності	0,039	0,034	0,027	0,029	0,044	0,832	0,089	0,08
Коефіцієнт інвестицій в доходних активах	0,047	0,049	0,037	0,039	0,054	0,05	0,100 3	0,10

Продовження табл. 2.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Коефіцієнт кредитного портфелю в доходних активах	0,784	0,951	0,963	0,962	0,979	0,949	0,899	0,90
Коефіцієнт проблемних кредитів	0,032	0,022	0,017	0,013	0,023	0,094	0,112	0,10
Коефіцієнт доходних активів	0,831	0,699	0,749	0,746	0,818	0,873	0,886	0,87

За результатами аналізу часткових показників групи “ділової активності”, що представлена в табл. 2.10, видно, що ділова активність банків України мала досить стабільний рівень протягом всього періоду, що аналізується.

Таблиця 2.10

Динаміка показників ділової активності банківських установ України [67]

Показники	Темпи зросту, %							
	Рік							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Загалом за 8 років
Коефіцієнт активності залучених позикових і залучених коштів	101,09	98,21	98,78	100,74	111,12	98,9	60,96	66,18
Коефіцієнт активності залучених строкових депозитів	101,62	86,63	89,09	88,89	114,62	117,38	54,65	51,26
Коефіцієнт активності використання залучених коштів в доходні активи	83,17	109,22	100,66	108,97	96,26	102,18	188,41	184,66
Коефіцієнт активності використання залучених коштів в кредитний портфель	101,02	110,58	100,57	110,87	93,36	96,94	189,16	213,23
Коефіцієнт кредитної активності	102,15	108,57	99,31	111,72	103,87	95,79	98,24	120,28
Коефіцієнт інвестицій в доходних активах	104,26	75,51	105,41	138,46	92,59	200,6	95,71	204,26
Коефіцієнт загальної інвестиційної активності	87,18	79,41	107,41	151,72	1890,9	10,7	93,26	212,82
Коефіцієнт кредитного портфелю в доходних активах	121,3	101,26	99,9	101,77	96,94	94,73	100,56	115,31
Коефіцієнт проблемних кредитів	68,75	77,27	76,47	176,92	408,7	119,15	85,71	300
Коефіцієнт доходних активів	84,12	107,15	99,6	109,65	106,72	101,49	97,74	104,21

За результатами табл. 2.10 видно, що негативним явищем є лише значне збільшення рівня проблемних кредитів в кризовий та посткризовий період, а також збільшення його протягом всього аналізованого періоду з 2010-2016 роки на 300%. Також відбулося значне зниження у 2016 році коефіцієнтів активності залучених позикових і залучених коштів та активності залучених строкових депозитів, які з 0,899 та 0,635, відповідно у 2015 році, знизились до рівня 0,55 та 0,35, відповідно у 2014 році.

На рис. 2.4 наведено результати оцінки безпеки банківської діяльності України за часткових показників групи “достатності капіталу” на 01.01.2016 року.

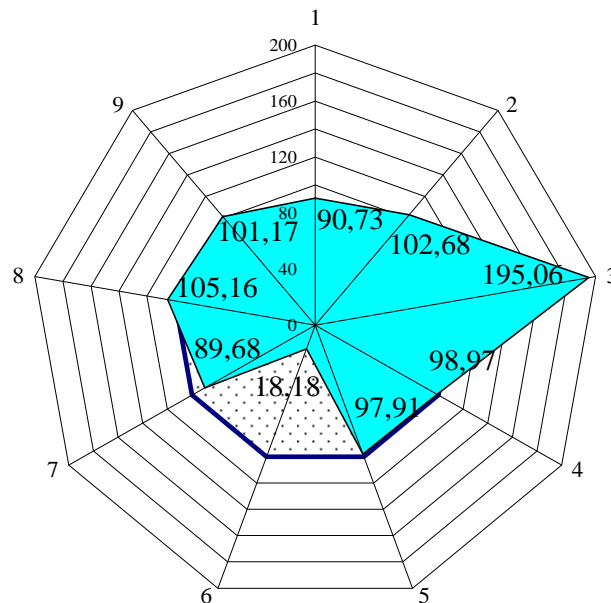

Рис. 2.4. Оцінка показників достатності капіталу банківських установ України 2016 р.

Примітка: 1 - коефіцієнт адекватності регулятивного капіталу; 2 - коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів; 3- коефіцієнт надійності; 4 - коефіцієнт фінансового важеля; 5 - коефіцієнт захищеності власного капіталу; 6 - коефіцієнт захищеності доходних активів; 7 - коефіцієнт мультиплікатора капіталу; 8 - коефіцієнт достатності капіталу; 9 - рівень левериджу.

Як видно з рис. 2.4 лише чотири показники досягли порогового значення: коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів, коефіцієнт надійності, коефіцієнт достатності капіталу та рівень левериджу.

Для мінімізації ризику державна політика має бути спрямована на здійснення заходів, які сприятимуть формуванню власної ресурсної бази та переорієнтації

банківської системи на внутрішні ринки фінансових ресурсів. Такий підхід насамперед забезпечить вирішення питання задоволення попиту реального сектору економіки на кредитні ресурси й підвищить рівень капіталізації банків України.

У табл. 2.11 представлені фактичні значення часткових показників достатності капіталу за 2009-2016 роки та темпи їх зміни наведені в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Оцінка показників достатності капіталу банківських установ України [67]

Показники	Рік							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	Фактичні значення							
Коефіцієнт адекватності регулятивного капіталу	16,81	14,95	14,19	13,92	14,01	18,08	20,83	18,90
Коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів	13,71	11,89	12,51	11,61	11,82	13,91	14,57	14,96
Коефіцієнт надійності	0,166	0,142	0,152	0,143	0,157	0,151	0,162	0,32
Коефіцієнт фінансового важеля	6,293	7,403	6,991	7,615	6,765	6,266	5,84	5,78
Коефіцієнт захищеності доходних активів	-0,256	-0,245	-0,152	-0,17	-0,055	-0,026	0,066	0,01
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,475	0,456	0,436	0,404	0,323	0,322	0,287	0,28
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	11,534	13,248	7,992	13,98	11,23	7,328	6,84	6,13
Коефіцієнт достатності капіталу	0,087	0,075	0,077	0,072	0,089	0,136	0,155	0,16
Рівень левериджу	0,159	0,135	0,134	0,131	0,148	0,159	0,171	0,17

Результати аналізу, що представлені в табл. 2.11, свідчать про те, що за аналізований період всі нормативи НБУ виконувались, але захищеність капіталу мала негативну тенденцію до постійного зниження, що також відбулося і з мультиплікатором капіталу.

Таблиця 2.12

Динаміка показників достатності капіталу банківських установ України [71]

Показники	Темпи зросту, %							
	Рік							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Загалом за 8 років
Коефіцієнт адекватності	88,94	94,92	98,10	100,65	129,05	115,21	90,73	112,43

регулятивного капіталу								
Коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів	86,73	105,21	92,81	101,81	117,68	104,74	102,68	109,12
Коефіцієнт надійності	85,54	107,04	94,08	109,79	96,18	107,28	197,53	192,77
Коефіцієнт фінансового важеля	117,64	94,43	108,93	88,84	92,62	93,20	98,97	91,85
Коефіцієнт захищеності доходних активів	95,70	62,04	111,84	32,35	47,27	-253,85	15,15	103,91
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	96,00	95,61	92,66	79,95	99,69	89,13	97,56	58,95
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	114,86	60,33	174,92	80,33	65,25	93,34	89,62	53,15
Коефіцієнт достатності капіталу	86,21	102,67	93,51	123,61	152,81	113,97	103,23	183,91
Рівень левириджу	84,91	99,26	97,76	112,98	107,43	107,55	99,42	106,92

Як видно з табл. 2.12, окрім захищеності капіталу та мультиплікатора капіталу негативну тенденцію мав також показник фінансового важеля, який за весь аналізований період знизився з 6,29 у 2009 р. до 5,78 у 2016 р. Однак позитивним є розвиток інших показників достатності капіталу банківської діяльності України.

На рис. 2.5 представлено оцінку часткових показників групи “Ефективності управління” безпеки банківської діяльності України на 01.01.2016 року.

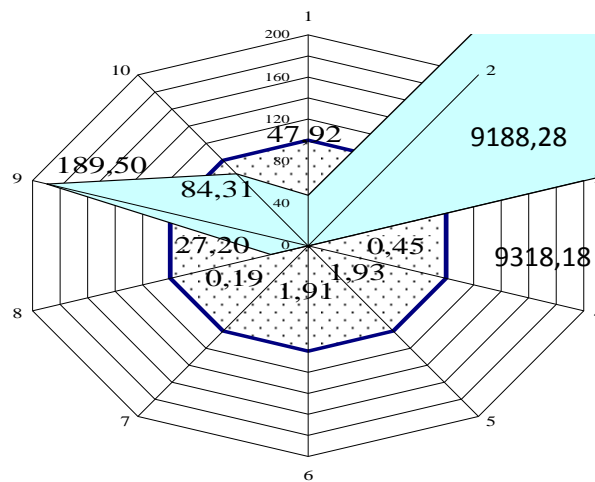

Рис. 2.5. Оцінка показників ефективності управління банківських установ України 2016 р.

Примітка: 1 - загальний рівень рентабельності; 2 - чиста процентна маржа; 3 - чистий серед; 4 - мертва точка прибутковості банку; 5 - прибутковість капіталу (ROE); 6 - прибутковість активів (ROA); 7 - рентабельність доходних активів; 8 - рентабельність діяльності по витратах; 9 - коефіцієнт окупності витрат доходами; 10 - прибутковість інших продуктів банку.

Як видно з даних рис. 2.5, лише три показники групи “ефективності управління” мали позитивний розвиток і досягли порогового значення. В табл. 2.13 представлені фактичні значення часткових показників ефективності управління за 2009-2016 роки та темпи їх зміни наведено в табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Оцінка показників ефективності управління банківських установ України [71]

Показники	Рік							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Загальний рівень рентабельності	0,047	0,078	0,107	0,102	0,152	-0,228	-0,096	-0,05
Чиста процентна маржа	0,049	0,049	0,053	0,0503	0,053	0,0621	0,0579	5,32
Чистий спред	0,0572	0,0578	0,0576	0,0531	0,0518	0,0529	0,0484	4,51
Мертва точка прибутковості банку	-0,126	-0,039	0,008	0,117	-0,031	0,026	0,022	-4,87
Прибутковість капіталу (ROE)	0,0843	0,1039	0,1352	0,1267	0,0851	-0,3252	-0,1019	-5,27
Прибутковість активів (ROA)	0,0107	0,0131	0,0161	0,015	0,0103	-0,0438	-0,0145	-0,76
Рентабельність доходних активів	0,011	0,015	0,016	0,015	0,0096	-0,41	-0,016	-8,44
Рентабельність діяльності по витратах	0,079	0,089	0,115	0,127	0,076	-0,173	-0,125	-0,03
Коефіцієнт окупності витрат доходами	2,244	1,573	1,436	1,607	1,063	0,788	1,314	2,49
Прибутковість інших продуктів банку	0,0056	0,0062	0,0025	0,0026	0,0029	0,0027	0,0051	0,0043

За результатами оцінки часткових показників групи “ефективності управління”, що представлено в табл. 2.14 можна зробити висновки про негативні тенденції роботи банківської системи України, про що свідчать від’ємні значення показників за 2016 р. Позитивними змінами є лише збільшення показників: чистої процентної маржі з 0,049 у 2009 р. до 5,32 у 2016 р., чистого спреду з 0,0572 у 2009 р. до 4,51 у 2016 р. та незначного збільшення окупності витрат доходами з 2,244 у 2009 р. до 2,49 у 2016 р.

Таблиця 2.14

Динаміка показників ефективності управління банківських установ України [71]

Показники	Темпи зросту, %							
	Рік							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Загалом за 8 років
Загальний рівень рентабельності	165,96	137,18	95,33	149,02	67,01	42,11	47,92	300,00
Чиста процентна маржа	100	108,16	94,91	105,37	117,17	93,24	9188	10757,14
Чистий спред	101,05	99,65	92,19	97,55	102,12	91,49	9318	7784,62
Мертва точка прибутковості банку	323,08	487,5	1462	0,26	300,00	84,62	0,45	3765,08
Прибутковість капіталу (ROE)	123,25	130,13	93,71	67,17	26,17	31,33	1,93	1,60
Прибутковість активів (ROA)	122,43	122,90	93,17	68,67	23,52	33,11	1,91	1,41
Рентабельність доходних активів	136,36	106,67	93,75	64	2,34	3,9	0,19	0,13
Рентабельність діяльності по витратах	112,66	129,21	110,43	59,84	43,93	72,25	27,20	232,35
Коефіцієнт окупності витрат доходами	70,1	91,29	111,9	66,15	74,13	166,75	189,50	10,96
Прибутковість інших продуктів банку	110,71	40,32	104	111,54	93,1	188,89	84,31	76,79

З табл. 2.14 видно загальне зниження ефективності банківської діяльності, про що свідчать зниження показників прибутковості капіталу, активів, інших продуктів банку, загального рівня рентабельності та інших.

Проведений аналіз свідчить про значні негативні тенденції розвитку банківської системи останніх років за основними економічними індикаторами, що визначає необхідність вироблення дієвого механізму забезпечення безпеки її розвитку та визначення пріоритетних напрямків його реалізації.

Висновки з розділу 2

На основі проведених нами досліджень встановлено, що одним з базових показників безпечного функціонування банківських установ є розмір його фінансового результату. Нами визначено, що фінансовий результат банківської системи за 2016 рік був від'ємним і дорівнював майже – 53 млрд. грн. При цьому кількість збиткових банків становила 52 (тобто кожний третій).

Серед банків, які зафіксували найгірший фінансовий результат за 2016 рік, бачимо кілька державних банків: Укресімбанк – 9 806 млн. грн.; Ощадбанк – 8 564 млн. грн.; УКРГАЗБАНК – 2 801 млн. грн. На нашу думку, цей факт можна пояснити тим, що державні установи, за визначенням є значно законопослушними порівняно з іншими фінансовими установами. Вони класифікують власні активи більш достовірно, ніж решта банків.

В таких умовах функціонування основні підходи, що використовуються при дослідженні рівня безпеки банку узагальнено можуть бути представлені трьома групами: індикаторний, ресурсно-функціональний та програмно-цільовий. Сутність індикаторного підходу полягає у формування індикаторів порогових значено показників, які відповідають відповідному рівню безпеки, та порівнюють їх з фактичними показниками діяльності. Ресурсно-функціональний підхід передбачає дослідження рівня безпеки шляхом оцінки ефективності використання наявних ресурсів. Програмно-цільовий підхід дослідження безпеки банку заснований на виборі та визначенні методів інтегрування показників, які визначають її рівень.

Проведений аналіз показників ліквідності, ефективності управління, ділової активності та достатності капіталу свідчить про значні негативні тенденції розвитку банківської системи останніх років за основними економічними індикаторами, що визначає необхідність вироблення дієвого механізму забезпечення безпеки її розвитку та визначення пріоритетних напрямків його реалізації.

Визначено, що значні деструктивні процеси зовнішнього середовища та високий рівень їхнього впливу на діяльність банківських установ обумовлюють необхідність впровадження в систему банківського менеджменту ефективних

методів діагностики економічної безпеки. Множинність різновидів діагностики кризових явищ та їх методичного забезпечення значно ускладнює проблему вибору найбільш оптимального для конкретного банку. З огляду на це нами було систематизовано сучасні методичні підходи до діагностування рівня економічної безпеки, досліджено механізм їхньої реалізації та виділено основні переваги і недоліки застосування на рівні банківських установ

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ АСПЕКТІВ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

3.1. Пріоритетність вирішення основних проблем економічної безпеки банківських установ: стратегічний вектор

За результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що банківський сектор України на сьогодні належним чином не виконує функцію фінансового забезпечення сталого економічного розвитку. Характерним для нього є зменшення обсягів кредитування бізнесу і населення та брак довгострокових фінансових ресурсів, переважна більшість причин цих проблем виявляється у:

- недосконалій системі захисту прав кредитора, вкладника й інвестора разом з підвищенням рівня кредитних ризиків;
- низькому рівні стійкості банківської системи до кризових явищ, викликаному низькою капіталізацією;
- значній частці проблемних активів у портфелі банків;
- відсутності системи вирішення питань проблемних банків і недосконалості оцінювання стабільності фінансової системи загалом.

Першочерговими напрямками підвищення рівня безпеки банківської системи України в порядку їх пріоритетності вирішення є підвищення показників ліквідності та ефективності управління, а саме показники:

- ліквідність банків: коефіцієнт генеральної ліквідності, коефіцієнт співвідношення високоліквідних активів до робочих, коефіцієнт питомої ваги ліквідних активів в активах та коефіцієнт забезпечення коштів клієнтів ліквідним коштами;
- ефективність управління: загальний рівень рентабельності, мертва точка прибутковості банку, прибутковість капіталу (ROE), прибутковість активів (ROA), рентабельність доходних активів, рентабельність діяльності по витратах та

прибутковість інших продуктів банку.

Проведене дослідження продемонструвало глибинну недосконалість функціонування банківської системи та множинність проблем, що вимагають першочергового та другорядного вирішення. Вирішення описаних проблем створить підґрунтя для формування стабільної банківської системи в умовах відновлення конкурентоспроможності економіки України.

Внаслідок існування різних загроз, що можуть одночасно стосуватися різних сфер діяльності банку виникає об'єктивна необхідність розробки та реалізації заходів, щодо вдосконалення економічних механізмів управління безпекою банку.

Захист банку від зовнішніх та внутрішніх загроз повинен мати упереджувальний характер і ґрунтуватися на трьох групах заходів [2]:

Заходи кадрового характеру мають сприяти створенню досконалої системи підбору, вивчення, перевірки та відбору працівників банку, мотивації та контролю роботи, організації розвитку персоналу, попередженню та швидкому вирішенню конфліктних ситуацій у колективі банку, роботи з працівниками, які мають намір розірвати трудові відносини з банком, впровадження системи відповідальності за допущені порушення і зловживання службовим становищем працівниками банку.

Організаційно-технічні заходи переважно передбачають розроблення технологій, які б виключали або ускладнювали можливість проведення шахрайських дій у ході здійснення банківських операцій, періодичні перевірки і ревізії, щоденний контроль і облік, інформаційно-аналітичні дослідження клієнтів, партнерів, конкурентів у процесі діяльності банку, категоріювання доступу до коштів банку, матеріальних засобів, цінностей, інформації, документів, нагляд за функціонуванням заходів захисту діяльності банку, моніторинг виконання зобов'язань клієнтами і партнерами банку, розроблення службових субординацій, описів робочих місць і робочих процесів, розподіл функцій, регулювання розпорядчих і дозвільних повноважень.

Інтелектуальні заходи, спрямовані на формування у працівників банківського патріотизму, організацію і проведення виховної і профілактичної роботи щодо запобігання правопорушень та злочинів, навчання працівників протидії спробам

банківського шахрайства.

Використовуючи результати проведеного аналізу визначення пріоритетності загроз складовим безпеки банку, пропонуємо на основі методів аналізу та синтезу, засоби захисту та усунення цих загроз, що представлені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Основні засоби захисту та усунення загроз в контексті зміцнення економічної безпеки банківських установ [18]

Загроза	Засіб усунення
1. Фінансова складова	
1.1 Недостатність інвестиційних коштів	<ul style="list-style-type: none"> - прогнозування потреби в інвестиційних коштах банку; - перегляд кредитної політики банку; - пошук вільних фінансових ресурсів; - збереження і ефективне використання ресурсів банку.
1.2 Неповорнення кредитних ресурсів	- перегляд кредитної політики банку;
1.3 Збільшення кредитних та інших фінансових ризиків та відсутність стабільності у сфері фінансової політики	<ul style="list-style-type: none"> - формування резервів під кредитні операції банку; - диверсифікація кредитного портфеля банку;
1.4 Завищений рівень ризикових активів	<ul style="list-style-type: none"> - врахування в методиках оцінки кредитоспроможності галузевих особливостей позичальників; - участь банку у роботі кредитних бюро; - політика обмеженого зростання; - контроль за позичальниками та їх фінансовим станом.
1.5 Низький рівень капіталізації банку	<ul style="list-style-type: none"> - перегляд загальної стратегії розвитку банку; - формування достатнього рівня капіталу банку; - підвищення ефективності роботи банку.
2. Інформаційна складова	
2.1 Наявність каналів просочування інформації	<ul style="list-style-type: none"> - побудова захищених комп'ютерних мереж банку; - ефективна служба роботи внутрішньої безпеки банку; - прийом на роботу висококваліфікованого персоналу; - підвищення мотивації персоналу.
3. Техніко-технологічна складова	
3.1 Помилки в стратегічному плануванні й прогнозуванні	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення якості менеджменту; - прогнозування внутрішньої та зовнішньої середовища банку; - прийом на роботу висококваліфікованого персоналу; - перегляд організаційної структури банку; - розробка та чітке виконання внутрішніх положень, що регламентують роботу підрозділів.

Продовження табл. 3.1

4. Інтелектуально-кадрова складова	
4.1 Прийняття управлінських рішень неефективних	<ul style="list-style-type: none"> - підвищення якості менеджменту; - прийом на роботу висококваліфікованого персоналу; - перегляд організаційної структури банку; розробка та чітке виконання внутрішніх положень, що регламентують роботу підрозділів; - підвищення кваліфікації та мотивації працівників банку.
5. Силова складова	
5.1 Неєфективна організація зберігання фінансових, матеріальних та інформаційних цінностей	<ul style="list-style-type: none"> - фізична охорона приміщень і вантажів, що інкасуються; - використання спеціальних приміщень; - побудова захищених комп'ютерних мереж банку; - ефективна служба роботи внутрішньої безпеки банку.
5.2 Неєфективне формування служби безпеки банку	<ul style="list-style-type: none"> - прийом на роботу висококваліфікованого персоналу; - розробка та чітке виконання внутрішніх положень, що регламентують роботу підрозділу.
6. Нормативно-правова складова	
6.1 Відкликання ліцензії на здійснення банківської діяльності або зміна умов ліцензування	<ul style="list-style-type: none"> - дотримання банком всіх встановлених нормативів НБУ; - дотримання банком всіх чинних законодавчих актів; - відстеження змін у законодавстві.
7. Ринкова складова	
7.1 Неможливість одержати доступ до зовнішніх фінансових ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> - розширення масштабів діяльності банку; - пошук і заняття нової ринкової ніші; - залучення нових іноземних клієнтів та партнерів.
8. Інтерфейсна складова	
8.1 Відсутність довіри інвесторів, населення й юридичних осіб до комерційних банків	<ul style="list-style-type: none"> - підтримка необхідного іміджу банку на ринку; - аналіз і врахування кон'юнктури ринку; - забезпечення достатньої фінансової стійкості і незалежності банку; - ефективна маркетингова політика банку.

Як видно з табл. 3.1, з великої кількості загроз, які мають вплив на діяльність банку, найбільшу пріоритетність мають лише 13, за якими перш за все необхідно

вжити заходів до попередження їхньої реалізації.

Для нейтралізації цих загроз або зниження їх впливу, перш за все, необхідно переглянути стратегію розвитку та кредитну політику, розробити чіткі внутрішні положення, що регламентують роботу підрозділів банку, підвищити якість менеджменту та рівень кваліфікації та професіоналізму працівників, покращити рівень фізичної охорони банку та забезпечувати прогресивний розвиток банку і вихід на нові ринки.

Запропонований методичний підхід до визначення пріоритетності загроз складовим безпеки банківських установ дозволяє більш чітко визначити загрози з більшою пріоритетністю та сформувати сукупність заходів необхідних саме для їхнього усунення, що дає змогу удосконалити механізм управління безпекою банківських установ та підвищить ефективність прийняття управлінських рішень та формування стратегії управління безпекою банку.

На основі проведених досліджень нами встановлено, що економічна стратегія забезпечення банківської безпеки – це комплекс заходів з досягнення максимально можливої платоспроможності та стійкості комерційного банку, ліквідності його балансу, ефективної структури капіталу й найбільш прибуткових напрямів його вкладень, що досягається шляхом чіткого стратегічного і тактичного планування, вжиття заходів з метою запобігання загрозам фінансового характеру. Метою стратегії є збільшення прибутковості, оборотності капіталу, розширення позицій на ринку банківських послуг.

Стратегія економічної безпеки банківських установ формується відповідно до економічних нормативів центрального банку та має узгоджуватися із загальноекономічною стратегією і розроблятися на основі чинної нормативно-законодавчої бази (рис. 3.1) [3].

На нашу думку, основні стратегічні заходи з метою обмеження негативного впливу загроз на стан банківських установ такі:

- проведення виваженої цінової політики, участь банківських установ в регіональних економічних проектах;
- підвищення ефективності та зниження собівартості банківських послуг;

– аналіз партнерів, зокрема уникнення джерел фінансування, поведінка яких є непередбачуваною, розміщення коррахунків у авторитетних, надійних фінансових установах;

– введення в керівні колегіальні органи великих підприємств позичальників представників банківських установ;

– приділення великої уваги підвищенню довіри до банку, його рекламі, посиленню прозорості фінансового стану банківських установ;

– уникнення залежності від “політичних” капіталів, жорстке дотримання вимог законодавства у сфері банківської діяльності;

– проведення виваженої кадрової політики, зокрема у сфері оплати праці та соціального захисту працівників.

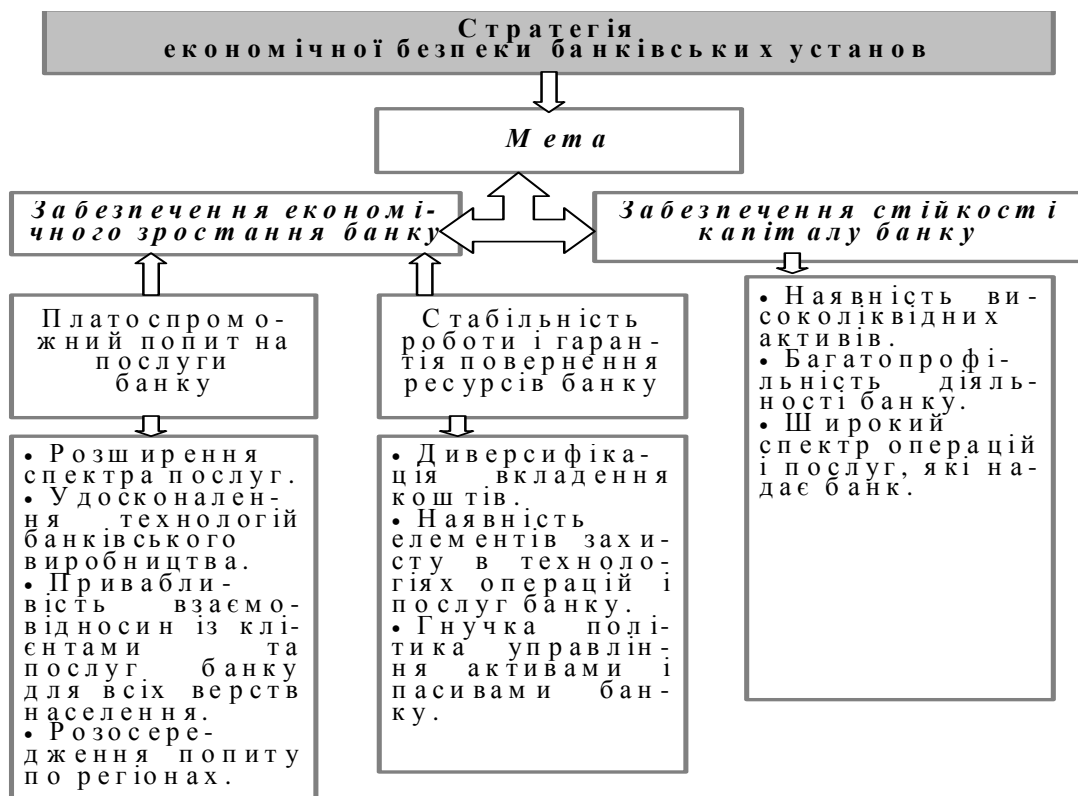

Рис. 3.1. Стратегічне забезпечення економічної безпеки банківських установ [4]

На сьогодні банківські установи потребують створення комплексної системи забезпечення економічної безпеки банку, яка, своєю чергою, дасть змогу банку не втратити ліквідність і платоспроможність, а також протистояти різноманітним

загрозам та самостійно ліквідувати наслідки їх реалізації. При цьому об'єктами захисту такої системи насамперед стають фінанси, матеріальні цінності та інформація банку. Згідно проведених досліджень встановлено, що 80 % коштів банків становлять обігові кошти, за допомогою яких здійснюються банківські операції, а решта використовуються для забезпечення інших потреб банку. За таких умов можна стверджувати, що головну увагу в забезпеченні економічної безпеки слід приділяти саме захисту матеріальних цінностей, банківських операцій та інформації [3].

З метою удосконалення стійкості банківської системи необхідно дотримуватися певних стратегічних орієнтирів: зміни концепції регулювання руху капіталів у напрямі зняття обмежень на приплив капіталу й посилення контролю за його впливом за тіньовими схемами; розширення ресурсних можливостей банківської системи та інструментів підтримки економічного зростання; активізації політики рефінансування, розгляду можливості зменшення норм обов'язкового резервування, збільшення лімітів НБУ; надання субординованих кредитів для підтримки вітчизняних банків; посилення контролю за спекулятивними угодами на міжбанківському валютному і ресурсному ринках; посилення спроможності фінансового сектору до ринкової "стерилізації" частини надлишкової грошової маси; розроблення механізмів заміщення зовнішніх ресурсів у вигляді облігаційних позик, синдигованих кредитів і потоків спекулятивного капіталу внутрішніми ресурсами шляхом підвищення ролі у структурі грошової пропозиції каналу рефінансування, розміщення бюджетних коштів у банківській системі та залучення коштів населення.

Виходячи з усього викладеного, можна зазначити, що формування стратегічної системи забезпечення економічної безпеки банківських установ, насамперед з погляду її комплексного характеру, має найбільш ефективно забезпечити захист основних його ресурсів і створити сприятливі умови для стабільного і перспективного розвитку банківського сектору.

На основі проведених досліджень можна сформулювати основні напрямки застосування державних заходів щодо підвищення стійкості економічної сфери

банківського сектору є: посилення нагляду за якістю капіталу фінансових установ, ліквідністю та ризиками; підвищення прозорості діяльності фінансових установ; підвищення оперативності реагування на ризики органів регулювання і нагляду; використання нових механізмів грошово-кредитного регулювання та діяльності центральних банків.

Отже, що економічна безпека є комплексною категорією в системі забезпечення економічної безпеки банківських установ, надійність і ефективність функціонування якої буде оцінюватись за критеріями недопущення або своєчасного виявлення загроз фінансам банку, його інформації та матеріальним цінностям. Головним же критерієм оцінки розвитку стратегії економічної безпеки банківських установ буде стабільність економічного розвитку банку згідно з його стратегічними завданнями та орієнтирами розвитку.

3.2. Покращення інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки банківських установ в контексті організаційних засад

Повне і своєчасне інформаційно-аналітичне забезпечення аналізу діяльності комерційних банків має суттєве значення для забезпечення ефективного управління банківською справою, по-перше, з боку держави у вигляді Національного банку України з метою належного нагляду за їхньою діяльністю, по-друге, зі сторони їхніх контрагентів для визначення рівня їхньої фінансової стійкості, і, по-третє, а це є самим важливим – для самих банківських структур, що надасть їм можливість забезпечувати свою ефективну роботу.

На жаль, до теперішнього часу у достатніх обсягах не проводились спеціальні дослідження, присвячені інформаційно-аналітичному забезпеченню комплексності аналізу діяльності вітчизняних комерційних банків, у той час як економічний аналіз господарської діяльності інших юридичних осіб вже давно займає самостійне місце в

системі економічних наук та навчальних дисциплін. Головне, що мають суттєві недоліки форми і методи інформаційно-аналітичної підтримки аналізу банківського балансу.

Відмітимо, що основним об'єктом аналізу в даному контексті повинна виступати діяльність кожного окремого банку або їх угруповань, в той час як суб'єктами аналізу можуть бути як самі комерційні банківські установи, так і їхні контрагенти: Національний банк, інші кредитні установи, аудиторські фірми, місцеві та центральні органи влади, реальні та потенційні клієнти і кореспонденти, інші фізичні та юридичні особи. Кожен із суб'єктів в процесі аналізу діяльності комерційного банку ставить власні цілі, тому напрямки та критерії такого дослідження будуть неоднаковими. Клієнти банку і банки-кореспонденти досліджують стійкість фінансового стану банку та визначають доцільність співпраці з ним; аудитори перевіряють достовірність обліку й звітності банківських установ, що засвідчують відповідним висновком; оцінка НБУ має за мету розробку якісної політики регулювання системи комерційних банків.

Не зважаючи на різні цілі комерційних банківських установ та їхніх трьох груп контрагентів методика комплексного аналізу балансу має бути єдиною, що дозволить забезпечувати співставленість отриманих в процесі аналізу даних.

Доцільно визначити основні напрями інформаційно-аналітичної діяльності комерційного банку. Такими напрямками мають бути:

- постійний моніторинг стану фінансово-кредитної сфери країни, у тому числі банківської системи;
- визначення загроз ефективній діяльності даного комерційного банку;
- виявлення особливостей формування загроз та чинників, що впливають на стан діяльності конкретного банку;
- опис альтернативних варіантів дій і заходів щодо покращання стану діяльності даного банку та обґрунтування вибору оптимального з них;
- оцінка очікуваних результатів впровадження запланованих заходів з точки зору дотримання ефективного стану діяльності комерційного банку.

Як основні напрямки в організації власно аналітичної роботи в комерційному банку і, відповідно, її інформаційного забезпечення, можна виділити, по-перше, аналіз

стану обліку та звітності, по-друге, власно аналіз банківського балансу та інших зведених форм звітності, по-третє, аналіз стану операційних, господарських договорів та засновницьких документів (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Основні напрямки організації інформаційно-аналітичної роботи в банківських установах [5]

Інформаційно-аналітичну роботу з балансом комерційного банку слід здійснювати відповідно до наступного алгоритму (табл. 3.2). Тільки треба мати на увазі, що етапи цієї роботи відрізняються за складом і трудомісткістю, масивами необхідної для неї інформації і часом проведення.

Необхідно спочатку визначити вимоги до інформації, яка потрібна для аналізу діяльності банків. Насамперед, така інформація має бути аналітичною. Вона повинна носити описовий характер переважно ретроспективного плану, тобто характеризувати події, які вже відбулися або відбуваються.

Таблиця 3.2

Комплексний алгоритм аналізу діяльності банківських установ
та його інформаційної підтримки [71]

Види операцій	Зміст операцій	Методи аналізу та інформаційної підтримки, що використовуються
<i>I Попередній етап</i>		
<i>Інформаційна підтримка аналізу</i>	1. визначення інформаційних потреб банку для проведення повноцінного аналізу	Метод накопичення інформації
<i>Структурування</i>	2. Аналіз та оцінка отриманої інформації	Метод фільтрації інформації
<i>Співставлення</i>	3. Попереднє групування статей балансу	Метод групування
<i>Калькулювання</i>	4. Перевірка відповідності окремих груп активу і пасиву за різними категоріями	Метод порівняння
<i>Складання таблиць</i>	5. Розрахунок оцінок та нормативних абсолютних та відносних показників	Метод ресурс-аналізу
<i>Підготовка ілюстрованого матеріалу</i>	6. Визначення видів та кількості таблиць	Метод коефіцієнтів
	7. Вибір ілюстрованих масивів динаміки та структури показників, що досліджуються	Метод наочного зображення
<i>II Аналітичний етап</i>		
<i>Аналіз</i>	Описання отриманих агрегованих показників	
<i>III Заключний етап</i>		
<i>Експертна оцінка</i>	Викладення результатів аналітичного етапу	

В той же час така інформація для того, щоб могла використовуватися в процесі аналізу, повинна показувати перспективи і бути зосередженою на тих внутрішніх і зовнішніх аспектах функціонування комерційного банку, які найбільше впливають на майбутні процеси в його діяльності, тобто носити ще й прогностичний характер. Щоб мати уявлення про перспективи розвитку подій у діяльності комерційного банку, треба збирати і накопичувати будь-яку інформацію, котра характеризує якісно або кількісно всі чинники, що впливають на стан цієї діяльності. Велетенські обсяги даних про стан діяльності банку вимагає формалізації системи збирання, обробки і аналізу інформації, що неможливе без використання сучасних інформаційних технологій. Ще однією вимогою до інформації має бути наявність її релевантності (значеннєва відповідність між інформаційним запитом і отриманим повідомленням) та адекватності (тотожність отриманого повідомлення інформаційному запиту).

До сукупності інформаційних баз даних, які характеризують стан діяльності банку, слід додати ще один великий “шар” аналітичної інформації, а саме, інформацію про досвід забезпечення ефективної діяльності банку за кордоном, а також результати аналізу та шляхи і заходи щодо поліпшення стану діяльності банку, які містяться в науковій літературі та засобах масової інформації. Джерелами такої інформації можуть бути вітчизняні і зарубіжні матеріали – газетні і журнальні статті, книги, комп’ютерні бази даних (вітчизняні, а також ті, що знаходяться в Internet), теле- і радіопередачі, результати разових і періодичних соціологічних обстежень тощо.

Потрібною є й інформація про стан правового поля, яке регулює функціонування комерційних банків в Україні і за кордоном (відносини в ній): закони і нормативні акти. Аналіз такої інформації і його результати є великою підмогою в процесі розробки заходів щодо забезпечення ефективної діяльності комерційних банків.

Перелічені вище види баз даних відносяться до загальної інформації про стан діяльності банку, яка має отримуватися на постійній основі. Однак потрібна і цільова інформація, необхідність у якій з’являється в міру виявлення певних загроз діяльності комерційного банку. Така інформація має бути релевантною до сутності самої загрози і використовуватися для більш глибокого аналізу змісту загрози, чинників і умов, в яких стало можливим появлення відповідної загрози. Потреба в цільовій інформації не є постійною, а виникає лише після виявлення певної загрози на основі використання загальної інформації, котра отримується на постійній основі. Перелік відповідних індикаторів, які характеризують сутність загрози, визначається у кожному конкретному випадку і буде різним для різних загроз діяльності банківських установ.

Аналіз балансу та його інформаційна підтримка починаються з попереднього етапу. По-перше, визначаються інформаційні потреби для проведення повноцінного аналізу банківської діяльності. При цьому слід виділити пріоритетні потреби в інформації, які стосуються пріоритетних сфер діяльності банку. Потім методом фільтрації інформації проводять відсічення другорядної інформації, враховуючи на цільові настанови, серед яких можна виділити наступні: стратегічні, які обумовлені

довгостроковими інтересами та місією банку, а саме, пов'язані з його розвитком, підвищенням конкурентоспроможності, утриманням місця на ринку банківських послуг тощо; тактичні, пов'язані з вибором шляхів, засобів та інструментів досягнення стратегічних цілей та їхньою реалізацією.

Наступним завданням цього етапу є аналіз та оцінка отриманої інформації. Йдеться про її якість, кількість (обсяг) та релевантність. Для проведення повноцінного аналізу банківської діяльності необхідно описувати комерційні стосунки з контрагентами в термінах банківських інструментів. Це стосується ресурсів, які банк отримує або продає, а також розрахунків з контрагентами за ці ресурси. Для забезпечення повноти і комплексності такий аналіз необхідно проводити в розрізі:

- 1) напрямків банківської діяльності;
- 2) по кожному контрагенту;
- 3) по окремих банківських продуктах.

У рамках цього етапу також відбувається так зване "читання" балансу та його підготовка до подальшої інформаційно-аналітичної роботи. Для "читання" балансу необхідно структурувати окремі його статті, згрупувати за різними критеріями рахунки пасиву і активу. Далі проводиться перевірка відповідності окремих груп активу і пасиву балансу за строками, видами витрат, їхніми джерелами, категоріями контрагентів. Перевіряється дотримання нормативних вимог Національного банку, а також внутрішніх правил даного комерційного банку. Тільки провівши структурування і контролювання пасивної та активної частини балансу, можна приступити до розрахунку показників, які необхідні для аналізу та відображуються у зведених таблицях. В залежності від поставлених цілей та обраних методів аналізу форма і склад зведених таблиць будуть різними в кожному окремому випадку.

Далі вибираються масиви інформації, які доцільно ілюструвати, визначаються форми наочного зображення інформаційно-аналітичних матеріалів. На цьому попередній етап можна закінчувати.

На власно аналітичному етапі роботи вивчаються отримані показники обсягів, структури та динаміки даних, що аналізуються, готується висновок за підсумками проведеної інформаційно-аналітичної роботи.

На заключному етапі залучаються різні експерти для оцінки результатів аналізу та відпрацювання рекомендацій щодо поліпшення та удосконалення роботи банку.

В процесі проведення інформаційно-аналітичної роботи стосовно комерційної діяльності банку широко застосовуються загальноприйняті типові методи: порівняння, групування, табулювання, наочного зображення, метод коефіцієнтів, а також інші економіко-математичні та статистичні методи, які добре відомі аналітикам.

Особливість використання в практиці інформаційно-аналітичної роботи методу порівняння полягає в тому, що завдяки його застосуванню можна визначити причини і ступінь впливу динаміки структури активно-пасивних операцій на рівень їхньої надійності, нейтральності і доходності, а також виявити резерви підвищення рентабельності банківської діяльності. Порівняльний аналіз можна проводити як по окремому банку, так і співставляючи дані звітності декількох банків. Чим ширше коло банків, діяльність яких порівнюється між собою, тим більше можливостей виявлення і розповсюдження прогресивних форм банківського обслуговування завдяки застосуванню методів бенчмаркінгу. Метод порівняння можна використовувати також для співставлення планових (прогнозних) і фактичних показників.

До числа найбільш розповсюджених способів аналізу взагалі і банківського аналізу зокрема відноситься метод групування, який дозволяє шляхом систематизації даних балансу детально розібратися в сутності, причинах виникнення та наслідках аналізованих явищ і процесів. Критерії, ступінь деталізації, інші особливості групувань статей активу і пасиву (табл. 3.3) визначаються цілями інформаційно-аналітичної роботи, що має проводитися.

Важливим моментом проведення інформаційно-аналітичної роботи є групування банківських операцій (визначення структури операцій), що дозволяє виявити їхню економічну сутність, спеціалізацію комерційних банків, а також частку кожної конкретної операції в загальному обсязі банківських послуг (рис. 3.3).

Групування рахунків балансу банку [75]

Критерії групування рахунків балансу	
<i>I За активом</i>	<i>II За пасивом</i>
1. Рівень доходності вкладень 2. Ступінь нейтральності активів 3. Строки розміщення коштів 4. За економічними контрагентами: - форма власності - сектор економіки і вид діяльності - організаційно-правова форма створення 5. Види операцій 6. Рівень ризику 7. Форми розміщення банківських коштів	1. Вартість ресурсів 2. Ступінь вимоги пасивів 3. Строки залучення коштів 4. За економічними контрагентами: - форма власності - сектор економіки і вид діяльності - організаційно-правова форма створення 5. Види операцій 6. Рівень гарантії надійності пасивів 7. Види джерел банківських коштів

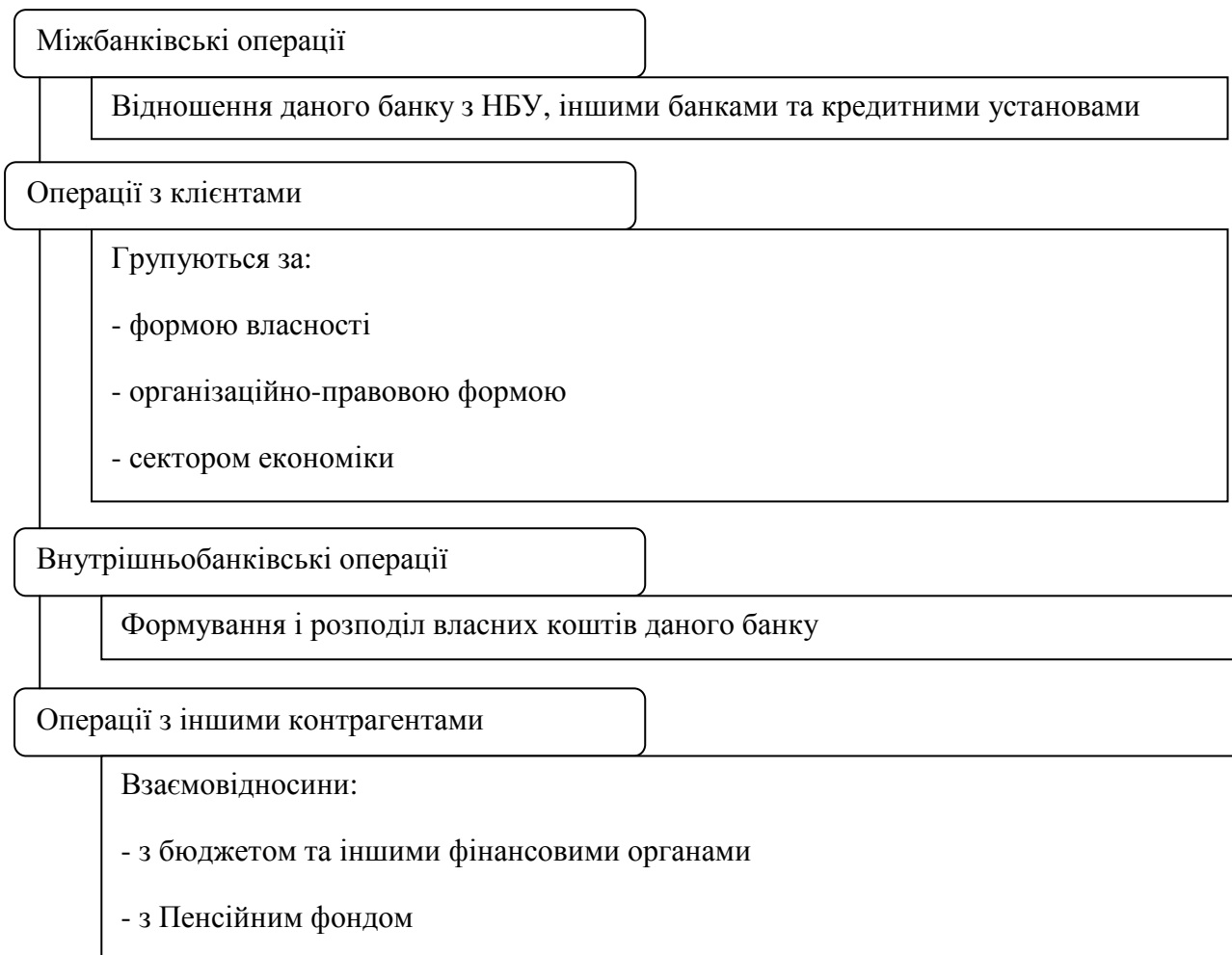

Рис.3.3. Групування банківських операцій для проведення аналізу балансу банківської установи [66]

Найбільшу складність за діючої системи банківського обліку і схеми балансових рахунків, недостатньої “читабельності” вітчизняного банківського балансу представляє здійснення функціональних групувань з “очищенням” деяких статей, тобто розрахунком “чистих” (нетто) і “брудних” (брутто) показників власних, залучених і позичкових коштів. Оскільки кошти “брутто” представляють собою суми, які відображуються на рахунках балансу, то тоді кошти “нетто” – це розрахункові показники, необхідні для виявлення величини і структури реальних ресурсів.

В цілому інформаційно-аналітична підсистема управління банківською діяльністю має формуватися за принципом відповідності інформації вимозі стратегічної значимості. Інформація, яка акумулюється в цій підсистемі, повинна акцентувати увагу кожного з суб’єктів забезпечення ефективної діяльності банку на найбільш важливих тенденціях того чи іншого явища або процесу, що відбувається при його функціонуванні.

Інформаційно-аналітична підсистема забезпечення ефективної діяльності банку має також включати прогнозу складову. Як відомо, метою прогнозу є передбачення розвитку будь-яких подій, явищ у майбутньому. Прогнози теж слід відносити до інформації щодо забезпечення ефективної діяльності банку. Основними задачами прогнозування в підсистемі інформаційно-аналітичного забезпечення управління банківською діяльністю можуть бути наступні:

- визначення власних інтересів і місії банку;
- оцінка можливих цілей розвитку діяльності КБ та її окремих складових;
- оцінка загальної ситуації і шляхів розвитку діяльності банку та її окремих складових;
- визначення можливого розвитку внутрішніх і зовнішніх загроз ефективній діяльності банку та їх негативних наслідків;
- оцінка можливого впливу позитивних або негативних чинників на розвиток діяльності банку та її окремих складових, а також індикаторів, що її характеризують;
- оцінка необхідних витрат і ресурсів для впровадження розроблених заходів щодо забезпечення ефективної діяльності банку;

- оцінка впливу окремих заходів, які здійснюються відносно підвищення ефективності банківської діяльності;

- розробка можливих цілісних варіантів розвитку подій у зв'язку з впровадженням власної політики в царині забезпечення ефективності своєї діяльності та їх позитивних або негативних наслідків.

Функціонуючі в країні економічна сфера, політична і правова системи по відношенню до діяльності окремого комерційного банку є найбільш важливими складовими його оточуючого середовища. Тому, крім розробки прогнозів щодо розвитку самої діяльності банку необхідні ще прогноз розвитку економічної сфери країни в цілому, а також політичний і правовий прогнози, які нададуть можливість “заглядати” в майбутній розвиток фінансово-кредитної сфери країни з більш системних позицій і більш чітко визначати зовнішні чинники, які впливатимуть на діяльність комерційного банку.

Таким чином, інформаційно-аналітичне забезпечення ефективної діяльності банку можливо лише на наступних засадах: визначення вимог до інформації, потрібної для проведення аналізу діяльності банку; встановлення цілей аналізу, що забезпечуватиме комплексність проведення аналізу; визначення основних напрямків організації інформаційно-аналітичної роботи в банку; розробки чіткого алгоритму проведення аналізу банківської діяльності; системного групування рахунків балансу і банківських операцій для забезпечення комплексності аналізу; наявності прогнозної складової в підсистемі інформаційно-аналітичного забезпечення ефективної банківської діяльності.

3.3. Багатовекторний механізм вдосконалення організаційно-правового регулювання банківської діяльності в Україні

Проведені дослідження свідчать, що і сама процедура оцінювання банківських інституцій носить цілком добровільний характер, і її обов'язкове проведення не зафіксовано і не контролюється на державному рівні. Тому в контексті контролю

дотримання належного рівня економічної безпеки вітчизняними банками роль держави та Національного банку обмежується наглядом за дотриманням нормативів банківської діяльності. Не можна заперечити, що ці нормативи, детальний аналіз яких представлено нами у другому розділі дослідження, можуть слугувати ефективними інструментами оцінювання стану економічної безпеки банку, за умови чіткого визначення зв'язку між конкретним нормативом та функціональною підсистемою економічної безпеки, для діагностики якої він міг би бути використаним. Тому нами здійснено спробу систематизації причинно-наслідкових зв'язків між нормативами банківської діяльності та окремими складовими системи безпеки. Встановлення таких зв'язків дозволить використовувати показники нормативів банківської діяльності як інформаційну базу для оцінювання як банківських установ загалом, так і для окремих складових економічної безпеки. Результати проведеної роботи унаочнено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Сутнісний взаємозв'язок між нормативами банківських установ [57]

Підсистеми другого рівня	Нормативи банківської діяльності	Функціональні складові підсистем, які мають вплив на даний норматив
1	2	3
1. Підсистема забезпечення кредитної безпеки	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7); норматив великих кредитних ризиків (Н8); норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9); норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н10)	Фінансова складова; кадрова складова; корпоративна складова; правова складова
2. Підсистема забезпечення ресурсної безпеки	Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1); норматив адекватності регулятивного капіталу/платоспроможності (Н2); норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3)	Фінансова складова; майнова складова; правова складова

Продовження табл. 3.4

1	2	3
3. Підсистема забезпечення інвестиційної безпеки	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11); норматив загальної суми інвестування (Н12)	Фінансова складова; кадрова складова; правова складова
4. Підсистема забезпечення валютної безпеки	-	-
5. Підсистема забезпечення безпеки розрахункових операцій	Норматив миттєвої ліквідності (Н4); норматив поточної ліквідності (Н5); норматив короткострокової ліквідності (Н6)	Фінансова складова; майнова складова; правова складова

Подана табл.3.4 дозволяє зробити одразу кілька важливих висновків. По-перше, жоден із нормативів НБУ не відображає стан валютної безпеки банку. Певною мірою для його оцінювання можна використати нормативи, призначені для діагностики кредитної безпеки, проте, лише за тієї умови, що базою для їх розрахунку стануть лише валютні активи та кредитні кошти, а це в умовах обмеження та навіть припинення валютного кредитування в Україні навряд чи доцільно. Також придатними для такої ролі можуть бути нормативи регулятивного капіталу, оскільки в разі реалізації очікуваних або непередбачуваних валютних ризиків, саме регулятивний капітал стане джерелом компенсації збитків. Нагадаємо, що до 2011 року НБУ було встановлено окремі нормативи – Н13, Н13-1 та Н13-2, за якими можна було б з легкістю оцінити валютну безпеку банківської установи. Так, норматив Н13 мав назву нормативу загальної довгої та короткої валютної позиції і розраховувався шляхом визначення співвідношення балансових і позабалансових вимог і зобов'язань банку в кожній іноземній валюті й кожному банківському металі, і його значення мало становити не більше 30%. Н13-1 та Н13-2 відображали окремі валютні позиції банку та мали норми менше 20% та менше 10% відповідно.

По-друге, незважаючи на те, що всі наявні нормативи банківської діяльності були чітко розподілені нами між різними підсистемами, їх використання також

можливе й доцільне і для оцінювання стану інших підсистем другого рівня, окрім тих, до яких вони віднесені у табл. 3.4. Наприклад, нормативи ліквідності характеризують фінансовий стан банку, а тому можуть застосовуватись і для діагностики стану підсистеми забезпечення ресурсної безпеки, відображаючи, яку частину неліквідних фінансових ресурсів має банківська установа на своєму балансі. Аналогічно можна використати і нормативи, що оцінюють стан кредитної безпеки, адже кредитні кошти є одним із найважливіших джерел формування ресурсної бази вітчизняних комерційних банків. Розроблена таблиця має важливе функціональне значення, оскільки її використання дасть змогу фахівцям з економічної безпеки за одними лише значеннями нормативів банківської діяльності визначити, яка саме підсистема економічної безпеки перебуває у слабкому стані та які із банківських операцій або активів є наразі найменш захищеними. Варто зауважити, що для якісної оцінки стану системи економічної безпеки банківських установ недостатньо діагностики рівня дотримання нормативів банківської діяльності.

Удосконалення інструментарію оцінювання системи банківських установ зумовлює необхідність розробки напрямів удосконалення державного регулювання вітчизняних банків, оскільки традиційні та апробовані механізми не зможуть розкрити весь потенціал інноваційного інструментарію. Удосконалення державного регулювання банківських установ дасть можливість у майбутньому забезпечити вищі показники економічної ефективності банків, ніж ті, які можна зараз констатувати, що в перспективі позитивно позначиться і на стані національної безпеки держави.

Механізм державного регулювання банківських установ реалізується через форми, методи, прийоми та інструменти. Більшість із них є насправді дієвими, і це підтвердив аналіз стану дотримання банками економічних нормативів, який засвідчив високий рівень ефективності роботи вітчизняних банківських установ. Проте, як уже зазначалось, нормативи банківської діяльності НБУ доцільно використовувати лише для встановлення рівня фінансової захищеності банку від різного роду небезпек і загроз, його фінансової стабільності та стійкості. Разом із тим, корпоративні ресурси банківських установ, захист яких повинен бути

пріоритетним завданням високоорганізованої системи економічної безпеки банку, не обмежуються лише його активами, інвестиційними ресурсами, грошовими коштами на рахунках та власним капіталом. Комерційний банк сьогодні – це трудовий колектив, що у переважній більшості формується із молодих амбітних людей, які не завжди усвідомлюють усі ті ризики, що пов'язані із роботою у фінансовій організації такого рівня; це величезні масиви інформації, частина якої є особистою, стосується клієнтів банку і не підлягає розголошенню, а частина є комерційною таємницею; це здобута важкою працею за довгі роки ділова репутація установи, її добре ім'я та імідж. Пошкодження або втрата будь-якого зі згаданих ресурсів може мати для банку катастрофічні наслідки, і не лише фінансового характеру. Тому серед напрямів удосконалення механізму державного регулювання економічної безпеки банківських установ, перш за все, необхідно виділити такі, що дозволять мінімізувати загрози життю та здоров'ю співробітників банку, оскільки людське життя є найбільшою цінністю, яку потрібно берегти та захищати всіма можливими способами.

Сьогодні забезпечення банківської діяльності неможливо уявити без комплексних заходів, спрямованих на захист фінансових установ – банків, філій, банкоматів, банківських операцій, персоналу і клієнтів від шахраїв і вандалів. Серед інструментів державного регулювання системи економічної безпеки банківських установ нами були згадані вимоги до технічного укріплення банків, безпеки касових приміщень, проведення процедур перевезення готівки тощо. Деякі експерти відносять їх до інноваційних інструментів захисту банківської безпеки, зважаючи на ті сучасні техніко-технологічні характеристики, які вони мають і які ще кілька років тому були недоступними для впровадження банками у практику їх роботи. Проте, суть інструментів захисту залишилась незмінною, інновацією можна вважати лише конкретні форми її реалізації, які до того ж не завжди є ефективними у порівнянні з традиційними способами забезпечення силової або фізичної безпеки банків, що доводили свою ефективність багато років поспіль, а коштують інновації досить дорого. Саме тому, як уже зазначалося, сучасні банки не завжди охоче

запроваджують у практику інноваційні захисні механізми, нехтуючи безпекою свого персоналу.

Роз'язанням даної проблеми може стати державне регулювання фізичної безпеки комерційних банків, яке не повинно обмежуватись лише Інструкцією про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 12 грудня 2002 р. № 502, Інструкцією з організації інкасації коштів та перевезення валютних цінностей у банківських установах в Україні, затвердженою Постановою Правління Національного банку України від 14.02.2007 р. № 45, Інструкцією про ведення касових операцій банками в Україні, затвердженою Постановою Правління НБУ від 01.06.2011 р. № 174, та Положенням про вимоги щодо технічного стану та організації охорони приміщень банків України, затвердженого Постановою Правління Національного банку України від 29.12.2007 р. № 493.

Розпочати удосконалення механізму нормативно-правового регулювання вітчизняних комерційних банків варто з:

- розробки нових нормативних документів;
- удосконалення існуючих вимог до рівня фізичного захисту банку та його персоналу.

Удосконалений з урахуванням усіх запропонованих оптимізацій механізм державного регулювання банківських установ представлено на рис. 3.4.

У випадку, якщо у банках не будуть створені безпечні умови роботи як для працівників, що охоронятимуть цю установу, так і для працівників банку та їх відвідувачів, відповідальність за життя і здоров'я працівників та клієнтів має цілком покладатися на керівництво цих банківських установ. Система економічної безпеки банку, що не може забезпечити захисту основної цінності сучасного суспільства – людського життя, – не може вважатись ефективною, і потребує негайної оптимізації, у тому числі – через втручання у процес її регулювання на державному рівні [32].

Отже, оптимізований механізм державного регулювання банків в Україні може стати одним із дієвих напрямів удосконалення державного регулювання системи економічної безпеки банківських установ.

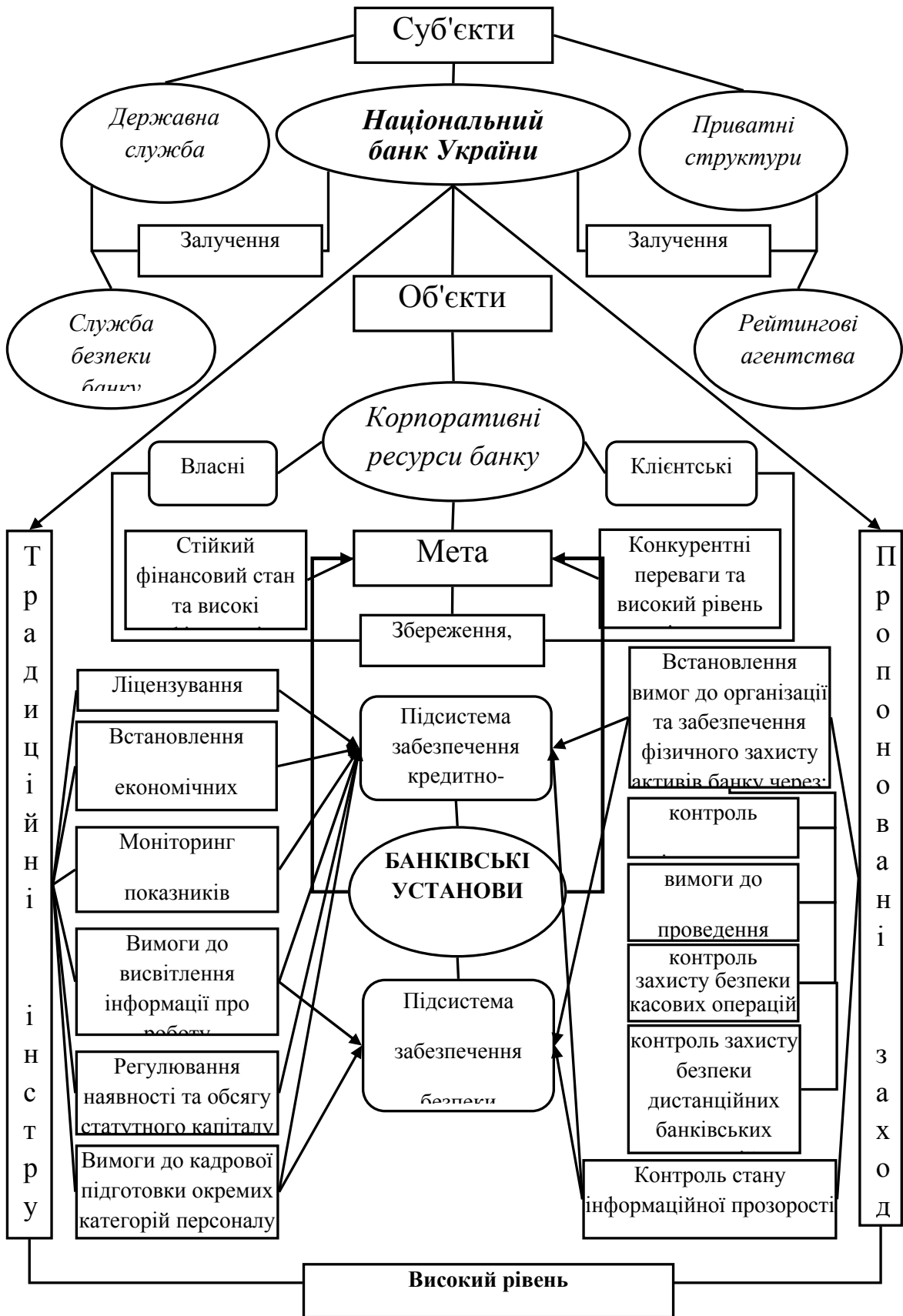

Рис. 3.4. Багатовекторний механізм державного регулювання банківських установ в Україні [58]

Поєднання у ньому традиційних та інноваційних інструментів державного банківського нагляду та контролю дозволить сучасним банкам досягнути високих показників своєї діяльності та належний рівень економічної безпеки, а державним регуляторам – спростити процедуру державного впливу на функціонування банків без утрати її ефективності, уникнути дублювання функцій різних структур та зменшити витрати на забезпечення належного впливу державного регулювання на систему економічної безпеки банківських установ, домігшись при цьому покращення стану економічної безпеки банківської системи країни, фінансової, економічної та національної безпеки держави.

Висновки до розділу 3

Слід відзначити те, що множинність проблем економічної безпеки банківських установ визначає необхідність визначання системи пріоритетів вирішення цих проблем. На основі інформації другого розділу і додаткових розрахунків нами була обґрунтована першочерговість дослідження та підвищення рівня показників в усіх групах, за якими було проведено аналіз.

Ми переконані, що повне і своєчасне інформаційно-аналітичне забезпечення аналізу діяльності комерційних банків має суттєве значення для забезпечення ефективного управління банківською справою і передбачає дотримання наступних засад: визначення вимог до інформації, потрібної для проведення аналізу діяльності банку; встановлення цілей аналізу, що забезпечуватиме комплексність проведення аналізу; визначення основних напрямків організації інформаційно-аналітичної роботи в банку; розробки чіткого алгоритму проведення аналізу банківської діяльності; системного групування рахунків балансу і банківських операцій для забезпечення комплексності аналізу.

На нашу думку, основні стратегічні заходи з метою обмеження негативного впливу загроз на стан банку такі: проведення виваженої цінової політики, участь банку в регіональних економічних проектах; підвищення ефективності та зниження

собівартості банківських послуг; аналіз партнерів, зокрема уникнення джерел фінансування, поведінка яких є непередбачуваною, розміщення коррахунків у авторитетних, надійних фінансових установах; введення в керівні колегіальні органи великих підприємств позичальників представників банку; приділення великої уваги підвищенню довіри до банку, його рекламі, посиленню прозорості фінансового стану банку; уникнення залежності від “політичних” капіталів, жорстке дотримання вимог законодавства у сфері банківської діяльності; проведення виваженої кадрової політики, зокрема у сфері оплати праці та соціального захисту працівників.

Резюмуючи вище описане слід зазначити, щодо підвищення стійкості економічної сфери банківського сектору є: посилення нагляду за якістю капіталу фінансових установ, ліквідністю та ризиками; підвищення прозорості діяльності фінансових установ; підвищення оперативності реагування на ризики органів регулювання і нагляду; використання нових механізмів грошово-кредитного регулювання та діяльності центральних банків.

ВИСНОВКИ

Сучасні тенденції вдосконалення законодавства пов'язують зі створенням нових комплексних галузей законодавства (зокрема, банківського, приватизаційного, пенсійного тощо), що є значним чинником впливу на реальне вирішення економічних і соціальних питань. У зв'язку із вдосконаленням законодавства, яке тягне за собою зменшення розриву між чинним правом та зміненими суспільними відносинами, система законодавства повинна наближатися до власного ідеалу – до системи права. Відповідно, постає необхідність всі норми банківського законодавства систематизувати та кодифікувати в один нормативно-правовий акт – Банківський кодекс, метою якого є створення стабільних правових умов, необхідних для діяльності всіх учасників банківської системи України на підставі найбільш цінних положень чинного банківського законодавства і нових підходів щодо діяльності банків в Україні.

Прийняття Банківського кодексу можливо визначить остаточний правовий статус Національного банку України та окремих інститутів банківської системи, а також режим здійснення банківської діяльності, стане фактом, що засвідчує закріплення нових підходів з управління грошово-кредитною системою держави в ринкових умовах, сприятиме забезпеченню її стабільності та правового захисту інтересів клієнтів – юридичних та фізичних осіб. Поступово здійснюватиметься гармонізація національного банківського законодавства у законодавство Європейського Співтовариства, розробка та вдосконалення банківських правил та стандартів, закріплених в Банківському кодексі. Все це сприятиме залученню грошових коштів населення та підприємств до банківської системи, зміцненню ринку позичкових капіталів, а відтак і фінансової стабільності держави в цілому.

Таким чином, сучасне законодавство передбачає основні положення захисту господарської діяльності та економічної безпеки банку, які закріплені у загальних законодавчих актах: Цивільному, Господарському, Кримінальному кодексах України, Кодексі України про адміністративні правопорушення, Законах України “Про банки і банківську діяльність”, “Про Національний банк України”, “Про

господарські товариства”, “Про інформацію”, “Про захист від недобросовісної конкуренції”.

Однією з організаційно-правових основ функціонування всієї системи банківської системи є статут банку, в якому визначені напрямки діяльності банку. Зокрема, здійснювати діяльність з захисту своєї комерційної таємниці та інтелектуальної власності; створювати у своїй структурі підрозділи з захисту майна, комерційної таємниці і інтелектуальної власності; створювати структурний підрозділ – службу економічної безпеки, на котру покладається завдання з безпосередньої охорони власності і забезпечення системи економічної безпеки банку в процесі управління банком.

Дослідивши стан банківської діяльності в Україні констатуємо, що одним з базових показників безпечного функціонування банку є розмір його фінансового результату. Нами визначено, що фінансовий результат банківської системи за 2016 рік був від’ємним і дорівнював майже –53 млрд. грн. При цьому кількість збиткових банків становила 52 (тобто кожний третій).

Серед банків, які зафіксували найгірший фінансовий результат за 2016 рік, бачимо кілька державних банків: Укресімбанк – 9 806 млн. грн.; Ощадбанк – 8 564 млн. грн.; УКРГАЗБАНК – 2 801 млн. грн. На нашу думку, цей факт можна пояснити тим, що державні установи, за визначенням є значно законопослушними порівняно з іншими фінансовими установами. Вони класифікують власні активи більш достовірно, ніж решта банків.

Регулювання вітчизняної банківської сфери, як і будь-якого сегменту економічних відносин в Україні, відбувається шляхом закладення на законодавчому рівні основ створення і функціонування її учасників. Регулювання діяльності фінансових посередників здійснюється такими уповноваженими державними органами та саморегулювальними організаціями: Національним банком України; Національною комісією і цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР); Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України (Нацкомфінпослуг); Антимонопольним комітетом України, Фондом Державного майна України, Генеральною прокуратурою України,

Службою безпеки України, Державною службою фінансового моніторингу України, Міністерством доходів і зборів України, Міністерством внутрішніх справ України, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб; саморегульованими організаціями професійних учасників фінансових ринків – Професійною асоціацією реєстраторів та депозитаріїв (ПАРД), Українською асоціацією інвестиційного бізнесу (УАІБ), Асоціацією “Українські фондові торговці” (АУФТ), Незалежною асоціацією банків України (НАБУ).

На нормативно-правовому рівні необхідно закріпити вимогу до усіх вітчизняних банків, у першу чергу державних, використовувати для охорони своїх приміщень співробітників підрозділів Міністерства внутрішніх справ України, яким надано право на здійснення охоронної діяльності. Існування власної служби охорони належить визначити, як додатковий засіб забезпечення фізичної безпеки банку, рішення щодо необхідності її створення залишити на розсуд банківської установи.

Державне регулювання діяльності банків рівень якої є однією із сучасних характеристик ефективності банківської діяльності, реалізується на двох рівнях. Загальне регулювання здійснює Верховна Рада України у формі законів та постанов. Спеціальне регулювання діяльності банків від імені держави здійснює НБУ. Формою регулювання в цьому разі виступають його нормативні та індивідуальні акти. Регулювання економічної безпеки банківських установ – це система заходів, що вживаються як державними, так і недержавними органами, установами та організаціями для забезпечення створення, формування та функціонування системи економічної безпеки банківської установи та підтримання оптимального рівня економічної безпеки банку в процесі його діяльності на вітчизняних і зарубіжних фінансових ринках. Нині переважна більшість напрямів банківського нагляду спрямована на забезпечення фінансової безпеки банку, чому сприяє нагляд за дотриманням економічних нормативів, контроль доходів і видатків банків, результатів їх фінансової діяльності.

Для подальшого розвитку української банківської системи, особливо в умовах подолання її учасниками наслідків світової фінансової кризи, потрібно розробити

модель універсального мегарегулятора, що повинен поєднати в собі функції чотирьох органів: центрального банку; органу із нормативно-правового забезпечення діяльності банківських установ; органу із забезпечення інформаційної безпеки та прозорості вітчизняних банків; органу із забезпечення фінансово-економічної безпеки банків.

Основними проблемами та недоліками вітчизняного механізму регулювання банківських установ в Україні на даному етапі функціонування вітчизняної банківської системи нині є: відсутність сучасної моделі організації системи економічної безпеки банківських установ, ефективне регулювання функціонування якої має стати пріоритетним завданням державної політики у сфері банківської економічної безпеки; необхідність удосконалення механізму державного регулювання економічної безпеки банківських установ з урахуванням світових тенденцій та досвіду високорозвинених країн світу; розробка сучасного та оптимізація традиційного інструментарію оцінки стану системи економічної безпеки банківських установ.

Ліцензування можна вважати першим і основним інструментом державного регулювання банківських установ. Банківська ліцензія надається Національним банком України на підставі клопотання банку і за наявності документів, що підтверджують його відповідність базовим вимогам економічної безпеки. Відповідно до Закону України “Про банки і банківську діяльність”, НБУ з метою регулювання рівня економічної безпеки застосовує для всіх банків ще один інструмент державного регулювання системи економічної безпеки банківських установ, а саме – обов’язкові економічні нормативи.

Окремим інструментом державного регулювання економічної безпеки банку є подання в НБУ річного звіту про свою діяльність кожним власником суттєвої частки капіталу у банку, який є юридичною особою. Це сприяє обмеженню впливу різного роду небезпек та загроз, що можуть мати негативні наслідки для окремої юридичної чи фізичної особи – співвласника банку та для стану економічної безпеки банківської установи. Фінансова звітність банків, що подається до НБУ, має бути перевірена аудитором. Аудиторська перевірка здійснюється аудитором, що має

сертифікат НБУ на аудиторську перевірку банківських установ. Таким чином, видача таких сертифікатів та встановлення обов'язкової аудиторської перевірки фінансової інформації банків також є інструментами державного регулювання рівня економічної безпеки вітчизняних банківських установ. Вимога щодо розкриття інформації також є досить ефективним інструментом державного регулювання економічної безпеки банків. Необхідність упровадження в банках України стандартів з управління інформаційною безпекою продиктована вимогами Базельського комітету Basel II з управління та зменшення операційних ризиків банків.

Системне банківське регулювання економічної безпеки має забезпечити покращання інвестиційного середовища, захист інтересів інвесторів та вкладників, удосконалення інформаційних систем комерційних банків, розвиток електронного банкінгу, інтернет-послуг тощо, тобто матиме позитивний ефект як для рівня економічної безпеки банківських установ, так і для стану функціонування всієї банківської системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алямкін Р. В. Теоретичні підходи до визначення категорії “економічна безпека банківського сектора” / Р. В. Алямкін // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. — 2013. — № 6. — С. 116–121.
2. Вівчар О. І. Специфіка особливостей фінансово-економічної безпеки банківського контролю над економічною злочинністю / О. І. Вівчар, В. П. Мартинюк // Вісник Дніпропетровського університету. – Науковий журнал № 4. Том 24. – Дніпропетровськ, 2013 – С. 53–58.
3. Вівчар О. І. Стратегія забезпечення банківської безпеки: проблеми та перспективи / О. І. Вівчар // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – Випуск II (50). – Чернівці, 2013 – С. 44-47
4. Вівчар О. І. Прагматизм прискорення бізнесу при моніторингу його економічної безпеки в контексті трансформаційних змін / О. І. Вівчар // Сталий розвиток економіки. – Міжнародний науково-виробничий журнал – 1’2014 [23] – С. 194–199.
5. Коваленко В. В. Концептуальні основи формування системи безпеки банківської діяльності / В. В. Коваленко // Економічний часопис-XXI. — 2013. — № 1-2(1). — С. 56–59.
6. Манжос С. Б. Формування банківської безпеки в умовах лібералізації руху капіталу / С. Б. Манжос // Зб. наук. праць Національного університету державної податкової служби України. Вип. 1. — К.: НУДПС України, 2012. — С. 261–273.
7. Сторожук О. В. Актуальні аспекти забезпечення економічної безпеки банківських установ / О. В. Сторожук, О. В. Заярнюк // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. — 2013. — № 23. — С. 406–410.
8. Дудченко Н. В. Роль та місце економічної безпеки банківських установ у системі національної безпеки держави / Н. В. Дудченко // Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Економічні науки. Вип. 33. Ч. II. — Черкаси: ЧДТУ, 2013. — С. 161–168.

9. Кириченко О. А. Економічна безпека банківської системи України в умовах глобальної фінансової кризи / О. А. Кириченко, С. В. Мелесик // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 8(98). — С. 223–232.
10. Сидоренко-Стеценко Д. В. Сутність проблеми економічної безпеки України та методи її моделювання / Д. В. Сидоренко-Стеценко // Вісник Черкаського університету. — 2012. — № 38. — С. 102–107.
11. Голобородько Ю. О. Теоретичні підходи до розкриття суті та складових фінансової безпеки банківських установ / Ю. О. Голобородько // Науковий вісник НЛТУ України. — 2012. — Вип. 22.12. — С. 194–198.
12. Крупка І. М. Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки / І. М. Крупка // Бізнес-Інформ. — 2012. — № 6. — С. 168–175.
13. Васильчак С. В. Економічна безпека банків та методи її забезпечення / С. В. Васильчак, Р. Ю. Моцьо // Науковий вісник НЛТУ України. — 2016. — № 19.12. — С. 287–293.
14. Яременко С. М. Економічна безпека банків та способи її забезпечення / С. М. Яременко // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць. Вип. 13. — К.: КНЕУ, 2009. — С. 137–145.
15. Васильчак С. В. Менеджмент банку в системі економічної безпеки / С. В. Васильчак, М. З. Климус // Науковий вісник НЛТУ України. — 2013. — № 23.15. — С. 214–218.
16. Штаєр О. М. Напрямки забезпечення та основні складові економічної безпеки банку / О. М. Штаєр // Європейський вектор економічного розвитку. — 2011. — № 2(11). — С. 263–270.
17. Колдовський М. В. Складові безпеки комерційного банку / М. В. Колдовський // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Вип. 14. — Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2015. — С. 254–258.
18. Стрельбицька Л. М. Банківське безпекознавство: навч. посіб. / Стрельбицька Л. М., Стрельбицький М. П., Гіжевський В. К. ; за ред. М. П. Стрельбицького. — К.: Кондор, 2007. — 602 с.

19. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру / О. І. Барановський // Економіка і прогнозування. — 2017. — № 1. — С. 7–26.
20. Кельдер Т. Л. Економічна безпека банківської системи України в умовах глобальної фінансової кризи / Т. Л. Кельдер, Л. В. Худолей // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. — 2012. — № 2. — С. 181–185.
21. Ревак І. О. Формування системи економічної безпеки у банківській сфері / І. О. Ревак, М. І. Керницька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. Серія: Економічна. Вип. 1. — Львів: ЛьВДУВС, 2014. — С. 375–389.
22. Житний П. В. Вплив економічного аналізу на систему економічної безпеки банківської діяльності / П. В. Житний, Г. М. Карамішева // Економіка. Менеджмент. Підприємництво: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Вип. 23. Ч. II. — Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2011. — С. 231–235.
23. Сліпенчук О. П. Економічна безпека банків та методи її забезпечення / О. П. Сліпенчук, М. С. Марчуковська // Світова фінансово-економічна криза: стратегії протидії та мінімізації наслідків (економіка, фінанси та право) : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф., 29 травн. 2016 р. — К.: УДУФМТ, 2009. — С.94–97.
24. Різник Н. С. Оцінка та шляхи забезпечення економічної безпеки банку / Н. С. Різник, І. А. Воробйова // Зб. наук. праць Луцького національного технічного університету. Вип. 5(20). — Луцьк, 2016. — Режим доступу : http://www.nbuuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En/O_FN/2008_5_2/zbirnuk_O_FN_5_C_2_183.pdf.
25. Різник Н. С. Теоретичні засади оцінки економічної безпеки банку / Н. С. Різник // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Серія: Економічні науки: зб. наук. праць. Вип. 66. — Х.: ХНТУСГ, 2015. — С. 118–123.
26. Матвійчук Ю. Зміцнення безпеки банків як відповідь на нові виклики і загрози / Ю. Матвійчук // Вісник Національного банку України. — 2012. — № 8. — С. 48–50.

27. Бондар Є. М. Забезпечення економічної безпеки банківської діяльності / Є. М. Бондар // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: зб. наук. праць. Т. 2. — Маріуполь: ПДТУ, 2010. — С. 170–174.
28. Зубок М. І. Безпека банків / М. І. Зубок. — К.: Знання, 2002. — 306 с.
29. Ткаченко А. М. Вимірювання фінансової безпеки банківської системи / А. М. Ткаченко, К. І. Маменко // Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку: зб. наук. праць. — Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/sim/2009/p2_29.pdf.
30. Диба М. І. Безпека банківської діяльності і умови її організації в Україні / М. І. Диба, С. М. Яременко // Бізнес-Інформ. — 2016. — № 8. — С. 129–134.
31. Базельський комітет з питань банківського нагляду. — Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>.
32. Плукар Л. А. Концептуальні підходи до зміцнення економічної безпеки банківського сектору регіону / Л. А. Плукар // Вісник університету банківської справи НБУ. — 2012. — № 2(14). — С. 188–192.
33. Дудченко Н. В. Сучасні підходи до трактування поняття “економічна безпека банківських установ” / Н. В. Дудченко // Інвестиції: практика та досвід. — 2013. — № 17. — С. 64–69.
34. Яременко С. М. Комплексна система економічної безпеки банку і управління нею / С. М. Яременко // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць. Вип. 17. — К.: КНЕУ, 2016. — С. 209–215.
35. Сухонос В. В. Концептуальні організаційно-правові засади функціонування системи економічної безпеки банків / В. В. Сухонос // Правовий вісник Української академії банківською справи. — 2015. — № 1. — С. 64–66.
36. Мельник С. І. Формування системи економічної безпеки банку / С. І. Мельник // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2010. — № 29. — С. 149–152.
37. Побережний С. М. Основні структурні елементи системи банківської безпеки / С. М. Побережний // Проблеми і перспективи розвитку банківської

системи України : зб. наук. праць. Т. 6. — Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. — С. 284–288.

38. Штаєр О. М. Обґрунтування пріоритетності загроз економічної безпеки банку / О. М. Штаєр // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2016. — № 39. — С. 99–103.

39. Губарева І. О. Визначення сукупності показників для оцінювання стану економічної безпеки банку / І. О. Губарева, О. М. Штаєр // Проблеми економіки. — 2010. — № 3. — С. 66–75.

40. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності : [підруч.] / М. І. Зубок, С. М. Яременко. — К.: КНЕУ, 2012. — 477 с.

41. Домарєв Д. Методика управління інформаційною безпекою в банківських установах за допомогою СУІБ “Матриця” / Д. Домарєв, В. Домарєв // Безпека інформації. — 2013. — Т. 19. № 1. — С. 60–70.

42. Шалига Т. С. Регулювання порядку роботи з інформацією при банківському дистанційному обслуговуванні / Т. С. Шалига // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Т. 30. — Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. — С. 316–328.

43. Дубницький В. Ю. Інтервальна оцінка показників фінансової безпеки комерційного банку / В. Ю. Дубницький, А. М. Кобилін // Системи обробки інформації. — 2012. — Т. 2. № 4. — С. 27–31.

44. Криль Я. М. Вузькофункціональний підхід в управлінні фінансово-економічною безпекою банківської установи / Я. М. Криль, Є. І. Овчаренко // Управління проектами та розвиток виробництва : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Вип. 4. — Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2012. — С. 45–52.

45. Коваленко О. О. Підвищення безпеки кредитування в банках / О. О. Коваленко // Управління розвитком : зб. наук. праць. Вип. 18. — Харків: ХНЕУ, 2013. — С. 75–77.

46. Житний П. Є. Механізм забезпечення безпеки міжбанківського кредитування в процесі оцінки кредитоспроможності банків-контрагентів /

П. Є. Житний, Г. М. Карамішева / Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. — 2016. — № 2(173). — С. 33–44.

47. Мостовенко М. А. Управління безпекою кредитних операцій банку / М. А. Мостовенко // Економічний форум. — 2013. — № 1. — С. 345–350.

48. Бринь Ю. М. Економічна безпека банків / Ю. М. Бринь. — Режим доступу : http://www.rusnauka.com/9_KPSN_2011/Economics/1_83707.doc.htm.

49. Мельник С. І. Сучасні підходи до моделювання системи економічної безпеки комерційного банку / С. І. Мельник // Науковий вісник НЛТУ України. — 2013. — № 23.16. — С. 357–363.

50. Сисоєва Л. Ю. Проблемні аспекти регулювання системних банків / Л. Ю. Сисоєва // Матеріали XXVII Міжнар. наук.-практ. конф., 5–6 липн. 2013 р. — Львів: ЛЄФ, 2017. — С. 40–41.

51. Закон України “Про Національний банк України” від 20.05.1999 р. № 679–XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1999. — № 29. — Ст. 238. — (Подальшими змінами і доповненнями).

52. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121–III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2001. — № 5-6. — Ст.30. — (Подальшими змінами і доповненнями).

53. Плотнікова М. В. Підходи до визначення поняття державне регулювання діяльності банків в Україні / М. В. Плотнікова // Правовий вісник УАБС. — 2011. — № 1(4). — С. 71–74.

54. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

55. Лобозинська С. Функції державного регулювання банківської системи / С. Лобозинська // Формування ринкової економіки в Україні. — 2009. — № 19. — С. 365–368.

56. Коваленко М. М. Банківське регулювання: сутність і характеристика / М. М. Коваленко // Державне будівництво. — 2011. — № 2. — Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-2/doc/2/03.pdf>.

57. Мошенський С. З. Моделі державного регулювання діяльності фінансових установ / С. З. Мошенський // Фінанси України. — 2015. — № 6. — С. 90–91.

58. Присяжнюк О. П. Моделі державного регулювання інформаційної та економічної безпеки в банківській системі / О. П. Присяжнюк // Інформаційні технології та моделювання в економіці : VII наук.-практ. конф., 23-24 квітн. 2014 р. : тези доповід. — Ірпінь: НУ ДПС України, — Кн. 1. — С. 418.

59. Банківська ліцензія / Ліцензії банку. Світ фінансів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.finnir.com.ua/content/view/22/112/lang,uk/>.

60. НАБУ і День банківської безпеки на виставці “Безпека – 2016” [Електронний ресурс] / Незалежна асоціація банків України. — Режим доступу : http://www.nabu.com.ua/ukr/press_centr/news/34162/.

61. Посилення безпеки банків: питання, яке назріло / Прес-реліз. — Режим доступу : http://www.vlasnasprava.info/ua/business_news.html?_m=publications

62. Алексерова Ю. В. Класифікація фінансових ризиків комерційного банку та система управління ними / Ю. В. Алексерова, А. Кохан. — Режим доступу : http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2011/Economics/3_95893.doc.htm.

63. Фалюта А. В. Державні методики оцінки фінансового стану банків / А. В. Фалюта // Ефективна економіка. — 2016. — № 5. — Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1090>.

64. Александренко К. В. Система нагляду за банками на основі оцінки ризиків / К. В. Александренко. — Режим доступу: <http://nauka.zinet.info/1/aleksandrenko.php>.

65. Владичин У. Достатність регулятивного капіталу у вітчизняному та іноземному банківництві України / У. Владичин // Формування ринкової економіки в Україні. — 2014. — № 19. — С. 523–529.

66. Юрчишена Л. В. Дотримання економічних нормативів комерційними банками України / Л. В. Юрчишена, В. П. Цибрій // Ефективна економіка. — 2016. — № 10. — Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=687>.

67. Сергієнко О. А. Моделі дослідження динаміки індикаторів економічної безпеки комерційних банків / О. А. Сергієнко // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : VII Міжнар. наук.-практ. конф., 24–25 травн. 2017 р.: тези доповід. — Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2012. — Т. 1. — С. 98–100.

68. Соловійов В. І. Банківська безпека України: вдосконалення методики оцінки / В. І. Соловійов // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2012. — № 1(17). — С. 171–176.

69. Єріс Л. М. Оцінка ефективності присутності іноземного капіталу і фінансова безпека банківської системи / Л. М. Єріс, В. В. Коваленко // Формування ринкових відносин в Україні. — 2015. — № 5. — С. 170–176.

70. Костогриз В. Г. Іноземний капітал в банківській системі України: сучасна проблематика / В. Г. Костогриз // Фінансовий простір. — 2014. — № 2(6). — С. 85–92.

71. Чуб О. О. Становлення та розвиток банківської системи України в контексті присутності іноземного капіталу / О. О. Чуб // Банківська справа. — 2014. — № 6. — С. 86–92.

72. Коваленко О. О. Проблеми та перспективи присутності іноземного капіталу в банківській системі України / О. О. Коваленко, М. М. Кошевий // Ефективна економіка. — 2017. — № 6. — Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=595>.

73. Балич О. В. Економічна безпека банківської системи України / О. В. Балич // Сучасні тенденції фінансового ринку 2015. — Режим доступу : <http://libfor.com/index.php?newsid=1267>.

74. Лещенко В. В. Інформаційна прозорість діяльності банків / В. В. Лещенко // Науковий Вісник академії муніципального управління : зб. наук. праць. Серія: Управління. Вип. 3. — К., 2012. — С. 222–228.

75. Іоненко К. В. Специфіка оцінки рівня транспарентності у банківському секторі / К. В. Іоненко // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : V Міжнар. наук.-практ. конф., 27–28 травн. 2016 р. : тези доповід. — Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2010. — Т. 1. — С. 81–82.

76. Сліпченко Т. О. Незалежність центрального банку в системі факторів фінансової стабільності / Т. О. Сліпченко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. — 2012. — Т. 2. № 1. — С. 284–289.

77. Дудченко Н. В. Значення оцінки прозорості банків у процесі діагностики стану їх економічної безпеки на державному рівні / Н. В. Дудченко // Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Економічні науки. Вип. 34. Ч. II. Т. 2. — Черкаси: ЧДТУ, 2013. — С. 48–53.

78. Мігус І. П. Прозорість банку як складова механізму забезпечення його економічної безпеки / І. П. Мігус, Н. В. Дудченко // Бізнес-Інформ. — 2017. — № 10. — С. 322–327.

79. Українські банки мають недостатній рівень публічного розкриття інформації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2006/12/27/90626>.

80. Губаренко А. Дослідження інформаційної прозорості банків України: зростання прозорості на фоні падіння довіри інвесторів. Спільне дослідження Standard & Poor's та Агентства фінансових ініціатив / А. Губаренко, О. Куценко, О. Пастухова, О. Швирков. — Режим доступу : http://www.finrep.kiev.ua/download/td_ukr_banks_2009_ua.pdf.

81. Губаренко А. Дослідження інформаційної прозорості банків України в 2015 році : зниження прозорості на тлі фінансових труднощів за умов недосконалої інфраструктури розкриття інформації. Спільне дослідження Standard & Poor's та Агентства фінансових ініціатив [Електронний ресурс] / А. Губаренко, О. Куценко, О. Пастухова, О. Швирков. — Режим доступу : http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/sp_2015_ua.pdf.

82. Румянцева С. Інформаційна прозорість українських банків / С. Румянцева // Цінні папери України. — 2015. — № 5(751). — Режим доступу : http://www.securities.org.ua/securities_paper/review.php?id=751&pub=6040.

83. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / М. І. Зубок. — К.: КНЕУ, 2003. — 156 с.

84. Фінансова безпека банківської діяльності : навч. посіб. для самостійного вивчення дисципліни “Безпека банків” / [уклад. С. М. Побережний, О. Л. Пластун, Т. М. Болгар]. — Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2015. — 112 с.

85. Дудченко Н. В. Вдосконалення інструментарію оцінки стану системи економічної безпеки банківських установ / Н. В. Дудченко // Інвестиції: практика та досвід. — 2016. — № 18. — С. 75–80.

86. Мойсеєнко І. П. Методика діагностики рівня економічної безпеки банку / І. П. Мойсеєнко, О. А. Мартинюк // Економічні науки. Серія: Економіка та менеджмент: зб. наук. праць. Вип. 8. — Луцьк: ЛНТУ, 2014. — С. 35–42.

87. Дудченко Н. В. Проблеми методології оцінки стану економічної безпеки вітчизняних банківських установ / Н. В. Дудченко // Образованието и наука та на XXI век – 2013 : матеріали за IX Междунар. науч. практ. конф., 17–25 октомвр. 2016 г. — София: “Бял ГРАД-БГ” ООД, 2013. — Т. 1. Икономики. — С. 27–29.

88. Дудченко Н. В. Зарубіжний досвід правового забезпечення та регулювання стану економічної безпеки банківських установ / Н. В. Дудченко // Наука: теорія та практика : Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 17–19 жовт. 2015 р. : тези доповід. — Черкаси: вид-во ПП Чабаненко Ю. А. — С. 235–236.

89. Дудченко Н. В. Сутність структура та складові системи економічної безпеки банківських установ [Електронний ресурс] / Н. В. Дудченко // Ефективна економіка. — 2015. — № 4. — Режим доступу : <http://www.econmy.nauka.com.ua>.